

SAMEN WEERBAAR

Kennisdocument

Over risico- en beschermende factoren ten aanzien van ondermijnende (jeugd)criminaliteit, versterking van lokale samenwerking & werkzame elementen voor gemeenschapsinterventies

dr. mr. S.D. (Sheila) Adjiembaks
dr. S. (Sahar) Noor

Mei 2024

Colofon

Mei 2024

Auteurs

dr. mr. S.D.(Sheila) Adjiembaks

dr. S. (Sahar) Noor

Deze publicatie is een bijdrage aan de ministeriele Preventie met Gezag plannen en tot stand gekomen door opdracht en financiering van de directie Samenleving en Integratie (S&I) van het ministerie van SZW vanuit de Expertise-unit Sociale Stabiliteit (ESS). Dit kennisdocument is het resultaat van samenwerking tussen ESS en onderzoeksbureaus ESSA Research en Sahar Noor Onderzoek Advies & Training.

© Het intellectuele eigendom ligt bij de auteur(s). De auteur(s) stemt/stemmen ermee in dat deze uitgave of delen uit deze uitgave (onvoorwaardelijk en zonder kosten) gebruikt kunnen worden door derden, zolang de context waarbinnen zaken worden gepresenteerd, behouden blijft.

Voorwoord

Er zijn veel zorgen over jongeren en de verleidingen van de ondermijnende criminaliteit. De verleidingen van het snelle geld en status. Verleidingen met veel risico's voor de jongeren zelf en hun naaste omgeving. Jongeren zetten hiermee hun toekomst op het spel, maar breder heeft de impact ook nadelige effecten op de wijken. Effecten op de leefbaarheid en veiligheid van wijken. Maar ook dragen de verleidingen van ondermijnende criminaliteit weer bij aan nieuwe aanwas, aan nieuwe jongeren.

Om dit te voorkomen, is een brede aanpak nodig. Een aanpak van preventie en repressie, van zorg en veiligheid. Een aanpak waarvoor het belangrijk is dat overheid en samenleving met elkaar samenwerken. Een aanpak die zich richt op de jongeren zelf, hun naaste omgeving zoals ouders en vrienden, en op de wijken als kleine samenleving. Een aanpak waarbij eenieder wordt betrokken, waarbij gemeenschappen en overheid samen optrekken.

De Expertise-unit Sociale Stabiliteit is daarom in 2023 een project gestart om gemeenschappen weerbaar te maken te maken tegen ondermijnende criminaliteit. Het project is onderdeel van het landelijke programma Preventie met Gezag en richt zich op de samenwerking met gemeenschappen waarmee gemeenten weinig contact hebben of ervaren.

Om met elkaar samen te werken is een eerste belangrijke stap dat er weer contact en verbinding wordt gemaakt tussen gemeenten en lokale gemeenschappen. Om vervolgens te komen tot samenwerking gericht op het weerbaar maken van gemeenschappen waarbij gemeente en gemeenschappen samen optrekken en hun rol pakken.

Met dank aan Sheila Adjiembaks en Sahar Noor ligt er nu een brede verkenning van wetenschappelijke inzichten en praktijkgerichte handelingsperspectieven voor het versterken van de samenwerking met gemeenschappen en het vergroten van weerbaarheid van gemeenschappen.

Het rapport biedt niet alleen houvast en perspectieven, maar is ook een belangrijke steun in de rug van gemeenten en jeugdprofessionals die in de wijken hard werken aan deze verbinding tussen overheid en gemeenschappen. Ik hoop de inzichten uit dit rapport ook bijdragen aan een breder besef van de noodzaak van versterking van de samenwerking met gemeenschappen op maatschappelijke vraagstukken. Iedereen in de samenleving is nodig en speelt een rol.

Vanuit de Expertise-unit Sociale Stabiliteit zijn we ook verheugd met de inzichten omdat die ons de mogelijkheid geven om op een aantal belangrijke thema's uit het rapport een verdieping te maken en te komen tot praktische handreikingen die de professionals in gemeenten en de wijken helpen om (nog) beter samen te werken met gemeenschappen. Om zo bij te dragen aan het weerbaar maken van jongeren.

Ik wens u veel leesplezier.

Maarten van Boekel

Afdelingshoofd Expertise-unit Sociale Stabiliteit

Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid

“Ondermijnende (drugs)criminaliteit is een lokale aangelegenheid: het vindt plaats in wijken, straten en portieken. Veel stadswijken vormen er een voedingsbodem voor. Aard en omvang maken ondermijning tot een breed, maatschappelijk probleem, waarvoor een sociaal offensief van vele partijen noodzakelijk is.”

(Boutellier, Boelens & Hermens, 2019, p. 4)

Inhoudsopgave

Hoofdstuk 1	Inleiding	5
1.1	Aanleiding	5
1.2	Doelstelling & onderzoeksvragen.....	6
1.3	Methodische verantwoording.....	10
1.3.1	<i>Data verzameling en- analyse .....</i>	<i>10</i>
1.3.2	<i>Betrouwbaarheid & validiteit.....</i>	<i>12</i>
1.4	Leeswijzer	12
Hoofdstuk 2	Beschermende- en risicofactoren op gezins-en gemeenschapsniveau	14
2.1	Een gelaagd perspectief op de opgroei-context van jongeren	14
2.1.1	<i>PPCT model .....</i>	<i>14</i>
2.1.2	<i>Betrokkenheid van jongeren bij ondernemende criminaliteit.....</i>	<i>16</i>
2.1.3	<i>Krachtgerichte benadering: tien algemene uitgangspunten.....</i>	<i>17</i>
2.1.4	<i>Betekenis weerbaarheid individueel en in relatie tot gemeenschap .....</i>	<i>18</i>
2.2	Risico- en beschermende factoren gezinsniveau	19
2.2.1	<i>Risicofactoren op gezinsniveau .....</i>	<i>20</i>
2.2.2	<i>Beschermende factoren op gezinsniveau .....</i>	<i>24</i>
2.3	Risico- en beschermende factoren op gemeenschapsniveau.....	28
2.3.1	<i>Risicofactoren op gemeenschapsniveau .....</i>	<i>28</i>
2.3.2	<i>Beschermende factoren op gemeenschapsniveau .....</i>	<i>32</i>
2.4	Resume	35
Hoofdstuk 3	Samenwerking met gemeenschappen versterken	38
3.1	Hebben we het over hetzelfde?.....	38
3.2	Vijf samenwerkingsniveaus	40
3.3	Randvoorwaarden voor een effectieve samenwerking	41
3.3.1	<i>Investeren in onderling vertrouwen, elkaars leefwerelden en draagvlak .....</i>	<i>42</i>
3.3.2	<i>Werken vanuit gelijkwaardigheid in samenwerking en eigenaarschap van de gemeenschap zelf .....</i>	<i>44</i>
3.3.3	<i>Werken vanuit een gezamenlijk gedragen, concreet geformuleerde doelstelling, verwachtingen en evaluatiecyclus.....</i>	<i>45</i>
3.3.4	<i>Uitrollen van een gezamenlijk gedragen interne en externe communicatiestrategie .....</i>	<i>46</i>
3.3.5	<i>Zorgen voor voldoende financiële middelen en duurzame borging.....</i>	<i>46</i>
3.4	Resume	47
Hoofdstuk 4	Versterking van (effectiviteit van) gemeenschapsinterventies	49
4.1	Theoretische inzichten over collectieve weerbaarheid	49
4.1.1	<i>Sociale banden .....</i>	<i>52</i>
4.1.2	<i>Sociale mobilisatie .....</i>	<i>54</i>
4.1.3	<i>'Community empowerment': buurtenergie .....</i>	<i>55</i>
4.2	Methodisch werkzame elementen ten aanzien van jongeren.....	57
4.3	Behoeft inventarisatie	58

4.4	Ter inspiratie: enkele interventies & programma's onder de loep	60
4.5	Resume.....	70
Hoofdstuk 5	Conclusies, kennislacunes & aanbevelingen	72
5.1	Conclusies.....	72
5.2	Kennislacunes.....	77
5.3	Aanbevelingen.....	79
	Literatuurlijst	84
	Bijlage 1: Risico- en beschermende factoren op gezinsniveau	94
	Bijlage 2: Risico- en beschermende factoren op gemeenschapsniveau.....	95
	Bijlage 3: Hulpvragen 'Samen weerbaar'	96

Hoofdstuk 1 Inleiding

1.1 Aanleiding

De directie Samenleving en Integratie (S&I) van het ministerie van SZW wil bijdragen aan een sociaal stabiele samenleving, waarvan iedereen die in Nederland verblijft deel uitmaakt, waaraan iedereen kan bijdragen en waarin iedereen gelijke kansen krijgt. Vanuit het perspectief van superdiversiteit, ambieert S&I bij te dragen aan een veerkrachtige en inclusieve samenleving. De Expertise-unit Sociale Stabieleit (ESS) biedt gemeenten, (jeugd)professionals, stakeholders en netwerkpartners praktijkkennis op maat over (de preventie van) polarisatie, maatschappelijke spanningen, radicalisering en ondermijnende criminaliteit. ESS investeert daartoe in netwerken en samenwerkingen met overheden, professionals en groepen in de samenleving. De afdeling ESS werkt tussen 'straat en staat' aan een sociaal stabiele en inclusieve samenleving.

Context: Preventie met gezag & bijdrage vanuit ESS

Betrokkenheid bij ondermijnende criminaliteit is niet zelden (ook) te herleiden naar een gebrek aan voorzieningen en primaire basisbehoeften. Immers, waar het binnen het sociale domein aan ontbreekt, ontvangt (ook) het veiligheidsdomein daar doorgaans een rekening van. Daarom ondersteunt de ESS-gemeenten en overheidsinstellingen om de bewustwording en preventie ten aanzien van onbegrepen gedrag in de samenleving te versterken.

In het licht van ondermijnende criminaliteit betekent dit dat ESS werkt aan het versterken van de samenwerking met lokale (hechte) gemeenschappen waar de gemeente een afstand toe ervaart. Preventiegerichte interventies die bedoeld zijn om hechte gemeenschappen te versterken, landen immers niet indien er sprake is van afstand en wantrouwen in de relatie tussen overheidsinstellingen en de gemeenschap. De uitdaging is om (potentiële) krachten vanuit lokale (hechte) gemeenschappen aan te boren, te versterken en goed te organiseren. ESS streeft ernaar gemeenten handelingsperspectieven te bieden die deze ambitie op lokaal niveau ten goede komt als een onderdeel van het landelijke Programma Preventie met Gezag (verder PmG).¹

Concreet beoogt ESS met dit project verbinding te leggen en/of deze te versterken tussen gemeenten en (voor gemeenten) lokale (hechte) gemeenschappen waar zich problemen met betrekking tot ondermijnende criminaliteit voordoen, zodat zij gezamenlijk een bijdrage kunnen leveren aan de preventie van ondermijnende criminaliteit. De veronderstelling is dat, door weerbaarheid te versterken, gemeenschapsleden (nog meer) een eigen rol kunnen zien en pakken in de bescherming van hun jeugd, elkaar en zichzelf. Daarnaast geeft de verbinding met de gemeente gemeenschapsleden de mogelijkheid om meer vanuit vertrouwen hun zorgen en behoeften bespreekbaar te maken, zodat er ook effectiever op geacteerd kan worden.

---

¹ Programma Preventie met Gezag is onderdeel van het Nationaal Programma Leefbaar en Veilig.
<https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kennisdocumenten/2022/07/01/nationaal-programma-leefbaarheid-en-veiligheid>

Waarom dit kennisdocument?

Preventie met Gezag stelt dat een breed offensief nodig is, met coalities tussen overheid, private partijen en burgers in wijken en gemeenschappen in de aanpak van ondermijning in wijken. In de integrale aanpak van ondermijnende criminaliteit is de maatschappelijke aanpak - naast de repressieve en strafrechtelijke aanpak - zeer belangrijk. Deze stelling is zeer aannemelijk, maar wordt vanuit de visie van ESS nog (te) beperkt met literatuur onderbouwd (Boutellier, Boelens, Hermens, 2019). Dit komt voort uit een tweetal zaken.

Allereerst is er relatief veel kennis beschikbaar die benut kan worden in het versterken van de samenwerking tussen gemeenten met lokale (hechte) gemeenschappen en het versterken van de veerkracht en weerbaarheid van jongeren in gemeenschappen. Deze kennis komt echter veelal voort uit onderzoek dat is gedaan naar radicalisering (Sieckelinck & Gielen, 2020; Cankor & Noor, 2021; Mutsaers & Demir, 2020). Literatuur in het kader van radicalisering stelt dat een gemeenschap veel kan doen om jongeren te beschermen (Kovacs, Noor & Geerlings, 2021). Een sterke, weerbare gemeenschap is belangrijk omdat deze weer kan bijdragen aan de weerbaarheid van jongeren binnen die gemeenschap. Het is de vraag in hoeverre deze kennis ook veelbelovend is/ kan zijn of reeds bewezen werkt in het licht van samenwerkingen met gemeenschappen en gemeenschapsinterventies ten aanzien van preventie van betrokkenheid van jongeren bij ondermijnende criminaliteit.

Ten tweede is er relatief veel bestaande kennis over risico & beschermende factoren ten aanzien van betrokkenheid van jongeren bij ondermijnende criminaliteit. Zo is wetenschappelijk literatuur beschikbaar die inzichten geeft ten aanzien van risico- en beschermende factoren die van invloed zijn op de ingroei en rekruteringsprocessen van jongeren in de georganiseerde criminaliteit (de Boer, Ferwerda & Kuppens, 2022; Adjiembaks, 2018). In de sociale omgeving, zoals het gezin en de gemeenschap waarin jongeren opgroeien, zijn doorgaans zowel risico- als beschermende factoren aanwezig. Dit kennisdocument wil een vertaalslag maken door de betekenis van de onderbouwde inzichten uit de literatuur omtrent risico en beschermende factoren op gezins- en/of gemeenschapsniveau te duiden, zodat gemeenten daar in hun handelingsrepertoire bewust(er) op kunnen inzetten.

De uitvoering van de bijdrage van ESS aan het programma Preventie met Gezag moet gebaseerd zijn op de best beschikbare informatie over doelmatigheid en doeltreffendheid ten aanzien van maatschappelijke impact van interventies. Dit kennisdocument draagt hieraan bij door wetenschappelijke en praktijkgerichte inzichten te bundelen.

1.2 Doelstelling & onderzoeksvragen

De doelstelling van dit kennisdocument is het verschaffen van inzicht in theoretische en praktijkgerichte kennis ten behoeve van handelingsperspectieven voor gemeenten, die de samenwerking met lokale (hechte) gemeenschappen en diens eigen lokale veerkracht en weerbaarheid willen versterken ter voorkoming van betrokkenheid van jongeren bij

ondermijnende criminaliteit. De inzichten gebruikt ESS om de werkwijze voor de inzet in de PmG-gebieden te bepalen, te onderbouwen en om kennisdeling te verzorgen voor gemeenteambtenaren en sleutelpersonen in gemeenschappen. De resultaten bieden richtinggevende adviezen voor het versterken van gemeenschappen in de twintig gebiedsgerichte aanpakken.²

De volgende hoofdvraag staat in dit kennisdocument centraal:

Welke onderbouwde wetenschappelijke & praktijkgerichte inzichten geven voeding aan (de advisering van ESS ten aanzien van) het handelingsperspectief van gemeenten ter versterking van samenwerking met en vergroting van weerbaarheid van lokale (hechte) gemeenschappen in relatie tot het voorkomen van betrokkenheid van jongeren bij ondermijnende (jeugd)criminaliteit?

De volgende deelvragen dragen bij aan het beantwoorden van deze hoofdvraag:

- I. Wat zijn risico- en beschermende factoren op gezins- en gemeenschapsniveau ten aanzien van betrokkenheid van jongeren bij georganiseerde, ondermijnende (jeugd)criminaliteit³?
- II. Wat zijn onderbouwde inzichten ter versterking van samenwerking tussen gemeenten en lokale (hechte) gemeenschappen?
- III. Wat zijn onderbouwde inzichten ter versterking van weerbaarheid van lokale (hechte) gemeenschappen tegen ondermijnende criminaliteit?
- IV. Welke kennislacunes resteren er in relatie tot de hoofdvraag en wat is het advies ten aanzien daarvan?

Operationalisering van begrippen

Risico- en beschermende factoren: Kenmerken die de kans verhogen dat iemand betrokken is bij crimineel gedrag worden doorgaans beschouwd als *risicofactoren* ('riskfactors'). *Versterkende* factoren ('promotive factors') zijn het tegenovergestelde van risicofactoren. Het zijn kenmerken die gerelateerd zijn aan een *lagere* kans op crimineel gedrag. *Beschermende factoren* ('protective factors') zijn kenmerken die bij de aanwezigheid van een risicofactor de kans op crimineel gedrag verminderen. Als er verder niets aan de hand is, zijn deze factoren

---

² Deze twintig gebieden zijn in het projectplan opgenomen en betreffen: Amsterdam Zuidoost, Amsterdam Nieuw-West, Breda Noord, Delft West, Arnhem oost, Dordrecht West, Den Haag Zuidwest, Eindhoven Woensel-Zuid, Groningen Noord, Heerlen Noord, Leeuwarden Oost, Lelystad Oost, Nieuwegein Centrale-As, Roosendaal Stad, Rotterdam-Zuid, Schiedam Nieuwland-Oost, Utrecht-Overvecht, Tilburg, Noordwest, Vlaardingen West en Zaandam Oost (Projectplan 'weerbare gemeenschappen tegen ondermijnende criminaliteit ESS' (2023, blz. 7).

³ Waar hanteren 'georganiseerde ondermijnende criminaliteit' en 'georganiseerde ondermijnende (jeugd)criminaliteit' door elkaar, echter de analytische aandacht ligt bij beide op factoren die van invloed zijn ten aanzien van betrokkenheid van jeugd.

dus niet gerelateerd aan crimineel gedrag, maar ze lijken wel in staat om de effecten van risicofactoren te verzachten of te bufferen (Servaas et al, 2021, p. 5; Adjiembaks, 2018; Farrington, Tfofi & Piquero, 2016).

Gezins- en gemeenschapsniveau: De verschillende risico- en beschermende factoren zijn te onderscheiden naar verschillende domeinen zoals het individu, gezin, school, wijk etc. We richten ons in deze studie puur op de risico- en beschermende factoren die te relateren zijn aan het *gezin* en de *gemeenschap*. Met 'gezinsniveau' bedoelen we dan die factoren gerelateerd aan gezins- en familieleden waarmee een jongere opgroeit. Met 'gemeenschapsniveau' bedoelen we de (actoren en instituties in de) directe buurt of wijk van een jongere, waarbij een mate van sociale cohesie leeft en sociale relaties aanwezig zijn en/of (kunnen) ontstaan.

Jongeren: Gemeenten die betrokken zijn bij Preventie met Gezag verschillen in de focus ten aanzien van de doelgroep jongeren. Denk dan bijvoorbeeld aan de leeftijdscategorie van de beoogde jongeren, maar ook de sociale achtergronden. Om die reden blijven we weg van een specifieke categorie jongeren, maar hanteren we hier een brede definitie van jongeren als zijnde personen tussen de 8 - 27 jaar, aansluitend bij de leeftijdsgrenzen van de Participatiewet en de Preventie met Gezag-duiding.⁴

Georganiseerde ondermijnende (jeugd)criminaliteit: Ondermijning is een diffuus begrip dat de laatste jaren veelvuldig met het georganiseerde karakter van drugscriminaliteit in verband wordt gebracht. Criminaliteitsvormen die doorgaans onder het begrip 'ondermijning' lijken te vallen zijn vormen van criminaliteit die al sinds jaar en dag bestaan. Wel is op te merken dat de laatste decennia de focus van de aard van delicten (ook) meer naar de *uitwerking* ervan is verschoven: criminaliteit 'ondermijnt' dan legale sociale structuren. Het bewerkstelligt een sluipend, ontwrichtend effect op lokaal niveau dat zich in haarvaten van buurten en wijken nestelt en zich door verwevenheid van de legale bovenwereld en de illegale onderwereld tekent (Lam, van der Wal & Kop, 2018). De rijksoverheid hanteert de volgende definitie van 'ondermijning': '*Criminelen maken voor illegale activiteiten gebruik van legale bedrijven en diensten. Hierdoor vervagen normen en neemt het gevoel van veiligheid en leefbaarheid af. Dit effect heet ook wel ondermijning.*'⁵. Denk daarbij aan georganiseerde criminaliteit (dichtbij), betrokkenheid bij drugscriminaliteit en criminele uitbuiting van jongeren. Ondanks het feit dat we benadrukken dat ondermijning een containerbegrip is, fluide is en vele delictsoorten raakt zijn er relatief veel studies gericht op betrokkenheid bij georganiseerde criminaliteit. Dit kennisdocument leunt daarmee vooral ook op die beschikbare kennisdocumenten en literatuur, met dien verstande dat een enkele

---

⁴ Zie bijlage 4 pag. 3 horende bij de brief 'Uitbreiding preventieve aanpak jeugdcriminaliteit', 22 mei 2023 kenmerknr. 4668798.

⁵ <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/ondermijning/ondermijnende-criminaliteit>

focus op 'drugscriminaliteit' te beperkt is voor de dagelijkse praktijk die veelal fluïde en veranderlijk van aard is⁶ (Moerland, Bisschop, van Wingerden & Nelen, 2023).

Samenwerking: In dit kennisdocument wordt onder 'samenwerking' zowel contactlegging tussen lokale gemeenschappen en overheidsinstituties verstaan alsmede het gezamenlijk uitvoering geven aan (duurzame) interventies. ESS hanteert hierbij minimaal een 'bottom up' in plaats van een 'top down' benadering. Het draait om 'samen bedenken en doen' in plaats van volledige inspraak hebben als overheid over wat uiteindelijk wel of niet wordt ingezet in een wijk of buurt. Daarbij staan vormen van co-creatie, duurzame inbedding van samenwerking, inspraak en mandaat van lokale, hechte gemeenschappen centraal. Om meer gevoel en begrip te krijgen ten aanzien van de kwaliteit van samenwerking tussen overheidsinstituties en een lokale gemeenschap wordt ook wel de participatieladder (Arnstein, 1969) gebruikt. Deze kent oorspronkelijk een achttal gradaties⁷ van samenwerking die door Edelenbos & Monnikhof (2001) zijn samengevat in 5 fasen: (1) informeren (2) consulteren, (3) adviseren, (4) co-producen en (5) meebeslissen (zie ook paragraaf 3.2). Alhoewel de benaming 'participatie' uit lijkt te gaan van burgerparticipatie en de suggestie kan wekken van een eenzijdige taakopvatting, vatten we participatie hier nadrukkelijk *niet* zo op. Wel als een *wederzijds* proces van contactlegging, co-creatie en gezamenlijk uitvoering geven aan interventies.

*Lokale (hechte) gemeenschappen*⁸: we spreken in dit kennisdocument van lokale (hechte) gemeenschappen als het om groepen of personen binnen een geografisch aanwijsbaar gebied (buurt/wijk) gaat waar de gemeente geen of weinig contacten mee heeft en/of wantrouwen de overhand lijkt te hebben als er sprake is van contact. Er is dan een mate van hechtheid van de gemeenschap dat zich (in negatieve zin) uit in een mate van 'geslotenheid': enerzijds kan het gaan om groepen burgers die zich terugtrekken van overheidsinstituties omdat ze zich minder of niet herkennen in de standpunten en doelstellingen en/of zich niet vertegenwoordigd voelen door die instituties. Anderzijds kan het ook gaan om gemeenschappen waar door overheidsinstituties zelf een terugtrekkende beweging gaande is en er (te) weinig is geïnvesteerd om tot constructieve contacten en samenwerking te

---

⁶ Ook in de kennissessie van 7 maart, georganiseerd door ESS, kwam naar voren dat het niet louter gaat om ondermijning maar er een grote overlap is met jeugdcriminaliteit in algemene zin als het gaat om (vroeg) signalering). We spelen hierop in door (ook) een uiteenzetting te geven van meer algemene risico- en beschermende factoren in hoofdstuk 2.

⁷ Deze gradaties zijn verdeeld in 3 stadia: (A) geen participatie, (B) beginnende participatie en (C) participatie. Onder fase A behoren (1) manipulatie om beleid 'door te drukken', (2) curatie in de zin van publiekspartners 'winnen' voor het uitvoeren van plannen van de overheid. Onder fase B horen (3) het informeren van burgers (eenrichtingsverkeer), (4) raadplegen van burgers voor de vorm ('windowdressing') en (5) laten deelnemen van burgers aan bepaalde comités zonder mandaat (overheid beslist wat wel/ niet wordt meegenomen). Fase C kent (6) het gezamenlijk nemen van besluiten, (7) het delegeren van taken aan burgers/ gemeenschapsleden die van oudsher bij de overheid lagen, verantwoordelijkheid ligt bij de gemeenschap zelf en (8) volledige planning, uitvoering en verantwoordelijkheid ligt bij de gemeenschap zelf (geen overheidsintermediars). <https://www.citizenshandbook.org/arnsteinsladder.html>

⁸ In het Projectplan 'weerbare gemeenschappen tegen ondermijnende criminaliteit ESS' (2023, blz. 24) wordt de term 'gesloten gemeenschappen' gebezigd onder verwijzing naar het kennisdocument 'Weerbare individuen' (Publicatie van ESS in 2021): Mutsaers en Demir (2019) en van Dam et al. (2005). Vanwege de negatieve connotatie die dat met zich mee kan brengen en juist de positieve dynamieken van gemeenschappen centraal staan, prefereren we in dit kennisdocument de term 'lokale (hechte) gemeenschappen'.

komen. Het gaat ook om de professionals in het sociaal domein die in een gemeenschap werkzaam zijn in een wijk.

Weerbaarheid: weerbaarheid en veerkracht zijn termen die vaak samen worden genoemd in de literatuur.⁹ Toch verschillen de begrippen wetenschappelijk gezien van betekenis. Weerbaarheid wordt in de Engelstalige literatuur dan ook wel 'primary resilience' genoemd, terwijl veerkracht gaat over het vermogen terug te kunnen 'veren' naar een oorspronkelijke, gewenste situatie (ook wel 'secondary resilience' genoemd). Alhoewel (veerkracht en) weerbaarheid vanuit verschillende opvattingen en niveaus invulling kan krijgen¹⁰ richten we ons hier niet op een verhandeling van die variëteit. De aandacht ligt hier met name op weerbaarheid op gemeenschapsniveau, ook wel 'community resilience' genoemd (Berkes & Ross, 2013). Dat richt zich op de alledaagse leefwerelden van mensen in gewone ('non-disaster') situaties en kan helpend zijn om meer geleidelijke (positieve) verandering teweeg te brengen. Vertaald naar de focus van dit rapport gaat het dan specifiek om weerbaarheid van lokale (hechte) gemeenschappen ter preventie van betrokkenheid van jongeren bij ondermijnende (jeugd)criminaliteit in zowel de directe (gezin, buurt etc.) als meer indirecte omgeving (wijk). We volgen daarmee meer de lijn van Wickes, Britt & Broidy (2017) die een en ander omschrijft als: *"the agentic capacity of communities to respond to and learn from challenges or threats to the neighbourhood (collective efficacy)*.

1.3 Methodische verantwoording

Dit kennisdocument is gebaseerd op wetenschappelijke literatuur en praktijkinzichten. We verantwoorden in het navolgende de wijze waarop we data hebben verzameld en hebben geanalyseerd (paragraaf 1.3.1). Ook bespreken we hoe recht is gedaan aan kwaliteitseisen in wetenschappelijk onderzoek (paragraaf 1.3.2).

1.3.1 Data verzameling en- analyse

De beantwoording van de onderzoeksvraag berust in deze studie voornamelijk op een deskresearch dat vooral bestaat uit een scan van relevante literatuur. Dit heeft gedurende september 2023 en maart 2024 plaatsgevonden. Hiertoe zijn verschillende Nederlandstalige en Engelstalige bronnen - met name systematische reviews - geraadpleegd:

---

⁹ In de Engelse literatuur wordt ook wel de term 'resilience' gehanteerd dat beide begrippen omvat (van der Geugten, 2014).

¹⁰ Zie voor de variaties in de definities van 'sociale' of 'gemeenschapsveerkracht' ook: https://www.veldacademie.nl/img/Document/e7/3c/e73cd683-e34e-40f1-8ce5-41d185a6661b/Veerkracht%20van%20lokale%20gemeenschappen_literatuuronderzoek_DEF.pdf

- De online zoek engine 'sEURch'¹¹ van de Erasmus universiteit maakt het mogelijk verschillende (wetenschappelijk) gepubliceerde stukken te raadplegen in betrouwbare wetenschappelijke databases zoals Springer, Sage Science, Kluwer en Wiley Online Library;
- De online zoek engine 'Google Scholar'; hierdoor zijn ook de niet gangbare wetenschappelijke stukken geraadpleegd. Denk bijvoorbeeld aan kennisdocumenten van de Regionale Expertise Centra (RIECs) en wetenschappelijke onderzoeksbureaus zoals Movisie.
- Online publicaties van gerenommeerde Nederlandse onderzoeksinstituten die onderzoek doen naar maatschappelijke vraagstukken zoals Movisie, Verweij Jonker instituut en het WODC.
- Gedeelde stukken vanuit de opdrachtgever ESS: het gaat dan om bestaande/ onder handen zijnde stukken die met onderzoekers (onder embargo) gedeeld zijn om te scannen op mogelijke relevantie ter beantwoording van de deelvragen.
- 'Forward citation Tracking': er is tevens gewerkt met een bron-van-bron-scan ten aanzien van de meest relevante stukken. Dit betekent dat ook de bronnenlijst van afzonderlijke stukken zijn gescand indien het een studie betrof dat bijzonder veel relevante inzichten bood ten aanzien van de onderzoeksvraag en/of deelvragen.

Er is een eerste scan ondernomen op basis van de volgende zoektermen (die zowel in het Nederlands als Engels zijn toegepast in bovengenoemde zoekmachines): beschermende factor(en); risicofactor(en); gezin; wijk; buurt; criminaliteit; gemeenschap; ondermijning; ondermijnende criminaliteit; criminele familie; resistance to crime; preventie; jongeren; jeugd; familie; evaluatie; effect(en); review; georganiseerde misdaad; gemeenschapsinterventies; interventies tegen ondermijning; weerbare gemeenschappen; wat werkt tegen ondermijning; effectieve gemeenschapsinterventies; meta-analyse weerbaarheid van gemeenschappen; community interventions.

Ten aanzien van de geraadpleegde bronnen zijn richtinggevende inclusie- en exclusiecriteria gebruikt. Inclusiecriteria betreft systematische reviews en/of empirische studies die (a) plausibele aanwijzingen bevatten over de betekenis van beschermende- en of risicofactoren op gezins- en/of gemeenschapsniveau ter voorkoming van betrokkenheid van jongeren bij georganiseerde (ondermijnende) (jeugd)criminaliteit (deelvraag 1) en/of (b) als effectief bevonden werkzame elementen ter versterking van samenwerking en/of maatschappelijke allianties met burgers en/of (hechte) gemeenschappen (onderzoeksvraag 2) en/of (c) plausibele aanwijzingen geven over (mogelijk) werkzame elementen ter versterking van weerbaarheid van (hechte) gemeenschappen, met specifieke aandacht voor ondermijning/ ondermijnende criminaliteit (onderzoeksvraag 3). Het gaat hiernaast om

---

¹¹ sEURchOpen extern is een discovery tool, ontwikkeld door OCLCOpen extern (merknaam: WorldCat Discovery). Met één zoekopdracht in sEURch vind je tijdschriftartikelen, boeken, hoofdstukken uit boeken, tijdschriften etc. Je doorzoekt de collecties van de bibliotheken van de Erasmus Universiteit Rotterdam: de Universiteitsbibliotheek, de bibliotheek van het ISSOpen extern in Den Haag, het Rotterdamsch Leeskabinet, de bibliotheek van het Erasmus University College en de Sanders Law Library. Daarnaast doorzoek je de collecties van bibliotheken in Nederland en elders in de wereld. Zie: <https://www.eur.nl/library/seurch>

bronnen gepubliceerd in het Engels of Nederlands. Bronnen gepubliceerd in andere talen dan het Engels of het Nederlands zijn geëxcludeerd.

Per bron is gescand op informatie over werkzame elementen, effecten naar doelgroep, lokale context, leeftijd en bijvoorbeeld aard van de problematiek. In deze scan is aandacht geweest voor robuustheid van benoemde werkzame elementen of factoren.

Op 7 maart jl zijn de voorlopige inzichten met onder meer professionals die werken met lokale (hechte) gemeenschappen gedeeld tijdens een 'Kennissessie Veerkracht & Weerbaarheid' georganiseerd door ESS. Ook de kennis die op die dag is opgedaan is integraal meegenomen in dit kennisdocument.

1.3.2 Betrouwbaarheid & validiteit

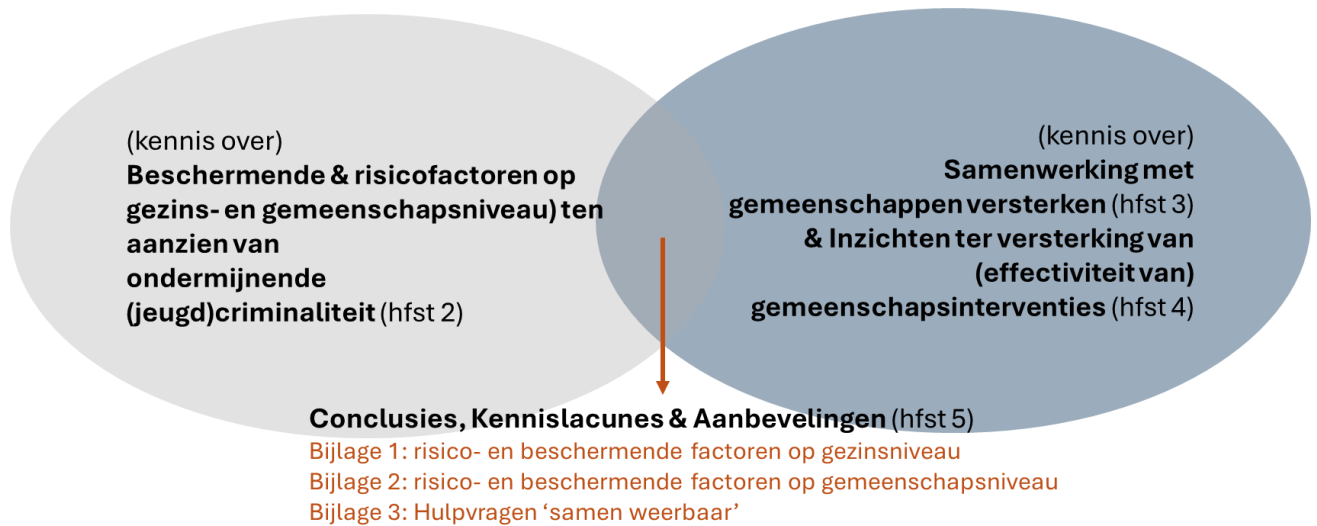
Zowel de dataverzameling als de data-analyse is - met het oog op externe betrouwbaarheid - uitgevoerd door twee ervaren (gepromoveerde) wetenschappelijke onderzoekers met meer dan tien jaar ervaring in het uitvoeren van kwalitatief onderzoek, waaronder deskresearch. Ten tweede is in het licht van wetenschappelijke navolgbaarheid en interne betrouwbaarheid gewerkt met het twee-ogen principe op alle onderdelen van dit kennisdocument.

In het licht van validiteit van bevindingen, zijn de conclusies van dit kennisdocument structureel gebaseerd op de geduide bronnen waarbij systematisch is aangegeven binnen welke context de gebruikte informatie naar voren is gekomen. Op deze manier is zoveel mogelijk recht gedaan aan externe validiteit van de onderzoeksbevindingen en eventuele generaliseerbaarheid naar vergelijkbare lokale omstandigheden, kenmerken of (doel)groepen. In de deskresearch is tevens aandacht geweest voor de mate van interne validiteit door bij elke gebruikte bron kritisch te bekijken in hoeverre eventueel geduide effecten of resultaten wetenschappelijk (en op z'n minst plausibel) daadwerkelijk toe te schrijven is/was aan de betreffende aanpak, methodiek of interventie.

1.4 Leeswijzer

Ter beantwoording van de onderzoeksvraag is dit kennisdocument in vier hoofdstukken opgedeeld. Allereerst bespreken we, meer inleidend, in **hoofdstuk 2** risico- en beschermende factoren op gezins- en gemeenschapsniveau ten aanzien van jongeren en ondermijnende (jeugd)criminaliteit (deelvraag 1). Vervolgens bespreken we in **hoofdstuk 3** de onderbouwde inzichten die helpend zijn om samenwerking tussen gemeenten en lokale (hechte) gemeenschappen te versterken in het licht van het smeden van maatschappelijke allianties (deelvraag 2). Daarna gaan we in **hoofdstuk 4** na welke onderbouwde inzichten helpend kunnen zijn ten aanzien van versterking van weerbaarheid van lokale (hechte) gemeenschappen en maatschappelijke allianties, met aandacht voor ondermijnende

criminaliteit (deelvraag 3). Tot slot bespreken we in hoofdstuk 5 de conclusies, de kennislacunes en aanbevelingen (deelvraag 4).

Afbeelding 1.1: Opbouw van dit rapport.

Hoofdstuk 2 Beschermende- en risicofactoren op gezins-en gemeenschapsniveau

Dit hoofdstuk zoomt in op deelvraag 1: *Wat zijn risico- en beschermende factoren op gezins- en gemeenschapsniveau ten aanzien van betrokkenheid van jongeren bij ondermijnende (jeugd)criminaliteit?* Hiertoe bespreken we in dit hoofdstuk allereerst een overstijgend model van waaruit naar de verschillende opgroeicontexten en ontwikkeling van jongeren gekeken kan worden (paragraaf 2.1). Hierna zoomen we in op gezinsfactoren (paragraaf 2.2) en factoren die op gemeenschapsniveau van betekenis zijn (paragraaf 2.3).

2.1 Een gelaagd perspectief op de opgroeicontext van jongeren

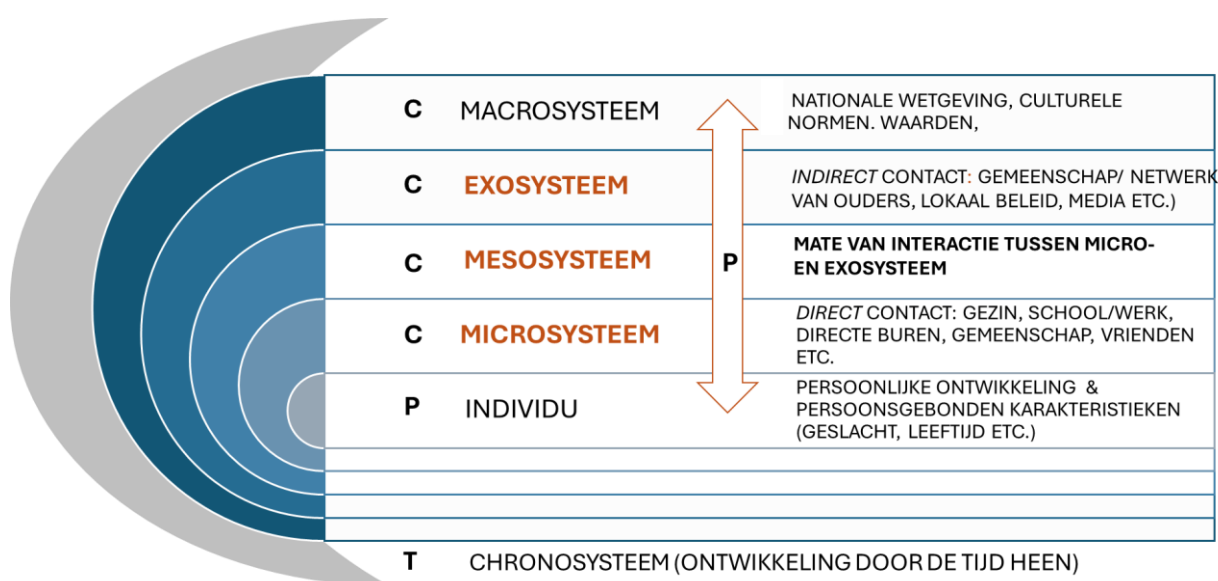
Het duiden van zowel risico- als beschermende factoren in de opgroeicontext van jongeren is onlosmakelijk verbonden met (persoonlijke) ontwikkeling van een persoon door de tijd heen. Denk aan het feit dat de mate van invloed van ouders doorgaans afneemt in de tienerjaren en plaats maakt voor de toenemende invloed van leeftijdsgenoten. Een ontwikkelingsperspectief vraagt in dit kader dus om een basisbenadering die ruimte geeft aan de veranderlijke betekenis van zowel risico- als beschermende factoren die de ontwikkeling van jongeren en hun betrokkenheid bij (ondermijnende) criminaliteit beïnvloeden.

2.1.1 PPCT model

Het PPCT-ontwikkelingsmodel van Bronfenbrenner (1974; 2005) geeft een heldere uiteenzetting hiervan met oog voor de verschillende contexten waarin een jongere zich bevindt. Dit model halen we aan omdat anti-sociaal gedrag van jongeren voorkomen kan worden door aandacht te hebben voor de kwaliteit van (interacties) op factoren binnen de verschillende niveaus uit het model (Gubbels, Assink & van der Put, 2024). Het model gaat ervan uit dat een persoon (P) met diens unieke eigenschappen in een (groei)proces (P) interactie heeft met actoren en instituties uit verschillende sociale contexten (C) en dat die interactie veranderlijk is over tijd (T) ook wel geduid als het 'chronosysteem' of 'time' in de buitenste laag in onderstaand figuur.

Na de **individuele kern** wordt de eerste contextlaag gevormd door het **microsysteem**. Daarbinnen komen die mensen en instituties voor waarmee een individu dagelijks in contact staat zoals het gezin, de school en de buurt. Het **mesosysteem** is de tweede contextlaag die de invloed en de aan- of afwezigheid van interacties *tussen* de instituties uit het microsysteem duidt. Denk hierbij aan een ouder die in contact staat met de school van zijn/haar kind. Het **exosysteem** is de derde laag die onderscheiden wordt: dat betreft relaties tussen instituties waarmee een individu *niet* in direct contact staat. Denk bijvoorbeeld aan overheidsinstanties en beleidsregels of bezuinigingen op school die invloed hebben op de studiemogelijkheden. Ten vierde doelt het **macrosysteem** op gebeurtenissen die (in)direct

invloed hebben op de individuele ontwikkeling van personen zoals culturele (nationale) waarden en normen, oorlog en economische crisis. Zo staat een kind dat opgroeit in een welvarend land bloot aan andere macro-contextuele invloeden dan een kind dat opgroeit in een derde wereld/ ontwikkelingsland.¹² Het model geeft een overzichtelijke en betekenisvolle blauwdruk om vanuit een bredere, holistische visie te kijken naar de samenhang van risico- en beschermende factoren. Hier richten we ons met name op die factoren die van betekenis zijn vanuit gezins- en gemeenschapsniveau (zie paragraaf 2.2 en 2.3) welke vooral het micro, meso- en exosysteem (oranje) raakt.¹³

Afbeelding 2.1: PPCT-model gevisualiseerd: vier systeem- of contextlagen (C) om een persoon (P) heen inclusief het chronosysteem dat de ontwikkeling door de tijd representeert (T).

Er zijn een aantal belangrijke uitgangspunten van het PPCT-model te duiden. Allereerst duidt het het belang van **de persoonlijke ervaring** van verschillende 'contextsystemen': "(...) any environment for human development include not only objective properties but also the what in which these properties are subjectively experienced by the persons living in that environment." (Bronfenbrenner, 2005, p. 5). Dat de ervaring van risico- en beschermende factoren in verschillende contextsystemen belangrijk is, heeft eerder onderzoek uitgewezen. Zo is bijvoorbeeld bekend dat - anders dan doorgaans wellicht gedacht wordt - ook in relatief criminogene contexten positieve bronnen van veerkracht ervaren kunnen worden die - niet

¹² Het onderscheid tussen de vier genoemde contextniveaus of systemen is niet zonder meer absoluut. School kan voor een kind onder het microsysteem vallen, maar het schoolbestuur van een school kan evengoed onder het exosysteem vallen terwijl de waarden en normen die een school wil meegeven aan kinderen weer veelal gebaseerd zijn op het macrosysteem. Zie ook het fragment via <https://www.youtube.com/watch?v=1LBk7OkhNDk> college van Tannenbaum, 5 januari 2015.

¹³ Daarbij realiseren we ons dat ook (juist de interactie met) de andere geduide contextlagen uit het PPCT-model aanwezig zijn maar waar we omwille van de scope van dit kennisdocument nu niet volledig op inzoomen.

per se het ingroeien in maar juist - het uitblijven van een criminele carrière ondersteunen (Adjiembaks, 2018).

Ten tweede is sprake van zogeheten 'proximal processes': **wederkerige dagelijkse relaties of interacties tussen individu en zijn of haar omgeving**. Dit uitgangspunt veronderstelt dat interactie de primaire katalysator is voor een (on)gezonde ontwikkeling. Dat betekent dat een persoon zowel het 'product' alsmede de 'producent' van individuele ontwikkeling is. Ten aanzien van lokale (hechte) gemeenschappen kan deze wederkerigheid zorgen voor reproductie en borging van positieve aspecten van sociale cohesie. Bij een (kleiner) deel van lokale (hechte) gemeenschappen is daarentegen niet ondenkbaar dat sprake is van soms criminele of 'afwijkende' normen in combinatie met wantrouwen richting overheidsinstanties. In dat geval leidt een sterke sociale cohesie wellicht eerder tot een onbewuste/gewenste reproductie en instandhouding van de criminele norm door lokale gemeenschapsleden. Dit kennisdocument deelt inzichten om deze negatieve spiraal van reproductie tegen te gaan.

Het PPCT-model verschaft, ten derde, een **krachtgericht, holistisch uitgangspunt voor individuele ontwikkeling in een groeps- en/of wijkgerichte context**. Het model is hiernaast ook gebruikt in onderzoek naar de samenhang tussen contexten en anti-sociaal gedrag van onder meer jongeren (Gubbels, Assink & van der Put, 2024; Adjiembaks, 2018).

2.1.2 Betrokkenheid van jongeren bij ondermijnende criminaliteit

Op basis van bestudeerde literatuur (de Boer, Ferwerda & Kuppens, 2022; Peeck & Witteveen, 2022; Adamse, Nguyen, Boertien, van Deuren, Eichelsheim & Blokland, 2023)¹⁴ komen verschillende manieren van betrokkenheid van jongeren bij georganiseerde (ondermijnende) criminaliteit naar voren. Maken we de link naar het zojuist belichte PPCT-model dan gaat het ook hier wederom met name om manieren die het **micro-, meso- en exosysteem** raken:

- Sociaal netwerk (familie, vrienden, kennissen, via het werk/hobby's nevenactiviteiten of contacten op het werk)
- Zelf een groep opzetten
- Zelf 'solliciteren'/ jezelf aanbieden (o.a. door negatieve levensloopgebeurtenissen, zoals ontslag, een stuk gelopen relatie of een overlijden)
- Doelgerichte, actieve rekrutering.

Onder laatstgenoemde rekenen we ook criminele uitbuitingspraktijken: dus wanneer een jongere als slachtoffer¹⁵ in beeld komt bij het plegen van een strafbaar feit. Het daderschap is direct zichtbaar terwijl het slachtofferschap vaak (te lang) verborgen blijft (CKM, 2020). In het

---

¹⁴ Zie ook <https://repository.wodc.nl/bitstream/handle/20.500.12832/3154/3203-kenniskaart-houd-jongeren-uit-de-criminaliteit-volledige-tekst.pdf?sequence=4&isAllowed=y>

¹⁵ Er is ten tijde van dit schrijven een landelijke chat genaamd 'Keerpunt' geopend door onder meer Fier en CKM waar jongeren of anderen contact kunnen zoeken in het licht van slachtofferschap van criminele uitbuiting. Zie [Home - Keerpunt](#)

buitenland is hier al uitgebreider onderzoek naar gedaan genaamd 'County lines' (Stone, 2018) Waarbij ook verschillende fasen van rekrutering zijn geduid:¹⁶

Afbeelding 2.2: Opeenvolgende fasen van rekrutering (gebaseerd op Stone, 2018, uit Adjiembaks, Boer & Oude Lansink, 2022, p. 14).

2.1.3 *Krachtgerichte benadering: tien algemene uitgangspunten*

Ten aanzien van lokale (hechte) gemeenschappen en betrokkenheid bij ondermijnende criminaliteit is het belangrijk *krachten* op gezinsniveau en op gemeenschapsniveau te benutten. Deze krachtgerichte, positieve focus is doorgaans aantrekkelijker dan een louter risicogericht benadering voor gemeenschappen omdat het zich niet alleen op het elimineren van de zwakheden richt (Farrington, Ttofi & Piquero, 2016, p.64).

Het PPCT-model is bruikbaar om een gezonde 'pedagogische civil society' (Winter 2008; Kesselring, de Winter. Van Yperen, & Horjus, 2015) ofwel een gezond opvoed- en opgroeiklimaat van kinderen en jongeren met oog voor de variatie aan contextlagen te onderzoeken. Het draait immers om de werking van (interactie tussen) risico- en beschermende factoren in de leefomgeving van jongeren die dus niet alleen actoren en voorzieningen binnen het gezinsdomein raken, maar bijvoorbeeld ook bredere (fysieke of sociale) gemeenschapsvoorzieningen. Op basis van theoretische inzichten concluderen Ince, van Yperen & Valkestijn (2018) dat professionals vooral aandacht zouden moeten geven aan de volgende **tien beschermende factoren voor een positieve ontwikkeling van jeugdigen:**

¹⁶ In welke mate dit ook in Nederland is nog de vraag: Het CKM meldt dat er sprake is van criminele uitbuiting maar ander onderzoek meldt ook dat van rekrutering nauwelijks sprake lijkt en dat vooral betrokkenheid op 'eigen initiatief' domineert in de beelden van (in dat onderzoek betrokken 99) professionals (Terpstra, 2021, p. 22). Uit onderzoek in de regio Haaglanden (van Wijk, van Esseveldt, Broekhuizen & Bervoets, 2022) concludeerden de onderzoekers onder meer dat jongeren in die regio veelal geleidelijk verstrikt raken in de drugscriminaliteit maar dat van directe werving van kwetsbare jongeren soms ook sprake is (onder meer via familiebanden).

									
Sociale binding/ affectieve relaties met anderen (wijk gezin, school)	Kansen voor betrokkenheid van jongeren	Opgroeien in omgeving met pro-sociale normen	Erkenning & waardering voor positief gedrag	Steun van volwassen en/ (mede) opvoeders	Construc-tieve vrijetijds-besteding	Werken aan compe-tenties	Ontwikkel en van vaardig-heden	Vergroten school-motivatie	Werken aan positieve identiteitsontwikkeling

Figuur 2.3: Tien beschermende factoren voor positieve ontwikkeling van jeugdigen (Ince, van Yperen & Valkestijn 2018).¹⁷

2.1.4 Betekenis weerbaarheid individueel en in relatie tot gemeenschap

Weerbaarheid op individueel niveau gaat dan om de kracht of het hebben van vaardigheden om met tegenslagen in zowel de directe als indirecte omgeving om te kunnen gaan en de verleidingen voor ondermijnende criminaliteit en ongewenst/overlastgevend gedrag te kunnen weerstaan (Kovacs, et al., 2021). Er zijn een aantal inhoudelijk algemeen werkzame elementen in de vorm van eigenschappen en hulpbronnen die een mens weerbaar maken (Kovacs, et al., 2021). Het gaat met name om de volgende eigenschappen of vaardigheden:

- o *Positieve identiteit*: het beeld dat de jongere van zichzelf heeft en hoe iemand zich over dat beeld voelt;
- o *Sociale vaardigheden*: de mate van ervaren geschiktheid van jongeren om relaties en interacties met anderen effectief aan te gaan en te onderhouden o.a. assertiviteit, samenwerken, communiceren, emotionele gevoeligheid, probleemoplossend vermogen etc.;
- o *Zelfregie*: de mate van eigen regie, dit wijst op het gevoel dat men invloed en controle heeft over diens eigen leven;
- o *Zelfregulatie*: het ervaren van het vermogen om bij tegenslagen gedrag, aandacht, emoties en cognitieve processen te kunnen controleren.

Daarnaast helpt de aanwezigheid van een aantal hulpbronnen op gemeenschappelijk niveau jongeren om (in algemene zin) weerbaar te zijn (Kovacs et al., 2021). Kijkend naar het

¹⁷ Gericht op directe versterking van jeugdigen concluderen Ince, van Yperen & Valkestijn (2018) - onder verwijzing naar Catelano (2004) – overigens dat interventies die gebaseerd waren op ‘Positive youth development’ (PYD) een aantal gemeenschappelijke werkzame componenten bevatten. Het gaat dan om interventies die gericht waren op (1) competentieontwikkeling (sociaal, emotioneel, gedragsmatig, cognitief en moreel), (2) het versterken van persoonlijke effectiviteit, (3) het beïnvloeden van duidelijke standaarden voor (gewenst) gedrag uitgedragen door het gezin en de gemeenschap, (4) het bevorderen van gezonde binding met volwassenen, leeftijdsgenoten en jongere kinderen, (5) het bieden van kansen voor participatie van jeugd en erkenning voor hun inzet en betrokkenheid en (6) het betrekken van meerdere leefgebieden van de jeugd bij de betreffende interventie.

PPCT-model (zie paragraaf 2.1.1) gaat het met name om de interacties (mesosysteem) tussen een jongere en personen uit diens micro- en exosysteem:

- o *Familie* heeft het meest directe en langdurige effect op de ontwikkeling van jongeren en op hun zelfwaardering in het bijzonder;
- o *Rolmodellen* zijn ondersteunende volwassenen buiten de familie om die een potentiële buffer kunnen vormen voor de weerbaarheid van kwetsbare jongeren en een belangrijke beschermende en aanvullende rol spelen bij onveilige thuissituaties of wanneer ondersteuning binnen de familie ontbreekt (Kovacs, Z. et al., 2021). Deze rolmodellen kunnen formele mentoren, leerkrachten, (school)mentoren, professionals, rolmodellen vanuit religieuze instellingen, de gemeenschap of goede burens zijn;
- o *Peers*: Jongeren zoeken in bepaalde levensfasen soms eerder hulp bij peers (leeftijdgenoten) dan bij hun familie. Daarom kunnen wederzijdse helpende relaties met peers een belangrijk vangnet voor ze vormen.

Tot slot is het belangrijk dat een collectieve verantwoordelijkheid ontstaat in de brede gemeenschap waar ook professionals onderdeel van uitmaken (Kovacs, et al., 2021). De conclusie die hieraan verbonden kan worden is dat de effectiviteit van een interventie potentieel vergroot kan worden indien het een of meerdere werkzame elementen bevat die gericht is op familie, peers en betekenisvolle rolmodellen.¹⁸

2.2 Risico- en beschermende factoren gezinsniveau

In de volgende twee paragrafen richten we de focus op risico- en beschermende factoren die het gezinsniveau (paragraaf 2.2) en gemeenschapsniveau (paragraaf 2.3) raken. Het betreft factoren die we met het oog op eerder besproken PPCT-model (paragraaf 2.1.1) kunnen plaatsen in respectievelijk het microsysteem (o.a. gezin), het **exosysteem** (o.a. familie, sociale voorzieningen en gemeenschap) en het **mesosysteem** (de daadwerkelijke interactie tussen micro en mesosysteem).¹⁹

Bij deze bespreking is het goed te realiseren dat de 'hardheid' van de genoemde risico- en beschermende factoren niet op basis van alle bestudeerde literatuur evident is. Soms wordt bijvoorbeeld een factor als 'plausibel' geduid op basis van kwalitatief onderzoek, en soms als 'gefundeerd' (mede) op basis van meer statisch, kwantitatief onderzoek waarbij ook sprake is geweest van een controlegroep. Niet alle studies doen een uitspraak over de mate

---

¹⁸ Bij interventies op individueel niveau vermeldt de infosheet van Wegwijzer Jeugd en Veiligheid ook goede afspraken rondom gewenst en ongewenst gedrag; opvoedingsvaardigheden van ouders, vrijetijdsbesteding in groepsverband, betrekken van het hele gezin: ouders en broertjes/zusjes van de jongere, individuele begeleiding van de jongere (in plaats van in de groep) en kortdurende interventie, met beperkt aantal sessies.
https://wegwijzerjeugdenveiligheid.nl/fileadmin/user_upload/Bestanden/Publicaties/Infosheet_JV_Tijdig_ingrijpen_2015.pdf

¹⁹ Daarbij realiseren we ons dat ook (juist de interactie met) de andere geduide contextlagen uit het PPCT-model aanwezig zijn maar waar we omwille van de scope van dit kennisdocument nu niet volledig op inzoomen.

van robuustheid van factoren maar wel bespreken we dan of de betreffende studie spreekt over bijvoorbeeld een plausibele, sterke (of op onderdelen zwakke) samenhang' tussen de bedoelde factor en delictgedrag. We beschrijven deze variantie zo transparant mogelijk.

In een uitwisseling met ambtenaren en professionals over dit kennisdocument is naar voren gekomen dat de preventie van ondermijnende (jeugd)criminaliteit gaat om vroegsignalering van jeugdcriminaliteit in algemene zin. Om die reden starten we in onderstaande paragraaf eerst vanuit kennis (over risico- en beschermende factoren) ten aanzien van algemene jeugdcriminaliteit en spitsen we per paragraaf steeds meer toe richting (georganiseerde) ondermijnende (jeugd)criminaliteit.²⁰

2.2.1 Risicofactoren op gezinsniveau

Servaas, Weerman & Fischer (2021) benoemen dat risicofactoren binnen het gezinsniveau die in ieder geval lijken samen te hangen met een criminele carrière van jeugdigen ten aanzien van *algemene jeugdcriminaliteit* onder meer een **laag niveau van kennis over het kind, een lage mate van openheid en een laag niveau van informatie-uitwisseling over het kind** zijn. Ook het hebben van **crimineel actieve familieleden, het aantal kinderen en slecht of ontbrekend ouderlijk toezicht** behoren daartoe. Scheiding en opgroeien in een *eenoudergezin* als ook *tienerouderschap* hangen doorgaans eveneens positief samen met betrokkenheid bij jeugdcriminaliteit.

Met een brede opvatting van 'problemen in de familie' (van crimineel actieve gezinsleden tot aan schulden bijvoorbeeld) komen de onderzoekers - met inachtneming van de daadwerkelijke effectkracht van de door hun bestudeerde literatuur - daarbij wel tot de conclusie dat: "(...) dat problemen binnen de familie waarin een jongere opgroeit samenhangt met ouderschap van verschillende vormen van algemene jeugdcriminaliteit, maar dat het effect relatief zwak is." (Servaas et al, 2021, p. 40). Dit is een hoopvol bericht: immers het geeft aan dat een positieve ontwikkeling van jongeren wellicht minder dan doorgaans wordt gedacht, samenhangt met de problematische of negatieve gezins- of familieomstandigheden waarin ze opgroeien.

Indicatoren binnen het gezinsniveau die in ieder geval een samenhang vertonen met risico factoren voor *algemeen delictgedrag* zijn onder meer:

- **Gebrekkige opvoedvaardigheden:** denk aan de mate van autoritair handelen, manier van bejegening: denk aan een harde, afwijzende en hardhandige disciplineren, inconsistent disciplineren, gebrekkig ouderlijk toezicht/ monitoring en supervisie, weinig warmte en positieve bekrachtiging en gebrek aan binding en hechting met ouders.

---

²⁰ De studies die we aanhalen geven een mate van inzicht over het niveau van de betreffende (risico- of beschermende) factoren ten aanzien van georganiseerde criminaliteit, een term die overlapt met verschijningsvormen van ondermijnende criminaliteit (zoals drugscriminaliteit).

- **Slechte kwaliteit van de gezinsrelaties:** denk aan de mate van warmte in het gezin, prevalentie van huiselijk geweld, verwaarlozing, mate van binding/hechting aan gezinsleden, openheid.
- **Negatieve structurele aspecten:** denk aan de grootte van het gezin, aan-/afwezigheid van vader, familiestructuur zoals tienerouderschap, eenoudergezin of niet etc.
- **(Persoonlijke) problemen van andere gezinsleden:** denk aan crimineel actieve ouders en familieleden maar ook depressieve en/of verslaafde ouders.
- **Conflicten in het gezin:** denk aan verbale en fysieke agressie in het huishouden, huiselijk geweld.
- **Armoede in het gezin:** denk aan financiële problemen, schulden etc.
- **Lage sociaaleconomische status (SES) van het gezin:** denk aan inkomen, opleiding en behuizing.

Over het algemeen hebben deze factoren een sterke bewijskracht op basis van de genoemde literatuur (Adjiembaks, Boer & Oude Lansink, 2021; Pardini, Waller, Hawes (2015; Hanrath, van der Herberg & Donker, 2024; Servaas, Weerman & Fischer, 2021; Harris-McKoy & Cui, 2013):²¹ Zo hangt het gebrek aan ouderlijke monitoring positief samen met delictgedrag van jongeren. Dit geldt met name voor jongens. Uit Vlaams onderzoek komt naar voren dat structurele *gezinsaspecten en veelvuldige ruzies* tussen ouder samenhangt met (algemeen) delictgedrag van met name jongens (Vanassche, Sodermans, Matthijs & Swicegood, 2014, p.128).

Een *zwakke ouderlijke supervisie* (en het gebrek aan spijtbetuinging ten aanzien van anti-sociaal gedrag) bleken voor beginnende jongeren een significante factor ten aanzien van een criminele carrière. **Dergelijke inzichten pleiten aldus voor interventies die gericht zijn op het aanleren van effectieve opvoedingsattitudes- en strategieën en het omgaan en reageren op grensoverschrijdend (delict) gedrag op gezinsniveau:**

“Weak parental supervision and failure to express remorse for antisocial actions increased risk of future delinquency by 19% and 29%, respectively. Teaching parents to be more effective disciplinarians and encouraging the development of moral values in youthful offenders may be of value in promoting desistance to crime in early juvenile offenders.” (Walters, 2021, p. 59).

Bovenstaande risicofactoren betreffen de samenhang met algemene criminaliteit. Een stevige systematisch review ten aanzien van specifiek *ondermijnende (georganiseerde) criminaliteit* is uitgevoerd door Calderoni et al (2022). Zij kwamen op basis van een brede internationale review van 202 scans op in totaal 52 relevante studies tot de conclusie dat individuele factoren (man zijn, eerdere betrokkenheid bij (gewelds)delicten) met rekrutering in georganiseerde misdaad samenhangen, maar dat er zwak bewijs was voor een dergelijke samenhang ten aanzien van de sociale omgeving van jongeren, waaronder het gezin. Zo

---

²¹ De studie van Hanrath et al (2024) vermelden dat de door hun onderzochte factoren (opgenomen in de tekst) sterke tot perfecte consistentiescores in samenhang met crimineel gedrag over de studies hebben (Hanrath et al, 2024, p. 16).

duiden zij dat het hebben van sociale relaties met leden van georganiseerde misdaad en opgroeien in een 'troubled family environment' niet sterk correleerde met rekrutering in georganiseerde misdaad:

"The available evidence is generally weak, and the main limitations were the number of predictors, the number of studies within each factor category, and the heterogeneity in the definition of organized crime group. The findings identify few risk factors that may be subject to possible preventive interventions." (Calderoni, Comunale, Campedelli, Marchesi, Manzi, & Frualdo, 2022).

Ten aanzien van betrokkenheid bij georganiseerde misdaad²² geven de Boer et al (2022) op basis van hun review invulling aan die risicofactoren die mogelijk aanknopingspunten voor preventie bieden. Zij stellen daarbij dat sprake is van zogeheten '12 gefundeerde' en '47 plausibele' risicofactoren voor rekrutering bij georganiseerde criminaliteit. Kijkend naar het gezinsniveau, dan zien we dat van die geïdentificeerde risicofactoren er slechts één gefundeerd is en drie als plausibel aangemerkt zijn:

- **Het hebben van familieleden in de georganiseerde criminaliteit** (gefundeerd)
- **Schuldenproblematiek in het gezin** (plausibel)
- **Opgroeien in een onstabiele gezinssituatie**²³ (plausibel)
- **Lage sociaaleconomische status** (plausibel)

Ook Servaas et al (2021) – mede gebaseerd op het werk van onder meer Comunale et al. (2020) noemden eerder al dat betrokkenheid van een familielid bij georganiseerde misdaad een 'acceptabel' effect draagt ten aanzien van betrokkenheid bij georganiseerde criminaliteit. Kemp en collega's (2019), Ferwerda (2021), de Boer, Ferwerda, Kuppens & Kathmann (2022), concluderen dat er in ieder geval een significante relatie bestaat tussen ouderbetrokkenheid bij georganiseerde criminaliteit en de aansluiting bij een georganiseerde criminele groep.²⁴ In de Nederlandse context concluderen van Dijk en collega's (2018) dat ouderbetrokkenheid bij georganiseerde criminaliteit ervoor zorgt dat een kind een hoger risico heeft op het plegen van (algemene) criminaliteit. Hiervoor hebben zij een groep ouders die betrokken is bij georganiseerde criminaliteit en hun kinderen vergeleken met een willekeurig geselecteerde groep ouders en hun kinderen uit de gehele populatie. Van Dijk et al (2018) concluderen dat het hebben van een ouder die is veroordeeld voor georganiseerde criminaliteit een sterke en significante voorspeller is voor het plegen van (algemene) criminaliteit door het kind: het resulteerde in hun studie in drie keer zoveel meer kans op algemeen delictgedrag door het kind en tien keer zoveel risico om

---

²² De studie van Servaas et al (2021) onderscheidt geen 'ondermijning' of 'ondermijnende criminaliteit', echter wij vatten ondermijning hier ook op als 'georganiseerde criminaliteit dichtbij'.

²³ Wat hier vervolgens onder moet worden verstaan wordt niet helder uit de studie van de Boer et al. (2022). Kijkend naar de bron van hun onderzoek (Frualdo, 2019) en aanverwante studies waarin 'troubled family environment' wordt benoemd (Calderoni et al, 2022) wordt duidelijk dat het bijvoorbeeld gaat om de relatie tussen alleenstaande moeders, gebrek aan ouderlijke monitoring/ supervisie en betrokkenheid bij georganiseerde misdaad.

²⁴ Een relatief zwakke samenhang is overigens te vinden tussen betrokkenheid bij georganiseerde misdaad en de betrokkenheid van een *indirect* familielid (aangetrouwd) bij georganiseerde misdaad (Boer et al, 2022).

druggerelateerde criminaliteit te plegen dan de kinderen uit de vergelijkingsgroep. Daarbij is de relatie het sterkst - voor

- *Kinderen (met name jongens) van ouders die na de achttiende verjaardag van hun kinderen nog bij georganiseerde criminaliteit betrokken zijn en*
- *Dan met name zonen van moeders in de georganiseerde misdaad.*

Zij dragen een drie keer zo groot risico om toe te treden tot een georganiseerde criminaliteitsgroep dan zonen waarvan de vader betrokken is bij georganiseerde criminaliteit. Een dergelijk verband werd overigens niet gevonden voor dochters. (Adamse, et al, 2023, p. 3). Het hebben van criminele familieleden vergroot in ieder geval de kans op betrokkenheid bij (ondermijnende) criminaliteit van jongeren, ook als gecontroleerd wordt voor persoonskenmerken en de criminaliteit van familieleden onderling (Joustra, Driessen & Nieuwebeerta, 2023, p. 318).

Kijken we verder dan alleen ouders dan zien we dat ook andere gezinsleden op basis van literatuur een betekenisvolle risicofactor kunnen zijn. Zo bleek algemene delinquentie van broers en zussen te relateren aan (toekomstig) delictgedrag van jongeren waarbij het effect van een delinquente broer sterker van invloed op delictgedrag bleek voor jongens (broers onderling dus) dan voor meisjes (zussen onderling). Voor de broer/zus relaties was die samenhang overigens niet gevonden²⁵ (Beijers, Bijleveld, van de Weijer, Liefbroer, 2017; Huijsmans, Eichelsheim, Weerman, Branje & Meeus, 2018; Walters, 2018;). In de literatuur is (naar ons weten) tot nu toe geen specifieke relatie gelegd tussen specifiek georganiseerde ondermijnende (drugs)criminaliteit en de invloed van 'siblings'. Wel blijkt een plausibele samenhang tussen 'gang membership'²⁶ van familieleden (die drugs dealen en wapens bezitten). Met name wanneer een oudere broer lid is van een 'gang' (Buter, 2013).

Ten aanzien van georganiseerde (ondermijnende) criminaliteit specifiek gericht op *seksuele uitbuiting* is onlangs echter een kwalitatief goede systematische review gedaan van ruim 65 internationale studies die ook de robuustheid van factoren heeft bestudeerd, waaruit onder meer naar voren kwam dat **fysiek en emotionele verwaarlozing, seksueel misbruik en problemen in het gezin** ook gefundeerde risicofactoren zijn ten aanzien van specifiek seksuele uitbuiting van jongeren tot 24 jaar op gezinsniveau (Mercera, Kooijmans, Leijdesdorff, Heynen & van Amelsvoort, 2023).

---

²⁵ Zie ook: <https://nscr.nl/worden-jongeren-aangestoken-door-hun-criminele-broer-of-zus-2/>

²⁶ Italiaans onderzoek naar 'gangs' en gemeenschappen concludeerde dat er een significante relatie was tussen een verstoorde morele cognitie, afwijzende opvoedstijl, het zien van geweld in de buurt en 'gang membership' (Bacchini, Dragone, Esposito, Affuso, 2020).

2.2.2 Beschermende factoren op gezinsniveau

Er zijn een aantal gezinsfactoren die in Nederlands onderzoek naar voren komen op gezinsniveau ten aanzien van algemeen delictgedrag bij jongeren (Ince, van Yperen & Valkestijn, 2018; Kuppens, de Boer & Ferwerda, 2021; Steketee et al, 2006; Servaas et al, 2021; Buysse et al, 2017; Hoeve et al., 2012; Ngo, Rossiter & Stewart, 2013):

- **Ouderbetrokkenheid/ opvoedingssteun die ondersteunend en affectief is**
- **Controle op gedrag** (discipline, monitoren) en
- **Kennis van het kind en co-ouderschap factoren die beschermend werken**

Er zijn sterke aanwijzingen dat effectieve opvoedstrategieën en sterke, warme ouder-kind relaties een beschermende werking kunnen dragen ten aanzien van delictgedrag in algemene zin. Nuancering is er echter ook op dit vlak: Chen and Jacobson (2013) vonden bijvoorbeeld dat het ervaren van 'warme ondersteuning vanuit het gezin' ('family warmth') een beschermende werking kon dragen voor hoog impulsieve jongeren maar weer niet of minder voor laag impulsieve jongeren. De invloed van ouders op jongeren blijkt bovendien qua sekse te verschillen: zo lijkt intergenerationele overdracht van algemene criminaliteit over het algemeen minder sterk voor meisjes te spelen dan voor jongens en lijkt supervisie vanuit jeugdbescherming over het algemeen voor meisjes met name vruchten af te werpen ten aanzien van het voorkomen van algemeen delictgedrag:

"If we want to break the intergenerational chain of crime and violence, the results seem to suggest that an accumulation of protective factors seem to be effective, particularly for girls. For girls, supervision from a child protection service also seems to work quite well. For boys, we might need a different approach to prevent them from offending."
(Van Dijk, Kleemans, Eichelsheim, 2019, p.345).

Een systematische analyse van Yule et al (2019) concludeerde dat vier robuuste beschermende factoren naar voren kwamen uit hun meta-analyse naar kinderen die blootgesteld waren aan geweld: deze factoren waren zelfregulatie, ondersteuning van familie/ gezin, school support en ondersteuning van leeftijdsgenoten (Yule, Houston, & Grych, 2019). Ook de studie van Ozer et al (2017) benadrukt op basis van hun analyse vooral het belang van support/ ondersteuning vanuit het gezin (Ozer, Lavi, Douglas & Price Wolf, 2017).

Uit een meta-analyse van Gubbels, Assink & van der Put (2024) kwam (onder meer) naar voren dat op gezinsniveau ten aanzien van antisociaal gedrag van jeugd in algemene zin de volgende acht factoren significant/robuust waren: **(1) een relatief oudere moeder hebben (2) ouderlijke controle, (3) familieorganisatie, (4) familiecohesie, (5) kwaliteit van de relatie met moeder, (6) kwaliteit van communicatie met familieleden, (7) kwaliteit van de relatie met ouders en (8) ouderbetrokkenheid.**

Gaat het om specifiek delict gedrag dan valt op dat **ouderbetrokkenheid zowel voorafgaand aan delict gedrag als na delict gedrag van een jongere als een van de meest stabiele werkzame elementen is**. Als het gaat om opvoedingsondersteuning om die ouderbetrokkenheid te stimuleren geeft het onderzoek van Ince, van Yperen & Valkestijn (2018, p.8) vier duidelijk vormen van opvoedondersteuning aan, te weten:

1. Emotionele steun bieden bij vragen, twijfels en problemen van ouders
2. Praktische steun (bijvoorbeeld voor oppas of hulp in de huishouding)²⁷
3. Informatieve ondersteuning waarbij advies, informatie of feedback gegeven wordt waardoor de kennis en vaardigheden van ouders kunnen toenemen
4. Normatieve ondersteuning door het stellen van gedragsnormen en modellen van gewenst gedrag.

Ten aanzien van emotionele steun van en aanwezigheid van beide ouders in een huishouden komt uit buitenlands onderzoek - waarbij 1216 jongeren waren betrokken - naar voren dat kinderen van vaders die wèl aanwezig waren in een huishouden niet vanzelfsprekend tot lagere delinquentie leidt. *Een opvoedstrategie dat vooral ondersteunend en liefdevol van aard was, bleek doorslaggevend: vaders van kinderen die aanwezig zijn maar een strenge/ niet liefdevolle opvoedingsstrategie gebruiken vertoonden meer delictgedrag dan kinderen van vaders die een liefdevolle opvoedstrategie hanteerden*. Dit laatstgenoemde effect bleek zelfs erger dan voor kinderen wiens vaders *helemaal niet* in de opvoeding aanwezig waren (Simmons, Steinberg, Frick & Cauffman 2017). **Dit wijst uit dat de kwaliteit of het functioneren van het huishouden belangrijker is de structuur ervan**. Deze kwaliteit krijgt veelal vorm door te kijken naar bepaalde elementen van huishoudens, (ouder)betrokkenheid in de vorm van *supervisie, monitoring en binding* tussen ouder en kind. Zo wees de studie van Demuth & Brown (2004) uit dat de negatieve samenhang tussen afwezige ouders en delictgedrag gedempt werd door elementen als supervisie, monitoring en gevoelens van verbondenheid met anderen.

Kennedy, Detullio & Millen (2020, pag. 61ev) beschrijven echter dat er ten aanzien van werkzame elementen van ouderbetrokkenheid, kennis en opvoedvaardigheden ten overstaan van delictgedrag helaas **niet een eenduidig beeld rijst**. Zo wijzen zij bijvoorbeeld op de studie van Hoeve et al. (2012) die een relatie vonden tussen de mate van binding met ouders (hoe beter de band hoe minder delictgedrag)²⁸ waaruit tevens werd benadrukt dat 'hoe meer kennis ouders hadden over bezigheden van hun kinderen', hoe minder sprake was van delictgedrag. Toch lijkt die evidentie niet eenduidig volgens de onderzoekers, kijkend naar andere studies die geen of een zwak verband vinden.

---

²⁷ Een voorbeeld van praktische steun voor ouders ten aanzien van drugsriminaliteit is te vinden op de site van de zogeheten 'County lines' waar ouders praktische (gesprekstools) geboden worden om met hun kind in gesprek te gaan over hun (mogelijke) betrokkenheid bij drugshandel. <https://learning.nspcc.org.uk/child-abuse-and-neglect/county-lines/>

²⁸ Dit is ook in andere literatuur gevonden: "A good relationship with the same-sex parent is negatively associated with delinquency. (Vanassche, Sodermans, Matthijs & Swicegood, 2014, p.128).

Bovengenoemde beschermende factoren gelden ten aanzien van betrokkenheid bij algemeen delictgedrag. Als het gaat om betrokkenheid bij georganiseerde (ondermijnende) criminaliteit concluderen Servaas et al (2021) dat er **geen - uit literatuur evidente - beschermende factoren op naar voren komen** op basis van kwantitatieve analyses.

Als het gaat om ondermijnende (druggerelateerde) criminaliteit zijn er echter wel kwalitatieve inzichten die mogelijk betekenisvol zijn. Zo laat een Braziliaanse studie van Santos et al. (2023) zien dat het niet zozeer gaat om *ouderbetrokkenheid*, maar eerder *opvoedersbetrokkenheid* omdat uit hun studie naar voren kwam dat ook andere personen (dan de biologische ouder) in het micro- en exosysteem van een jongere die een opvoedersrol op zich namen een gefundeerde beschermende factor waren ten aanzien van specifiek drugsriminaliteit²⁹:

“The presence of any caretaker is a key protective factor against delinquency. Fathers are a rare element in delinquents’ households, but their presence has a strong negative effect on delinquency. We also found similar effects for the presence of extended family and of configurations that do not involve a family member. (...) Findings highlight the importance of the presence of a caretaker but show that the specific configuration through which this guardianship operates (whether by a parent, grandparent, or other) carries less importance.” (Santos, Caetano, Caminhas, & Jaynes, 2023, pag.1).

Dergelijke inzichten pleiten voor het bieden van niet per se ouderbetrokkenheid maar opvoedondersteuning³⁰ in brede zin. Het gaat dan om de vraag hoe men (ouders, maar ook andere familieleden en/of personen uit de gemeenschap bijvoorbeeld) een constructieve invulling kan geven aan een opvoedersrol.

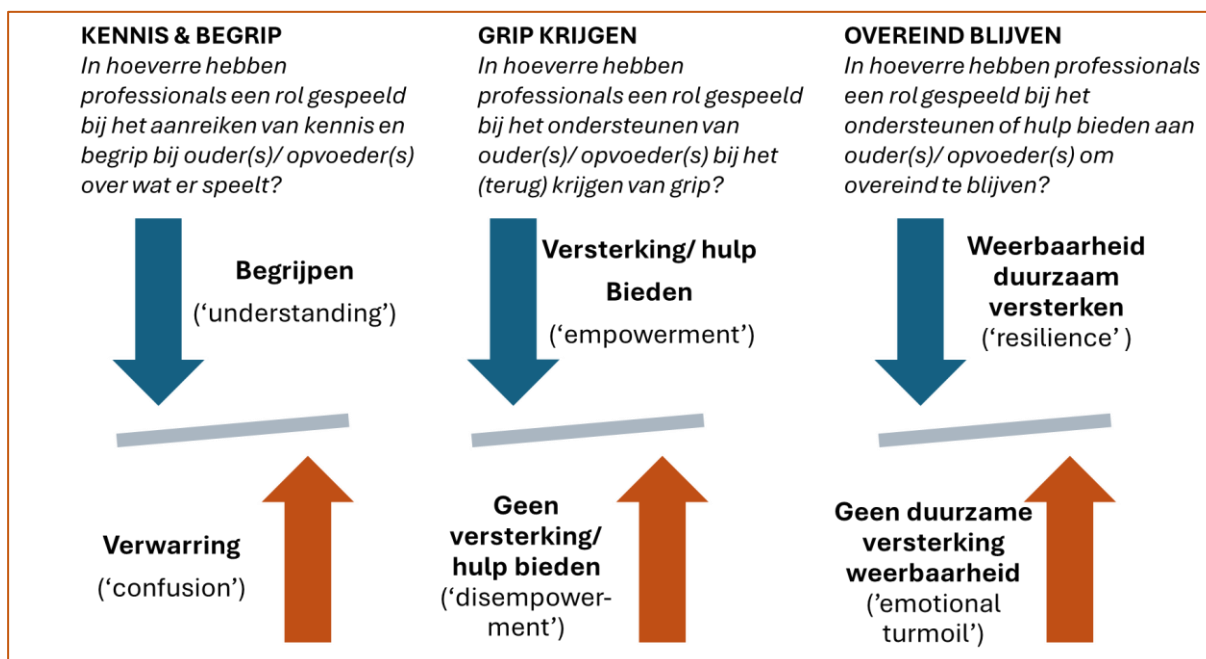
Specifiek ten aanzien van *seksuele uitbuiting* presenteren Bekken & Noteboom (2021)³¹ een drietal dimensies gebaseerd op het werk van Shuker & Ackerley (2017). Zij onderzochten de ervaring van opvoedondersteuning bij ouders op basis van de zogeheten ‘virtuous & vicious circles of parental (dis)empowerment’:

---

²⁹ In het citaat staat ‘delinquency’ maar de auteurs duiden expliciet in het artikel in dat het vooral gaat om drugsriminaliteit wanneer ze van ‘delinquency’ spreken.

³⁰ Zie voor meer inzichten over (werkzame elementen van) opvoedondersteuning onder meer: https://www.researchgate.net/profile/Deniz-Ince-3/publication/265409301_Wat_werkt_in_Opvoedingsondersteuning/links/54e5a60b0cf29865c3375514/Wat-werkt-in-Opvoedingsondersteuning.pdf.

³¹ <https://www.nietmijnkind.nl/wp-content/uploads/2021/05/Kennisdocument-Ouders-aan-het-woord.pdf>

Afbeelding 3.2: Drie dimensies van opvoedondersteuning gebaseerd op het werk van Shuker & Ackerley (2017) die handelingsperspectief voeden ten aanzien van ouders van kinderen betrokken bij seksuele uitbuiting (uit Bekken & Noteboom, 2021).

Alhoewel deze dimensies specifiek in kwalitatief onderzoek ten aanzien van seksuele uitbuiting zijn geduid, neemt dit niet weg dat het mogelijk ook betekenisvolle aanknopingspunten zijn om op gezinsniveau verder te onderzoeken ten aanzien van ook andere delictsoorten vallend onder het paraplubegrip ondermijnende (jeugd)criminaliteit.

De kennissynthese van Boer et al (2022) is ook relevant als het gaat om (ook) kwalitatieve inzichten. Zij presenteren een aantal (plausibele) beschermende factoren, leunend op kwalitatieve onderzoeken van onder meer Adjiembaks (2018). Daarin worden een aantal bronnen van veerkracht³² geduid, gebaseerd op een kwalitatieve analyse van de levensloop van zogeheten ‘resisters’: personen die in een crimineel milieu (veelal druggerelateerd) opgroeiden maar geen criminele carrière ontwikkelden. Van de zes geïdentificeerde bronnen van veerkracht zijn er drie die het gezinsniveau (en feitelijk ook het gemeenschapsniveau) raken:

- Het hebben van een stimulerende derde (in het gezin/ sociale omgeving);
- Erkenning krijgen voor talenten van anderen uit de sociale omgeving (waaronder gezinsleden) - het hebben van (legale) succeservaringen,

³² Naast de drie genoemde bronnen van veerkracht die hier op gezinsniveau zijn benoemd, zijn er ook een twee bronnen van veerkracht op persoonlijk/ individueel niveau geduid, namelijk: (4) het hebben van moreel inzicht, (5) het hebben van legale aspiraties/ lange termijn doelen en een bron op (specifiek) gemeenschapsniveau, namelijk (6) verandering van omgeving.

- **Het delegaat perspectief: hoe het 'niet moet' vanuit een negatief voorbeeld uit (o.a.) het gezin/ de familie.**

Belangrijk is te realiseren dat het hebben van een stimulerende derde bijvoorbeeld ook een crimineel actieve broer of vader kan zijn. Dit toont - anders dan doorgaans wellicht wordt gedacht - **dat het hebben van criminele familieleden niet zonder meer als risicofactor opgevat dienen te worden, maar het dus ook als beschermende factor van betekenis kan zijn.** Dit maakt duidelijk dat het ontrafelen van de betekenis van personen in het micro, meso als exosysteem uit het PPCT-model belangrijk is en er dus ook kracht vanuit een criminele context kan gaan ten aanzien van jongeren. Een criminele ouder wil wellicht vaker dan doorgaans wordt gedacht een legaal toekomstperspectief voor zijn/haar kind. Iets dat een hoopvol perspectief biedt in het werken met bijvoorbeeld familiestructuren waar criminaliteit een relatief grote rol speelt.

In dit kader is het goed te benoemen dat **oudere broers die zijn gestopt met hun (specifiek) 'gang' activiteiten** (veelal geweld en/of drugshandel gerelateerd) een beschermende factor zijn in het katalyseren van een sterke motivatie tot stoppen met gang activiteiten ten aanzien van hun jongere broers:

"Young men who have a male sibling and respondents with an older sibling who has left a gang are more likely to disengage from gang involvement as well. Our findings suggest that siblings serve as an important entry point into gangs, and sibling relationships may be a neglected point of intervention to reduce the negative consequences of gang involvement (Hashimi, Wakefield & Apel, 2021, p. 1).

Mogelijk is dit ingebed in het feit dat de gestopte oudere broers door eigen ervaring als **meer geloofwaardig** overkomen en als positief rolmodel fungeren ten aanzien van hun jongere broer(s). Omdat rolmodellen ook op gemeenschapsniveau aanwezig kunnen zijn, werken we het thema van 'rolmodellen' diepgaander uit onder paragraaf 2.3.

2.3 Risico- en beschermende factoren op gemeenschapsniveau

2.3.1 Risicofactoren op gemeenschapsniveau

Dat er risicofactoren op gemeenschapsniveau spelen is van origine gegrond in ecologische en sociale desorganisatie theorieën (Kennedy, Detullio & Millen, 2020; Kornhauser, 1978). Kubrin & Wo (2015) leggen daarin de link naar criminaliteit en stellen dat van sociale desorganisatie sprake is wanneer gemeenschappen onvoldoende in staat zijn om de eigen normen en waarden te vertegenwoordigen:

"According to the theory, a common value among neighborhood residents is the desire for a crime-free community. In essence, then, socially disorganized neighborhoods are ineffective in combating crime." (Kubrin & Wo, 2015, p. 122).

Het valt op dat in bovenstaande omschrijving uit wordt gegaan van gemeenschappen waar het leven volgens een criminele norm als vanzelfsprekend als iets dat 'onwenselijk' is, wordt opgevat. Het is echter de vraag in hoeverre dat reëel is wanneer sprake is van gemeenschappen of sociale netwerken die decennialang inkomsten verkrijgen door criminele activiteiten.³³ Uit onderzoek komt bijvoorbeeld naar voren dat de mate van collectieve bewustwording en inzet samenhangt met het criminaliteitsniveau in een buurt, met name als het gaat om **gewelddelicten**:

"Decades old sociological research has found linkages between higher levels of neighborhood collective efficacy and lower levels of neighborhood crime. This work is based on the hypothesis that neighborhood collective efficacy drive violence reduction because of social cohesion and the willingness of neighbors to intervene when problems arise (Sampson & Raudenbush, 1997).

Amerikaans (internationaal) onderzoek stelt dat de buurt in ieder geval van invloed is op (instandhouding van) antisociaal gedrag middels drietal factoren: (1) **institutionele bronnen** (bijvoorbeeld scholen, werkgelegenheid), (2) **normen en collectieve effectiviteit** (sociale controle, sociale cohesie) en (3) **relaties met anderen** (bijvoorbeeld met ouders, leeftijdsgenoten). Alhoewel het hier niet per se gaat over ondermijnende criminaliteit, is de relevantie van de buurt (middels dergelijke factoren) wel expliciet in relatie tot de adolescentiefase benadrukt. De onderzoekers beredeneren dat het **juist in die ontwikkelingsfase van belang is om op buurtniveau te investeren in bijvoorbeeld naschoolse programma's, de sociale buurnorm en relaties met ouders en leeftijdsgenoten** (Elliott, Dupéré, Leventhal, 2015). In hoofdstuk 3 en 4 komen we hierop terug.

Als het gaat om een brede uitkomstmaat, namelijk *antisociaal- en algemeen delictgedrag* van jongeren, zijn er zowel risico- als beschermende factoren die op gemeenschapsniveau in de opvatting van de directe wijk of buurtomgeving spelen. Onderstaande risicofactoren kennen daarbij een mate van robuustheid (Servaas et al, 2021; Hanrath et al, 2024³⁴):

- De mate van werkloosheid onder buurtbewoners
- Sociaaleconomische en fysieke gesteldheid van de buurt (welgesteld of achterstandsbuurt, verloedering)
- De aan- of afwezigheid van drugs in de buurt
- De mate van binding van jongeren met de buurt
- De mate van verloop (verhuisbewegingen)
- De aan- of afwezigheid van andere criminele volwassenen
- De mate van pro/anti criminele attitude (aan- of afwezigheid van een 'criminele code')

---

³³ Zie bijvoorbeeld ook het onderzoek naar 'wijkconingen' (Bruinsma, Ceulen & Spapens, 2018).

³⁴ [3322-vroegtijdig ingrijpen-volledige-tekst.pdf \(wodc.nl\)](#)

In de evaluaties van bekende gemeenschapsprogramma's als 'Communities that Care (CTC)³⁵ (zie ook hoofdstuk 4) wordt niet alleen iets gezegd over effectiviteit van de CTC-strategie, maar zien we ook welke risicofactoren als basis zijn gebruikt om te evalueren. Het gaat in die studie (wederom) om een brede uitkomstmaat, namelijk zowel (afname van) middelengebruik als ook geweldsdelicten van jongeren bijvoorbeeld. We noemen ze hier wel omdat we zien dat ook geweldsdelicten (denk aan explosieven plaatsen, liquidaties, en andere gewelddadige vergeldingsacties) gegrond kunnen zijn in ondermijnende criminaliteit, met name conflicten in de drugshandel. Het gaat om drie factoren die volgens Hawkins et al (2002; 2014) naast bovengenoemde factoren aanvullend van belang zijn en de aan- of juist afwezigheid ervan criminaliteit kunnen beïnvloeden op wijkniveau:

- De mate waarin wapens voorhanden zijn in de buurt;
- Mediaberichtgeving van geweld in de buurt
- De mate van buurtbinding van buurtbewoners;

Uit een studie naar Rotterdamse buurten bleek onder meer dat een gebrek aan collectieve weerbaarheid³⁶ de sterkste voorspeller is van de criminaliteit (Markus, 2016). Het onderzoek duidt dat collectieve weerbaarheid van buurten preventieve effecten heeft ten aanzien van geweld op buurtniveau, maar ook wat betreft drugscriminaliteit en de ervaren onveiligheid van burgers (subjectieve veiligheid). De studie toont aan dat absentie van collectieve weerbaarheid in de 73 onderzochte buurten de sterkste voorspeller is van geweld- en drugscriminaliteit en de ervaren onveiligheid van burgers. De mate van buurtbinding, de sociale verwevenheid van een buurt, bleek een preventief effect te hebben op criminaliteit. De onderzoeker stelt echter ook: 'de paradox van sociale organisatie kan het effect van collectieve weerbaarheid op criminaliteit verminderen wanneer sociale verwevenheid hoog is, doordat criminelen hiermee sociaal kapitaal op kunnen bouwen. Desondanks blijft weerbaarheid een effectief middel om preventief op te treden tegen criminaliteit in Rotterdam.' (Markus, 2016, p. 40).

Vertrouwen onder burgers, normconsensus en de daaropvolgende informele sociale controle helpen een buurt weerbaar te maken tegen criminaliteit (Sam, 2019). Op gemeenschapsniveau is tevens het werk van McGuire, Evans, & Kane (2021) van belang. Zij beschrijven in hun boek 'Evidence-based policing and community crime prevention' onder meer risico- en beschermende factoren op verschillende domeinen (individueel, school gezin, gemeenschap). Langs een uitvoerige systematische review van andere werken komen zij (onder meer) tot de conclusie dat op gemeenschapsniveau vooral '**neighbourhood disorganization**' en '**exposure to drugs**' risicofactoren zijn ten aanzien van zowel

---

³⁵ "The CTC operating system is designed to increase the likelihood that communities will select evidence-based prevention strategies tailored to their profiles of risk and protection and the likelihood that the planned interventions will be fully implemented and integrated with the services and activities of existing organizations in intervention communities." (Hawkins et al, 2002, pag. 969).

³⁶ Collectieve weerbaarheid wordt in dat onderzoek – leunend op het werk van Sampson (2012) en Coleman (1998) gedefinieerd als het vermogen van een gemeenschap om het gedrag van individuen of groepen binnen deze gemeenschap te beheersen (...) en de gedeelde normen en verwachtingen van een gemeenschap om gezamenlijk doelen te behalen (Coleman, 1998). Het is daardoor een vorm van collectief sociaal kapitaal (Markus, 2016, p. 7).

gewelddelicten als gangmembership onder jongeren (McGuire et al, 2021, p. 242; Bacchini, Dragone, Esposito, Affuso, 2020).

Uit de studie van Vogel & South (2016) bleek bovendien dat wanneer aangrenzende buurten minder relatief gedepriveerd zijn (dus wanneer een buurt omringd is door 'betere buurten'), de kans op betrokkenheid bij criminaliteit voor jongeren in de gedepriveerde buurt steeg. Mogelijk is **frustratie en voortdurende confrontatie met wat je niet aan 'bronnen' hebt van betekenis in dit kader** (zie ook de Braziliaanse studie van Santos et al, 2023 die beschrijft dat sloppenwijken soms letterlijk pal naast welvarende wijken gesitueerd zijn).

Gericht op specifiek georganiseerde criminaliteit zijn er op gemeenschapsniveau (met name gericht op de wijk/ buurt) ook een aantal risicofactoren die naar voren komen. Wel worden deze beschreven met dien verstande dat ze ten dele gericht waren op jongeren specifiek (de Boer et al, 2022). We noemen die factoren toch, te meer omdat de studies gericht zijn geweest op (een review van literatuur dat gefocust was op) 'georganiseerde misdaad', dat nu eenmaal overlapt met de focus van dit kennisdocument. Het gaat om de volgende belangrijke (plausibele en gefundeerde) factoren in de studie van de Boer et al, 2022; Servaas et al, 2021; Adamse et al, 2023:³⁷

- Bij een subcultuur willen horen (plausibel ten aanzien van jongeren en gemarginaliseerde personen specifiek);
- Banden/ binding met vrienden en kennissen binnen georganiseerde criminaliteit;
- Geïntroduceerd worden door een lid van georganiseerde criminaliteit;
- De aanwezigheid van rolmodellen binnen de georganiseerde criminaliteit;
- Wonen in een buurt waar een georganiseerde criminele groep opereert;
- Wonen in de buurt waar de criminele code wordt gevolgd;
- Gebrek aan sociale controle;
- Uitbreiding van criminele contacten als resultaat van het plegen van criminaliteit³⁸

Bovenstaande factoren zijn in lijn met wat uit de studie van Adamse et al. (2023) naar voren komt. Zij stellen onder meer dat "Het wonen in de nabijheid van een bestaande georganiseerde criminaliteitsgroep - en het bezoeken van locaties die de leden van dergelijke groepen ook bezoeken-, lijken het risico op toetreding tot de betreffende georganiseerde criminaliteitsgroep te vergroten. Hoe dichter een persoon in de buurt woont waar georganiseerde criminaliteitsgroepen opereren, hoe groter het risico op betrokkenheid bij de betreffende georganiseerde criminaliteitsgroep." (Adamse et al, 2023).

---

³⁷ De studie van de Boer et al (2022) maakt niet een onderscheid naar specifiek 'wijk/ buurt niveau' maar kent niveaus genaamd 'sociale bindingen' en 'overige sociale factoren'. Gelet op de focus in deze paragraaf is de lijst gescand om het gemeenschapsniveau expliciet te duiden.

³⁸ De review van Servaas et al (2021) noemt ook nog een betekenisvolle factor die gerelateerd is aan detentie, namelijk 'contact met daders van georganiseerde criminaliteit gedurende tijd in gevangenis en het ondergaan van 'crimineel leerproces' gedurende de tijd in de gevangenis'.

2.3.2 Beschermende factoren op gemeenschapsniveau

Beschermende factoren die op gemeenschapsniveau (in de opvatting van wijk/ buurt) geïdentificeerd zijn in de studie van Servaas et al., (2021) betreft slechts een enkele factor (ten aanzien van algemene criminaliteit), namelijk **een hoge SES** in de wijk. Als we echter verder kijken naar meer kwalitatieve studies en studies die meer gericht zijn op wat sociale bindingen op gemeenschapsniveau doen dan zijn meer aanknopingspunten ten aanzien van beschermende factoren te vinden. Deze kent een oorsprong in het zogeheten 'Sociale development model' (SDM), dat wordt gebruikt als blauwdruk van processen die in het teken staan van sociale relaties tussen jeugdigen en pro-sociale volwassenen in de gemeenschap waarin de jeugdige opgroeit. We noemen dit uitgangspunt omdat het ook in lijn is met het eerdergenoemde PPCT-model (paragraaf 2.1.1), dat eveneens uitgaat van individuele ontwikkelingsfasen van een jongere door de tijd heen, ingebed in verschillende contextlagen:

"SDM is used to describe the processes that lead to the strengthening of social bonding among children and adults within the community and the explicit expression of healthy beliefs and clear standards for behavior across developmental periods. These are important protective factors that motivate healthy behavior both at the level of the developing child and at the community level." (Hawkins, 2002, p. 985).

In een latere studie (Hawkins et al, 2014; Kim, Gilman, Hawkins, 2015) is middels een evaluatie van Communities that Care (CTC) bekeken wat de effecten waren vanuit een SDM-uitgangspunt. Dit is gedaan ten aanzien van effecten op onder meer middelengebruik, geweld en delict gedrag van jeugdigen (10-14 jaar) na 8 jaar implementatie in 24 gemeenschappen in zeven staten in Amerika. Het betrof een RCT-studie, wat betekent dat er een controlegroep is betrokken om de effecten te duiden en doorgaans als een sterk onderzoeksdesign wordt gezien. In totaal waren 4407 jongeren betrokken middels zelfrapportages met en (maar liefst) 92,5% dat in de longitudinale opvolging nog deelnam. Hawkins et al (2014) concludeerden dat CTC-jongeren minder dronken, drugs gebruikten, rookten, geweldsdelicten pleegden en criminaliteit pleegden vergeleken met de niet CTC-controlegroep (Hawkins et al, 2014). De onderzoekers schrijven deze positieve effecten toe aan de aanwezigheid van beschermende factoren in de CTC-gemeenschappen, te weten:

- De aanwezigheid van hogere niveaus van pro-sociale binding met de eigen lokale gemeenschap;
- Het krijgen van erkenning voor pro sociale binding met school en
- Pro-sociale leeftijdsgenoten en sociale vaardigheden.

In relatie tot gemeenschappen en beschermende factoren is ook de studie van Chen et al (2016) relevant. Uit hun Amerikaanse studie naar 2980 leerlingen van gemiddeld zo'n 13 jaar met gevarieerde herkomst en sociaaleconomische status bleek (na controle voor demografische factoren) dat delictgedrag samenhangt met blootstelling aan (of het opgroeien in) gemeenschappen waarin geweld speelt. De onderzoekers bekeken of het

opgroeien in een warm gezin ('family warmth'), school- als ook gemeenschapsbinding ervaren en het hebben van positief toekomstperspectief invloed had op die samenhang. Dat bleek enkel ten aanzien van toekomstperspectief zo te zijn. **Dat wil dus zeggen dat het werken aan positief toekomstperspectief de samenhang tussen het opgroeien in een gemeenschap waarin veel geweld voorkomt en delictgedrag kan bufferen:**

"When interaction effects between all promotive factors and community violence exposure were examined simultaneously, only future expectations moderated the relationship between community violence exposure and delinquency. Specifically, community violence exposure had a weaker association with delinquency for youth reporting high versus low levels of future expectations. Results indicate that while promotive factors from family, school, and neighborhood domains are related to lower rates of delinquency, only future expectations served as a protective factor that specifically buffered youth from the risk effects of community violence exposure. "(Chen, Voisin & Jacobson, 2016, p.33).

Deze meer kwalitatieve duiding van het belang van het hebben van toekomstperspectief bleek ook in de studie van Adjiembaks (2018) betekenisvol. In die studie zijn zowel op gezinsniveau als op omgevingsniveau verschillende bronnen van veerkracht ontrafeld op basis van narratieven van resisters: personen die opgroeiden in een crimineel milieu maar geen criminele carrière ontwikkelden. Daaruit bleek dat (in totaal zes) bronnen van veerkracht van betekenis zijn en dat op buurt of gemeenschapsniveau **het opdoen van nieuw pro-sociaal kapitaal (verandering van sociale omgeving), erkenning van talenten/succeservaringen en stimulerende derden hebben (uit het gezin, dan wel de gemeenschap)** bijdroegen aan het uitblijven van criminaliteit bij resisters die onder meer waren opgegroeid in contexten die druggerelateerd waren.

Uit de meta-analyse van Gubbels et al (2024) kwam (onder meer) naar voren dat de mate van interactie tussen de verschillende lagen uit het PPCT-model een beschermende werking kan hebben ten aanzien van anti-sociaal gedrag van jeugd (mesosysteem). Op gemeenschapsniveau duiden zij de volgende factoren die in ieder geval significant/robuust zijn:

- **Sociale support/steun krijgen vanuit de gemeenschap (o.a. middels mentorschap);³⁹**
- **Kwaliteit van de buurt;**
- **Bewustwording & geloof in eigen kunnen van een gemeenschap ('collective efficacy')**

Als het meer om kwalitatieve inzichten gaat is de studie van Ngo et al (2013) relevant om te noemen. Zij onderzochten risico en beschermende factoren in diverse gemeenschappen aan de hand van focusgroepen en kwamen tot de conclusie dat onder meer **familiesteun,**

---

³⁹ Positieve en ondersteunende relaties met anderen in de gemeenschap bleek internationaal gezien een gefundeerd beschermende factor ten aanzien van seksuele uitbuiting van met name meisjes (Mercer et al, 2023). Onder ondersteunende relaties kan worden verstaan: verbinding met familie, monitoring en supervisie maar ook relaties met bijvoorbeeld docenten en anderen binnen de gemeenschap.

krachtgericht benutten van diversiteit in etnische gemeenschappen, gemeenschapsbetrokkenheid, participatie en toegang tot sociale voorzieningen als beschermende factoren werden gewaardeerd door gemeenschapsleden zelf (Ngo, Rossiter, & Stewart, 2013). Het hebben van sociale steun vanuit de gemeenschap middels zogeheten 'mentoring relationships' draagt een beschermende werking op (onder meer) delinquent gedrag van jongeren (Zimmerman, Stoddard, Eisman, Caldwell, Aiyer & Miller (2013). De betekenis van mentorschap bestaat onder meer uit het hebben van **een positieve band met (volwassen) anderen zoals docenten en sportleraren, maar ook (in)formele rolmodellen.**⁴⁰ Een rolmodel kan positief of negatief zijn afhankelijk van het perspectief en de verschillende rollen die zij vervullen ten aanzien van een jongere (mentor, coach, voorlichter etc.).⁴¹ Over effecten van *ervaringsdeskundige* rolmodellen stelt eerder Nederlands onderzoek (Thijs, Weerman & van der Laan, 2018) dat er nagenoeg **geen wetenschappelijke ondersteuning van voldoende empirisch niveau is gevonden is voor de veronderstelde (afschrikwekkende) effectiviteit.** Wel zou de "ervaren authenticiteit, geloofwaardigheid en deskundigheid van ex-gedetineerden en (negatieve) rolmodellen en de levensechte en inleefbare verhalen op theoretische gronden" kunnen leiden tot een gunstig effect. Echter "(..) op basis van het beschikbare onderzoek is een gunstig effect voornamelijk niet aangetoond. Voorts is op theoretische en empirische gronden reden om te veronderstellen dat de inzet mogelijk sterkere effecten kan hebben bij oudere jongeren en/of risicjongeren dan bij een algemene populatie en relatief jonge adolescenten en kinderen. De huidige brede toepassing van de methodiek roept om een meer gedegen onderbouwing van de inzet van ex-gedetineerden bij voorlichtingsprogramma's en de doelgroep waarvoor deze wordt ingezet." (Thijs et al, 2018).⁴² Negatieve rolmodellen worden dus met voorzichtigheid overtuigender geacht naarmate ze dichter bij de leefwereld van de doelgroep staan.⁴³

---

⁴⁰ Een 'rolmodel' kan worden opgevat als "een (jong)volwassen persoon met wie een jongere zich kan identificeren en die een rol inneemt in zijn of haar gemeenschap die model staat voor het soort rol dat de jongere later zelf ook wil innemen (met de bijbehorende status in de sociale omgeving). Een goed rolmodel moet een jongere in eerste instantie kunnen bereiken en het gevoel geven dat hij of zij wordt gezien, erbij hoort en ertoe doet. Vervolgens is het zaak dat het rolmodel de jongere begeleidt, ondersteunt en helpt om een positieve gedragsverandering teweeg te brengen door onder meer grenzen te stellen en perspectief te bieden." (De Jong, 2014, p. 9). Afgaand op deze definitie kan een rolmodel vanuit zowel een informele als ook een meer formele of professioneel netwerk komen.

⁴¹ Het is opvallend dat de begrippen 'positief' en 'negatief' niet eenduidig zijn en afhankelijk zijn van de subjectieve invulling ervan. Zo kan in de volksmond zowel personen met als zonder een crimineel verleden 'positief rolmodel' opgevat worden wanneer deze de eigen (ervarings)kennis ten goede benut terwijl anderen weer het begrip 'negatief rolmodel' (Thijs, Weerman & van der Laan, 2018) gebruiken voor personen met ervaringskennis dat is opgedaan middels een eigen crimineel verleden.

⁴² https://repository.wodc.nl/bitstream/handle/20.500.12832/2394/2906_samenvatting_tcm28-340927.pdf?sequence=1&isAllowed=y

⁴³ "Dat betekent dat van voorlichting met deze categorie minder te verwachten zou zijn voor brede doelgroepen van jongere adolescenten en basisschoolleerlingen, dan voor middelbare scholieren in de piekleeftijd van probleemgedrag en voor risicjongeren en reeds delinquente personen. Dit zijn echter voornamelijk hypothesen die nader zouden moeten worden getoetst "(Thijs, Weerman & van der Laan, 2018).

2.4 Resume

Wat zijn risico- en beschermende factoren op gezins- en gemeenschapsniveau ten aanzien van betrokkenheid van jongeren bij georganiseerde, ondermijnende (jeugd)criminaliteit?

Met inachtneming van het holistische perspectief vanuit gelaagdheid van verschillende contexten of systemen uit het PPCT-model (paragraaf 2.2.1), is in dit hoofdstuk ingezoomd op verschillende risico- en beschermende factoren⁴⁴ op gezinsniveau (paragraaf 2.2) - en gemeenschapsniveau (paragraaf 2.3) ten aanzien van delictgedrag onder jongeren. In onderstaande overzichten zijn deze verdisconteerd naar gezinsniveau en gemeenschapsniveau. In onderstaande schema's is samenvattend geduid welke factoren in de literatuur zijn benoemd op het gezinsniveau en het gemeenschapsniveau, verdisconteerd naar robuustheid en algemene criminaliteit en/of georganiseerde misdaad (zie ook **bijlage 1 en 2**).

niet dikgedrukt: benoemd ten aanzien van algemene jeugdcriminaliteit.	
<i>schuin niet dikgedrukt</i> : benoemd maar kent geen robuustheid in kwantitatieve zin. Wel kwalitatief betekenisvol gebleken ten aanzien van algemene (jeugd)criminaliteit.	
dikgedrukt : benoemd ten aanzien van algemene (jeugd)criminaliteit maar ook geëxpliciteerd ten aanzien van georganiseerde (ondermijnende) criminaliteit.	
<i>schuin dikgedrukt</i> : benoemd maar geen statistische robuustheid in kwantitatieve zin. Wel kwalitatief betekenisvol ten aanzien van (o.a.) ondermijnende (drugs)criminaliteit.	
Gezinsniveau	
(1) Opvoedvaardigheden (o.a. de mate van autoritair handelen, monitoring, positieve bejegening), (2) Kwaliteit van de relatie (o.a. de mate van warmte in het gezin, prevalentie van huiselijk geweld, verwaarlozing, mate van binding/hechting aan gezinsleden, openheid), (3) Aanwezigheid van meer structurele aspecten (o.a. de mate van werkloosheid van ouders, aan/afwezigheid van een opvoeder, sociaaleconomische positie), (4) Persoonlijke kenmerken van andere gezinsleden (denk aan criminele familierelaties, depressie bij ouders etc.), (5) Mate van armoede/SES in het gezin	
Risicofactoren	Beschermende factoren
Gebrekkige opvoedvaardigheden/ fysieke/ emotionele verwaarlozing	Ouderbetrokkenheid/ ondersteunende en affectieve opvoeding
Slechte kwaliteit van gezinsrelaties	Ouderlijke controle op gedrag/ kennis van het kind/ co-ouderschap factoren
Negatieve structurele aspecten in het gezin/opgroeien in onstabiele gezinssituatie/ conflicten/problemen in het gezin	Sterke, warme ouder- kind relaties

⁴⁴ De factoren die we hier in dit rapport presenteren staan dan ook nooit op zichzelf maar dienen altijd naar de lokale context vertaald te worden en kennen een complexe samenhang met elkaar (en de andere contextlagen uit het PPCT-model die in dit rapport niet geëxpliciteerd zijn).

Persoonlijke problemen van gezinsleden (crimineel actief, verslaafd etc.)/ opgroeien met criminele gezinsleden	Ondersteuning/support vanuit het gezin/ de familie
Lage SES van het gezin	Relatief oudere moeder hebben
Armoede (schulden/ financiële problemen)	Familiecohesie & organisatie
Bendelidmaatschap van oudere broer	Kwaliteit van relatie met moeder, familieleden, ouders
	Stimulerende derde in het gezin
	Erkenning voor talenten/successen krijgen van gezinsleden
	Delegatperspectief: leren hoe het niet moet van (crimineel actieve) gezinsleden

Gemeenschapsniveau

(1) de mate van aan/afwezigheid van institutionele bronnen, (2) normen en collectieve effectiviteit en (3) kwaliteit van relaties met anderen/ mate van binding met anderen, (4) de mate van werkloosheid onder bewoners, (5) sociaal economische /fysieke gesteldheid van de buurt, (6) mate van aan/afwezigheid van drugs en wapens in de buurt, (7) mate van binding met de buurt, (8) mate van verloop/ verhuisbewegingen in de buurt, (9) mate van aan/afwezigheid van criminele volwassenen in de buurt, (10) mate van pro/anti criminele attitude in de buurt en (11) mate van negatieve mediaberichtgeving over geweld in de buurt.

Risicofactoren	Beschermende factoren
Relatief hoge mate van werkloosheid onder bewoners	Hoge SES
Slechte sociaaleconomische fysieke gesteldheid van de buurt (verloedering etc.)	Relatief hoge niveaus van pro-sociale binding met gemeenschap
Aanwezigheid van drugs in de buurt	Erkenning van talenten/ successen krijgen vanuit gemeenschap/ anderen (o.a. voor prosociale binding met school)
Weinig/ geen binding van jongere met de buurt	Prosociale leeftijdsgenoten hebben/ pro-sociaal kapitaal
Veel verhuisbewegingen	Werken aan prosociaal toekomstperspectief (met name in gemeenschap waarin veel geweld voorkomt)
Aanwezigheid van crimineel actieve volwassenen/ rolmodellen in de buurt/ in de georganiseerde misdaad	Stimulerende derde in gemeenschap hebben /mentoring relationships/support krijgen vanuit gemeenschap
Aanwezigheid van een pro criminele attitude op buurtniveau	Goede sociaaleconomische/ fysieke gesteldheid van de buurt /kwaliteit van de buurt
Aanwezigheid/ voor handen zijn van wapens in de buurt	Bewustwording & geloof in kracht van gemeenschap (collective efficacy)
Negatieve mediaberichtgeving van geweld in de buurt	
Lage buurtbinding onder buurtbewoners/ gebrek aan sociale controle	

Banden hebben met vrienden/kennissen in georganiseerde criminaliteit/ geïntroduceerd worden door lid in georganiseerde criminaliteit

Wonen in een buurt waar een criminele groep actief is

Etnische homogeniteit & marginalisering

Tot slot van dit hoofdstuk is het goed te realiseren: ontwikkeling van een jongeren is ingebed in meerdere/ verschillende contextlagen zoals in het PPCT-model verankerd. Oog hebben voor een meervoudig, gelaagd perspectief op de opgroeicontext van jongeren is een eerste uitgangspunt dat gemeenten kan helpen individuele weerbaarheid in algemene zin te versterken. Dit betekent concreet dat 'weerbaarheid tegen ondermijnende (jeugd)criminaliteit versterken' niet simpelweg bereikt kan worden door te kijken naar een enkel contextniveau van opgroeien. Het gaat juist om het versterken van (een gezonde interactie tussen) de verschillende contextlagen. De genoemde beschermende en risicofactoren binnen het gezins- en het gemeenschapsdomein geven aldus belangrijke inzichten, maar voeden in dit licht een (fragmentarisch) onderdeel van een holistische visie die zal moeten inspelen op de samenhang tussen alle contextlagen uit het PPCT-model (denk bijvoorbeeld ook aan school, lokaal beleid, media etc.). Kijkend naar het gezin en de gemeenschap, kunnen we in ieder geval concluderend stellen dat betekenisvolle rolmodellen, familie en peers (leeftijdsgenoten) grof gezien in ieder geval van betekenis kunnen zijn. We zoomen in hoofdstuk 3 en 4 dieper in op het belang van solide, steunende sociale relaties in het licht van (collectieve) weerbaarheid.

Hoofdstuk 3 Samenwerking met gemeenschappen versterken

In dit hoofdstuk zoomen we in op onderzoeksvraag 2: *Wat zijn onderbouwde inzichten ter versterking van samenwerking tussen gemeenten en lokale (hechte) gemeenschappen?*⁴⁵ We bespreken op welke wijze een gemeenschap geactiveerd kan worden en zich sociaal mobiliseert. We bespreken onderbouwde inzichten op de vraag hoe je als overheid gemeenschapsleden motiveert tot samenwerking.⁴⁶ Ter beantwoording van de onderzoeksvraag die hier centraal staat, bespreken we allereerst in hoeverre gemeenschappen en overheden hetzelfde verstaan onder weerbaarheid (paragraaf 3.1) welke vormen van samenwerking mogelijk zijn (paragraaf 3.2) en tot slot; welke randvoorwaarden voor een goede samenwerking van belang zijn (paragraaf 3.3).

3.1 Hebben we het over hetzelfde?

Een interventie kan als doel hebben de weerbaarheid van een gemeenschap te vergroten of leden van een gemeenschap te betrekken bij het ontwikkelen en uitvoeren van een interventie. Ook kan het een combinatie van beiden zijn. Met weerbaarheid van gemeenschappen versterken in relatie tot ondermijning richten wij ons op: gemeenschappen activeren, waakzaam en weerbaar maken tegen verleidingen van ondermijnende criminaliteit.

Als we kijken naar gemeenschapsinterventies met als doel preventie van georganiseerde misdaad, valt het op dat leden van een gemeenschap op verschillende manieren kunnen worden 'ingezet'. In zeker zin bepaalt de doelstelling van een interventie de rol van de leden van een gemeenschap. Daarom moet er goed nagedacht worden over de betekenis van weerbaarheid op gemeenschapsniveau dat bewerkstelligd zou moeten worden. Vooral wat leden van een gemeenschap zelf denken over wat weerbaarheid voor hen betekent. Het is niet vanzelfsprekend dat gemeenschappen dezelfde betekenis geven aan 'het versterken van weerbaarheid tegen ondermijning' als overheidsinstellingen.

---

⁴⁵ We spreken in dit kennisdocument van lokale (hechte) gemeenschappen als het om groepen of personen binnen een geografisch aanwijsbaar gebied (buurt/wijk) gaat waar de gemeente geen of weinig contacten mee heeft en/of wantrouwen de overhand lijkt te hebben als er sprake is van contact. Er is dan een mate van hechtheid van de gemeenschap dat zich (in negatieve zin) uit in een mate van 'geslotenheid': enerzijds kan het gaan om groepen burgers die zich terugtrekken van overheidsinstellingen omdat ze zich minder of niet herkennen in de standpunten en doelstellingen en/of zich niet vertegenwoordigd voelen door die instellingen. Anderzijds kan het ook gaan om gemeenschappen waar door overheidsinstellingen zelf een terugtrekkende beweging is gaande is en (te) weinig in is geïnvesteerd om tot constructieve contacten en samenwerking te komen. Het gaat ook om de professionals in het sociaal domein die in een gemeenschap werkzaam zijn zoals onderwijsprofessionals op scholen, trainers van een sportvereniging etc. (zie ook paragraaf 1.2).

⁴⁶ Ten tijde van dit schrijven is een onderzoeksprogramma met verschillende deelonderzoeken gaande. Het onderzoeksproject "Crafting Resilience" focust op hoe de overheid, maatschappelijke organisaties en burgers kunnen samenwerken om sociale ongelijkheden aan te pakken en veerkracht te versterken, met name in gemeenschappen die vaak worden buitengesloten of benadeeld. De toekomstige uitkomsten van dit onderzoek zijn mogelijk relevant in het kader van dit kennisdocument. <https://craftingresilience.nl/wat-wij-doen>

De betekenis van weerbaarheid kan ook per gemeenschap verschillen: voor de ene gemeenschap kan het draaien om het vergroten van meldingsbereidheid (mede door actievere opvolging van meldingen) terwijl het voor een andere gemeenschap meer kan draaien om wijkgerichte pro-sociale activiteiten ter versterking van sociale banden, onderlinge cohesie en positief toekomstperspectief van met name jongeren. Weerbaarheid kan ook betekenen weerbaar zijn tegen bedreigingen, intimidatie en of verleidingen van mensen uit het criminele circuit. Of het versterken van specifieke vaardigheden van leden van een gemeenschap waaronder assertiviteit, het vergroten van oplossingsvermogen, het bieden van oplossingsrichtingen en of handelingsvaardigheden (Moors et al, 2020). De behoefte van betrokkenheid (en daarmee de interventie) kan op een meer indirect niveau bestaan. Denk aan leden van een gemeenschap die als adviseurs actief betrokken willen zijn bij de totstandkoming van het veiligheidsbeleid van hun wijk of ouders die een opvoedondersteuningsbehoefte hebben, bijvoorbeeld ten aanzien van het leren begrenzen of het aanbrengen van structuur in het leven van hun kinderen. **Er is aldus geen 'one-size-fits-all' oplossing als het gaat om het versterken van weerbaarheid van gemeenschappen. Het is – anders gezegd - altijd tijd- en plaats gebonden.**

Indien er gemeenschappen zijn die onvoldoende bewustzijn hebben rondom de problematiek; dan zou bewustwording en kennis meer voor de hand liggen als de eerste stap binnen een interventie en het verstevigen van samenwerking, dan al het eerdergenoemde. Kortom: **ongeacht de interventie, is een voorwaardelijke stap voor het uitvoeren van een interventie kennisdeling over ondermijnende criminaliteit en bewustwording over de diverse vormen van ondermijning op lokaal niveau, om het nadenken over de betekenis van weerbaarheid op dit vlak te kunnen concretiseren.** Om die reden zullen interventies niet altijd op dezelfde manier uitgevoerd worden en logischerwijs zullen ook de resultaten overal verschillend zijn. Dit heeft grotendeels te maken met welke vormen van ondermijnende criminaliteit een gemeenschap te maken heeft. Het maakt uit voor de interventie die toegepast wordt of het bijvoorbeeld drugshandel op straat, wietteelt, mensenhandel, witwassen of fraude betreft. Hoe meer de doelstelling en actie binnen de interventie aansluit op de dagelijkse praktijk, leefwereld en vooral belangen van de leden van een gemeenschap, hoe groter de uitvoeringsbereidheid, betrokkenheid en doeltreffendheid van de interventie.

Hierbij is het goed om scherp te zijn op **kenmerken van de leden van een gemeenschap**. Het maken van een **wijkprofiel** kan uitkomst bieden om de diversiteit aan kenmerken binnen een wijk of gemeente in kaart te brengen (zie ook hoofdstuk 4). Hierbij kunnen zowel kwantitatieve bronnen (demografie, gezinssamenstelling, criminaliteitscijfers zoals gevoel van veiligheid) als kwalitatieve bronnen (straatinterviews, wijkbijeenkomsten, een-op-een interviews met sleutelfiguren) uitkomst bieden om een zo realistisch mogelijk profiel te ontwikkelen.

Ook het **participatiewiel**⁴⁷ ontwikkeld door Movisie (2015) stelt daarom uitdrukkelijk de leefwerelden van burgers centraal. Overheden kunnen met behulp van het wiel werken aan verandertrajecten vanuit datgene wat leden van een gemeenschap belangrijk vinden en wat hun eigen betekenisvolle doelen zijn. Alle leefgebieden, zoals gezondheid, sociale contacten, (betaald) werk en dagbesteding zijn in het wiel meegenomen met als reden dat de interventie zo dicht mogelijk bij de leden van een gemeenschap komt te staan. Alleen zo zien leden van een gemeenschap de potentiële voordelen in van interventies voor weerbare gemeenschappen. Een andere optie is **het ontwikkelen van een preventieagenda** waarin niet alleen geprioriteerd wordt welke doelen belangrijk zijn en in welke volgorde, maar dat er ook nagedacht wordt over de korte en lang termijn doelstellingen, planning en de daarbij behorende activiteiten.

3.2 Vijf samenwerkingsniveaus

Omdat gemeenschappen aanzienlijk verschillen, zullen ook de mate van inzet van gemeenschap tot gemeenschap verschillen. Met dit in ons achterhoofd kan er verder nagedacht worden over de vorm van samenwerking met leden van een gemeenschap. En vooral over de vraag welke vorm van participatie de leden van een gemeenschap op zich zouden willen nemen. Onder burgerparticipatie wordt veel verstaan maar in grote lijnen gaat het om een proces waarbij individuen, groepen en organisaties invloed uitoefenen op en controle delen over collectieve vraagstukken, beslissingen of diensten die hen aangaan (Visser et al, 2019).⁴⁸

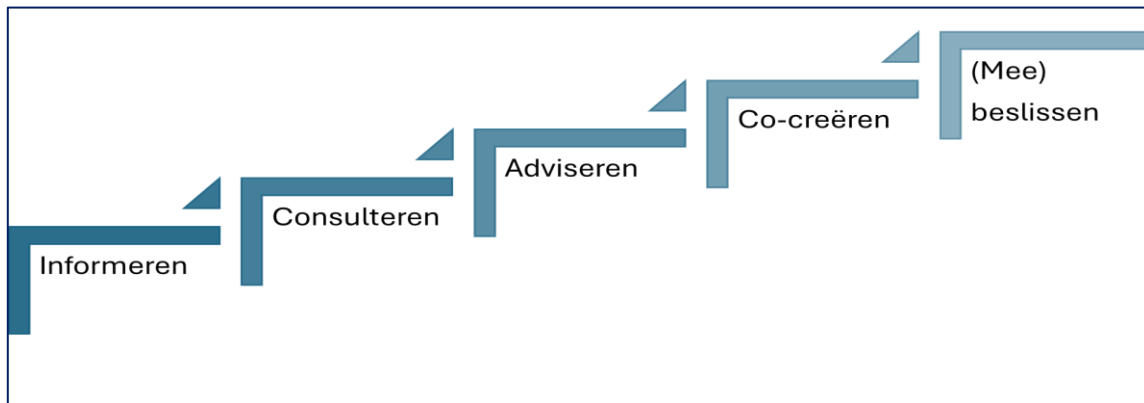
Het niveau van participatie is goed te zien aan de hand van de participatieladder niveaus van Edelenbos en Monnikhof (2001):

- I. **Informereren:** de overheid houdt burgers op de hoogte van genomen beslissingen, burgers hebben zelf geen inbreng;
- II. **Consulteren:** de overheid bepaalt de beleidsrichting, burgers zijn gesprekspartner;
- III. **Adviseren:** de overheid laat burgers problemen en oplossingen formuleren, hun ideeën hebben een volwaardige rol in beleidsontwikkeling door de overheid;
- IV. **Co- creëren:** de overheid ontwikkelt samen een (probleem)agenda en komen met burgers overeen over de oplossingen;
- V. **(Mee)beslissen:** de overheid laat de besluitvorming helemaal over aan de burgers, zij hebben mandaat.

---

⁴⁷ Zie <https://www.movisie.nl/artikel/participatiewiel>

⁴⁸ Er bestaan verschillende ideeën en definities over hoe burgers het beste kunnen participeren. Een veelgebruikte indeling is de participatieladder van Arnstein (1969) die 8 fasen kent van participatie (zie ook paragraaf 1.2). Hier hanteren we de versimpelde maar ook een iets recentere versie van Edelenbos & Monnikhof (2001).

Afbeelding 3.1: Vijf niveaus van burgerparticipatie gebaseerd op Edelenbos en Monnikhof (2001).

Wat een effectief participatieniveau voor een specifieke gemeenschap is, is afhankelijk van de behoefte, doelstelling en capaciteit van een gemeenschap en de gemeente. Dit zou daarom samen met gemeenschapsleden uitgezocht moeten worden. **Een ideale samenwerking op het onderwerp ondermijning zou echter het meeste baat hebben bij een consulterende en adviserende participatie van burgers, omdat in deze varianten de voorwaarden voor het vergroten van effectiviteit van de samenwerking verankerd is** (zie ook paragraaf 3.3). Een interventie gericht op een gemeenschap is sterk contextgebonden en gebaseerd op de dagelijkse ervaringen van burgers. De kans van slagen van een interventie is dus het grootst wanneer deze 'landt' bij de gemeenschap, waar de belangen van gemeenschapsleden ook ruimte krijgen en wanneer de interventie vooral 'bottom-up' bedacht is. Het moet vooral **aansluiten bij de behoefte en leefwerelden van de leden van een gemeenschap en de gemeente.**

In de praktijk wordt ten aanzien van ondermijnende criminaliteit een gemeenschap en diens leden veelal ingezet vanuit een signaleringsfunctie. Het gaat dan om het signaleren van criminele activiteiten op lokaal niveau. Denk onder meer aan inzet op het vergroten van het meldgedrag bij gemeenschappen bijvoorbeeld via Meld Misdaad Anoniem of een lokale variant ervan. Ook in interventies als buurtwacht en burgerpatrouilles zetten leden van een gemeenschap zich in als toezichhouders van wijken (zie ook hoofdstuk 4). Beide interventies zijn gestoeld op het idee dat burgers de 'ogen en oren' van hun omgeving zijn en dat ze in de beste positie zijn om verdachte activiteiten en personen in hun buurt in de gaten te houden. Hiermee krijgen leden van een gemeenschap een signaleringsfunctie toebedeeld.

3.3 Randvoorwaarden voor een effectieve samenwerking

In de literatuur zijn er verschillende elementen bekend die gelden als randvoorwaarden voor een effectieve samenwerking. Het Verwey-Jonker Instituut heeft in 2016 een uitgebreid onderzoek gedaan naar de werkwijze van Taskforce Brabant - Zeeland waarbij ze gekeken hebben naar de wijze waarop organisaties samenwerken tegen ondermijnende criminaliteit

(Broekhuizen et al, 2016).⁴⁹ Voor het onderzoek hebben de auteurs een lijst van 'principes van slagvaardigheid van netwerken' toegepast, die volgens de onderzoekers iets zeggen over de effectiviteit van het samenwerkingsproces van de overheid en haar partners. Met samenwerking met partners wordt doorgaans institutionele partners genoemd (belastingdienst, politie, zorginstellingen etc.). Desalniettemin, kunnen een aantal van deze principes toegepast worden in de samenwerking met gemeenschappen en leden van gemeenschappen met als doel de effectiviteit van interventies te vergroten. Deze principes zijn de volgende (Broekhuizen et al 2016; p. 66):

1. Drive: de ervaren urgentie bepaalt in belangrijke mate de wil tot gezamenlijk handelen;
2. Inhoudelijke richting: er moet overeenstemming zijn over het hoofddoel en de daarvan afgeleide operationele doelen;
3. Actiegerichtheid: slagvaardige netwerken zijn gericht op daadwerkelijk handelen, en voorkomen dat ze blijven steken in een overlegmodus;
4. Organisatiemandaat: de deelnemers aan een netwerk moeten een zeker mandaat hebben van hun organisatie teneinde stroperige besluitvorming te voorkomen;
5. Doorwerking van afspraken: in samenhang met het mandaat moeten besluiten zowel van hoog naar laag maar ook andersom kunnen doorwerken;
6. Controle en vertrouwen: in een netwerkstructuur telt de betrouwbaarheid van de knooppunten; deze is gebaseerd op vertrouwen en/ of control; meestal zijn beide nodig;
7. Informatie-uitwisseling: voldoende legitimiteit, techniek en vooral bereidheid om informatie met netwerkpartners onderling te delen;
8. Regie en coördinatie: de kwaliteit van regievoering en coördinatie en de mate van acceptatie daarvan door de partners alsmede de mate waarin de regievoerder bereid is zich te verbeteren.

Op basis van een scan van literatuur benoemen we een aantal belangrijke randvoorwaarden voor effectieve samenwerking. We bespreken ze in de volgende paragrafen.

3.3.1 *Investeren in onderling vertrouwen, elkaars leefwerelden en draagvlak*

Met name als het gaat om complexe vraagstukken zoals ondermijnende criminaliteit is wederzijds *vertrouwen* tussen de leden van een gemeenschap en de overheid een essentiële voorwaarde voor een effectieve samenwerking. Vertrouwen is een combinatie van twee elementen: positieve verwachtingen hebben van elkaar en met elkaar kunnen afstemmen (Kenis & Provan 2008).⁵⁰ Als een gemeenschap het gevoel heeft dat de overheid ze

---

⁴⁹ Taskforce-RIEC Brabant-Zeeland richt zich op de aanpak van georganiseerde criminaliteit. Ze zetten diverse interventies uit waaronder werken aan de weerbaarheid van de samenleving (daarover meer in hoofdstuk 3). Ook werken ze samen met allerlei partners, waaronder inwoners. Zie voor meer info: <https://taskforce-riec-brabantzeeland.nl/>

⁵⁰ Kenis & Provan (2008) suggereren dat vier factoren bepalend zijn voor de effectiviteit van bepaalde vormen van (netwerk)samenwerking. Deze zouden afhangen van de mate van aanwezigheid van vertrouwen in het netwerk; de grootte van het netwerk qua leden; consensus over het doel onder de leden van het netwerk; en het type activiteit die uitgevoerd of bepaald wordt en of er daar specifieke competenties voor nodig zijn.

controleert in plaats van vertrouwt, dan kan vertrouwen afbrokkelen en overgaan tot wantrouwen (Boutellier, 2015). Hoe je aan het bouwen van wederzijds vertrouwen kunt werken, wordt in hoofdstuk 4 verder besproken, maar het is met name afhankelijk van de mate van investering van een gemeente en de relaties met gemeenschapsleden die een brugfunctie kunnen creëren tussen de gemeenschap en de gemeente. Het gaat **in essentie om het begrijpen van elkaars leefwerelden, de ambtelijke systeemwereld en het sociale weefsel in de gemeenschapswereld** (Kaulingfreks 2023).⁵¹ Denk hierbij aan gelijkwaardige, co-creatieve samenwerking en het benutten van zogeheten 'tussenruimte' (tussen gemeenschappen en overheden) middels tussenpersonen, sleutelfiguren, rolmodellen en/of reeds bekende professionals die in de wijk of buurt een goede reputatie en een gewichtig netwerk hebben opgebouwd. Vaste gezichten van de overheid (bijvoorbeeld professionals, jongerenwerkers en of leefcoaches) zijn belangrijk bij een effectieve samenwerking. Te veel wissel in de personen kan het proces van het samenwerken en opbouw van vertrouwen en familiariteit verstoren. Voorbeelden zijn een wijkagent, een straatcoach of een jongerenwerker. Zo zou de persoon voor een groot deel invloed hebben op wat de effectiviteit is van interventies.⁵²

Een belangrijk uitgangspunt is dat met vertrouwen ook *veiligheid* ontstaat. Dit leidt niet alleen tot een effectieve, maar ook een efficiënte samenwerking van de beide partijen (Lam et al, 2018). Daarvoor blijft de rol van de overheid cruciaal: die moet zich als betrouwbare en vasthoudende bondgenoot opstellen (Tops en Schilders, 2016). Bovendien is het, gelet op het onderwerp ondermijning, essentieel voor overheden vooraf na te denken hoe ze de leden van een gemeenschap zien: als probleemdragers, oplossers of veroorzakers? (Felten, Booijink & Janssens, 2016). Wanneer leden van een gemeenschap gezien worden als probleemveroorzakers, dan zal dat ook niet leiden tot meer vertrouwen tijdens de samenwerking. Dit vraagt bij de overheid ook om een reflectie van de eigen aannames en veronderstellingen, maar vooral onbewuste vooroordelen die mensen kunnen hebben ten op zichte van bepaalde gemeenschappen. Zo blijkt uit diverse onderzoeken dat (onbewuste) vooroordelen zich kunnen vertalen in gedrag. Dit kan (onbewuste) uitsluiting en discriminatie van mensen in de hand werken of mensen het gevoel geven dat hun ideeën of visie minderwaardig zijn aan die van de overheid (Felten et al, 2016; 2018 & 2020).

In een onderzoek naar gesloten dorpen en stadsbuurten bleek bijvoorbeeld dat kennis, houding en timing van cruciaal belang zijn in de samenwerking met (wijk)agenten. Gemeenschappen bleken op zoek naar een vertrouwelijke band. Dat vraagt in de eerste plaats om een open houding, niet-autoritair, niet te formeel en de oprechte wil (en durf) hebben om contact te leggen. Dat vraagt ook kennis van gesloten gemeenschappen:

---

⁵¹ Zo is het in Amsterdam Zuidoost volgens de (voormalige) directeur onvoldoende gelukt om bewoners écht inbreng te geven in het masterplan. De directeur stelde in een artikel: "De ambtelijke systeemwereld en de leefwereld van de bewoners botsten. 'Om te kunnen verbinden, moeten we eerst een gesprek voeren over de denkbeelden die we van elkaar hebben". Pas als zicht is op die denkbeelden kan ook wederzijds vertrouwen ontstaan en groeien.

⁵² [Mensen die een verschil maken VanHulstMatelski 2021.pdf \(tilburguniversity.edu\)](#).

'waarom zouden we - zo geeft een van de dienders aan - wel met cursussen en politiehandleidingen rekening houden met 'policing multi-ethnic communities' en bij subculturen in hechte gemeenschappen doen alsof het werk er niet anders is.' (Bervoets & Bruinsma, 2017, p. 127).

Uit ander onderzoek blijkt dat overheden bovendien (ook) een meer repressieve rol geacht worden te dragen ten aanzien van ondermijnende drugsmokkel (Mehlbaum, van den Akker, Verweij, Wester, van der Borden & Dekke, 2021):

'De overkoepelende rol van de overheid bij het vergroten van collectieve weerbaarheid is die van het bekrachtigen van regels en het tegengaan van criminele verwevenheid of crimineel kapitaal in de gemeenschap. De rol van de overheid is normbevestigend en zij laat zien welk gedrag niet toegestaan is en wanneer wordt ingegrepen (Verwer & Walberg, 2012). Het bevorderen van vertrouwen speelt hierin tevens een grote rol: de overheid moet laten zien dat zij in staat is om criminaliteit, in dit geval maritieme drugsmokkel, tegen te gaan' (Mehlbaum et al., 2021, pag. 121).

De onderzoekers benadrukken dat een tal van factoren relevant is bij het aangaan van samenwerking met de onderzochte hechte vissersgemeenschap, te weten: (1) het hebben van een lange adem (duurzame relaties), (2) contact aangaan vanuit neutrale 'mindset', (3) drempelvrees overkomen ('gewoon doen'), (4) contact vanuit oprechte belangstelling, (5) zoeken naar wederkerigheid in relaties met gemeenschapsleden, (6) praktische kennis als startpunt (bijvoorbeeld tijdstippen en locaties waar criminaliteit zich voordoet), (7) je laten informeren over actuele ontwikkelingen en (8) samenwerken met vertegenwoordigers uit de vissersbranche (of sleutelpersonen). Belangrijk is dat deze factoren hand in hand gaan met één belangrijke voorwaarde in het samenwerken met hechte gemeenschappen: het **creëren van vertrouwen**. Dit is het belangrijkste voordat er überhaupt effectief samengewerkt kan worden.

Tot slot is een van de basisvoorwaarden om tot een gemeenschappelijke aanpak van ondermijnende criminaliteit te komen, een **breed draagvlak** binnen de betrokken organisaties en partijen over het nut en de noodzaak van die aanpak en over de ambitie om gezamenlijk op te trekken (Nelen et al, 2022). Zo ook in relatie tot een mogelijke samenwerking met leden van een gemeenschap.

3.3.2 Werken vanuit gelijkwaardigheid in samenwerking en eigenaarschap van de gemeenschap zelf

Eigenaarschap is een tweede essentiële voorwaarde voor effectieve samenwerking. Door bewoners gestuurde transformatie en betrokkenheid in de vorm van een collectieve actie is niet alleen goed voor het draagvlak, maar biedt ook ruimte en aandeel in het besluitvormingsproces. Dit gaat dan om het betrekken van het perspectief van bewoners met betrekking tot factoren die een effectieve interventie voor buurtverandering

vergemakkelijken of belemmeren (Murand et al, 2014). Dit betekent ook dat een gemeenschap **niet in de eindfase, maar vanaf het begin betrokken moet worden in het ontwikkelen van de interventie.** Dit zal bijdragen aan het algehele gevoel van **gelijkwaardigheid en eigenaarschap** in het proces.

Zoals in paragraaf 3.2 aangegeven, moet **het doel van samenwerking (en gemeenschapsinterventies) aansluiten op de behoefte, de dagelijkse praktijk en leefwereld van de leden van een gemeenschap.** Afhankelijk waar ze 'last' van hebben, zal de interventie daarop in moeten spelen. Dit betekent ook dat je als overheid inzichtelijk moet hebben hoe ondermijning het dagelijks leven van de gemeenschap beïnvloedt en wat de aard is van delictsoorten (denk aan drugshandel op straat, wietteelt, mensenhandel, witwassen en fraude etc.).

3.3.3 Werken vanuit een gezamenlijk gedragen, concreet geformuleerde doelstelling, verwachtingen en evaluatiecyclus

De doelstelling van interventies in de versterking van weerbaarheid van gemeenschappen in relatie tot ondermijning kunnen verschillend zijn. Denk aan het vergroten van sociale cohesie door middel van bijeenkomsten, het actief betrekken van burgers in de uitvoering van een interventie of het trainen van leden van een gemeenschap tot sleutelfiguren. De focus kan ook op plaatsen zijn, bijvoorbeeld om de omgeving en of wijk van een gemeenschap leefbaarder te maken. Denk aan een opknapbeurt, meer politiecontroles of meer. De belangrijkste voorwaarde is dat **het doel helder is opgezet en het een gezamenlijk gedragen doel met heldere verwachtingen over en weer is.** Hoe concreter het doel voor alle betrokken partijen is en welke rol zij daar zelf in dragen, hoe meer kans dat een interventie slaagt (Gill, 2016; p. 100). Dit betekent dat het in de samenwerking helder moet zijn wat er van de beide partijen nodig is om aan die gemeenschappelijke doelen te kunnen werken en vooral hoe die doelstelling behaald kan worden.

Zorg hiernaast voor **een zo concreet mogelijk doel, mede in relatie tot het kunnen evalueren van de (ervaren) effectiviteit** van de samenwerking en interventies. Evalueren geeft ook de mogelijkheid *opbrengsten te concretiseren*. Heeft de interventie bijvoorbeeld geleid tot het versterken van sociale banden of heeft het meer inzicht gegeven in de eigen capaciteiten van gemeenschapsleden en wat ze kunnen doen tegen ondermijning? Een tweede reden voor het inbedden van een goede evaluatiecyclus van begin af aan, is om samenwerking ook periodiek te evalueren en langs feedback loops te kunnen verbeteren. Het kan dat een overheid een andere visie heeft dan de betreffende gemeenschap op wat de doelstelling van een interventie zou moeten zijn, of een andere oplossingsrichting heeft dan leden van een gemeenschap. Uiteindelijk moet er een doelstelling bedacht worden die door alle partijen kan worden nagestreefd. Dit kan ook betekenen dat er een andere rol van de overheid wordt verwacht: een die faciliteert, investeert in tijd en geld en ruimte, professionals ondersteunt maar zelf ook open staat om te leren van de inzichten, ervaringen en visie van

de leden van de gemeenschap. De rol van een 'lerende overheid' past hierbij het beste (Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid; 2006).⁵³

3.3.4 *Uitrollen van een gezamenlijk gedragen interne en externe communicatiestrategie*

Een ander belangrijk punt - dat bovendien samenhangt met voorgenoemde punten - is *communicatie* (Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention; 2009). Hierbij gaat het zowel om **externe communicatie**, bijvoorbeeld op social media en of media in het algemeen, als **interne communicatie**. Laatstgenoemde heeft betrekking op de afstemming tussen zowel de overheid als gemeenschapsleden en het maken van afspraken hoe bijvoorbeeld actie te ondernemen, samen te werken, welke rolverdeling gehanteerd wordt en op welke manier (on)gewenste gevolgen van interventies en samenwerking gecommuniceerd worden etc. (Broekhuizen, 2016). Ook draait het om hoe er samen wordt toegezien op de naleving van de gemaakte afspraken.

Het gaat bovendien ook om het persoonlijke contact, wederkerigheid, betekenis en ruimte geven, inspireren en duidelijkheid creëren (Boutellier 2011; 2015; 2016). Communicatie en interactie kunnen het beste direct en 'warm' zijn (Top en schilders, 2016). Dat wil zeggen, **persoonlijk, menselijk en met minder bureaucratisch taalgebruik**. Uiteindelijk kan een goede communicatie doorslaggevend zijn voor het slagen van de interventie, omdat het niet alleen helderheid schept maar ook de voorwaarden voor een prettige samenwerking. Ook maakt het successen voor niet alleen de betrokken tussenpersonen, maar voor de gehele gemeenschap inzichtelijk. Dit kan weer motiverend werken om door te zetten en het draagvlak voor samenwerking en interventies versterken.

3.3.5 *Zorgen voor voldoende financiële middelen en duurzame borging*

Markantoni, Steiner en Meador (2019) hebben op basis van een analyse met 345 interviews met plattelandsbewoners uit zes gemeenschappen in kaart gebracht hoe gemeenschapsprojecten kunnen leiden tot meer veerkracht op het niveau van de sociale omgeving, de fysieke omgeving en op economisch vlak. In relatie tot sociale veerkracht laat hun analyse zien dat een succesvolle afronding van gemeenschapsprojecten de perceptie van veerkracht positief kan veranderen, terwijl niet afgeronde projecten de perceptie van veerkracht negatief beïnvloeden. Ook wees hun studie uit dat voor de met name moeilijk bereikbare gemeenschappen er sprake moet zijn van continue financiële ondersteuning om op hun veerkracht te kunnen bouwen.⁵⁴

Weinig financiële middelen, tekortkomingen in het plan van aanpak, hooggespannen verwachtingen en/of zwakte in de planning kunnen redenen zijn dat interventies niet goed uitgevoerd of tussentijds gestopt worden. Zorgen voor **continuïteit van een interventie en**

---

⁵³ Een 'lerende' overheid onderkent dat zij voor 'ongetemde' problemen afhankelijk is van de inbreng van tal van maatschappelijke actoren waaronder ook burgers.

⁵⁴ Markantoni, M. Steiner, A., Meador, J. (2019) Can community interventions change resilience? Fostering perceptions of individual and community resilience in rural places, *Community Development: Journal of the Community Development Society*.

een duurzame aanpak op de (middel) lange termijn kan dus de effectiviteit van de samenwerking vergroten. Het vergroten van de capaciteit kan tijd nodig hebben. Er bestaat daarom ook onzekerheid over hoelang het kan duren om effect op gedrag te zien. De vraag is ook wat er kan gebeuren met het opgebouwde als de interventie afgerond is. Een langetermijnvisie is daarom van essentieel belang wil iedereen willen kunnen vasthouden aan de effecten van een interventie. Duurzaamheid borgen betekent dus zowel korte, middellange- als langer termijnvisie samen vorm en inhoud geven.

3.4 Resume

Wat zijn onderbouwde inzichten ter versterking van *samenwerking* tussen gemeenten en lokale (hechte) gemeenschappen?

- Het is niet vanzelfsprekend dat gemeenschappen dezelfde betekenis geven aan 'het versterken van weerbaarheid tegen ondermijning' als overheidsinstituties. Er moet aandacht zijn voor elkaars leefwereld om het sociale weefsel van wijken en buurten betekenisvol te kunnen versterken. Er is geen 'one-size-fits-all' als het gaat om samenwerking tussen gemeenschapsleden en overheid.
- Om effectief samen te werken kan het beste als eerste gekeken worden naar wat de behoefte is van een gemeenschap, wat kenmerken zijn van een gemeenschap, hoe het wijkprofiel eruitziet, tegen welke problemen gemeenschapsleden zelf aanlopen, en vooral welke oplossingsrichtingen zij ook zelf zien. Hiervoor kan gedacht worden aan het werken langs een participatiewiel dat contextsensitief is voor verschillende leefwerelden en doelen van gemeenschapsleden en bijvoorbeeld het gezamenlijk opstellen van een lokale preventieagenda (paragraaf 3.1).
- In relatie tot samenwerking met lokale (hechte) gemeenschappen is investeren en bouwen aan wederzijds vertrouwen het allerbelangrijkste voordat er überhaupt samengewerkt kan worden. Onder meer factoren als een focus op duurzame relaties, zoeken naar wederkerigheid, drempelvrees overkomen en bejegening vanuit een neutrale 'mindset' zijn daarbij van belang gebleken ten aanzien van lokale, hechte gemeenschappen.
- Bespreek met gemeenschapsleden het doel van samenwerking en de ambitie. De participatieladder kent een vijftal niveaus van samenwerking met gemeenschappen: (1) informeren, (2) consulteren, (3) adviseren, (4) co-creëren en (5) (mee)beslissen. Een ideale samenwerking ter versterking van weerbaarheid van gemeenschappen ten aanzien van ondermijnende criminaliteit zou minimaal een co-creërende participatie van burgers betekenen. Samenwerking is daarbij gestoeld op wederzijds vertrouwen, gelijkwaardigheid, vaste gezichten, persoonlijke interactie, en gezamenlijk uitgedragen doelen (paragraaf 3.2).

- Tot slot zijn een vijftal randvoorwaarden (paragraaf 3.3) voor effectieve samenwerking met gemeenschappen van belang in de uitvoering van interventies en versteviging van samenwerking met gemeenschappen:
  - (1) Investeer in elkaars leefwerelden, onderling vertrouwen en draagvlak;
  - (2) Werk vanuit gelijkwaardigheid in samenwerking en eigenaarschap van de gemeenschap zelf;
  - (3) Werk vanuit een gezamenlijk gedragen, concreet geformuleerde doelstelling, verwachtingen en evaluatiecyclus;
  - (4) Rol een gezamenlijk gedragen interne en externe communicatiestrategie uit;
  - (5) Zorg voor voldoende financiële middelen en duurzame borging van interventies en samenwerkingsconstructen.

Hoofdstuk 4 Versterking van (effectiviteit) van gemeenschapsinterventies

We bespreken in dit hoofdstuk het antwoord op onderzoeksvraag 3: *Wat zijn onderbouwde inzichten ter versterking van weerbaarheid van lokale (hechte) gemeenschappen tegen ondermijnende criminaliteit?* Om aan de weerbaarheid van jongeren en gemeenschappen te kunnen werken moet – zoals uit vorig hoofdstuk is gebleken – vooral gewerkt worden *vanuit* en *met* leden van een gemeenschap. De vraag is echter ook of er wetenschappelijk bewijs is dat meer inzicht geeft over effectiviteit van versterking van weerbaarheid van gemeenschapsinterventies? Zo ja, op basis van welke werkzame mechanismes en randvoorwaarden?

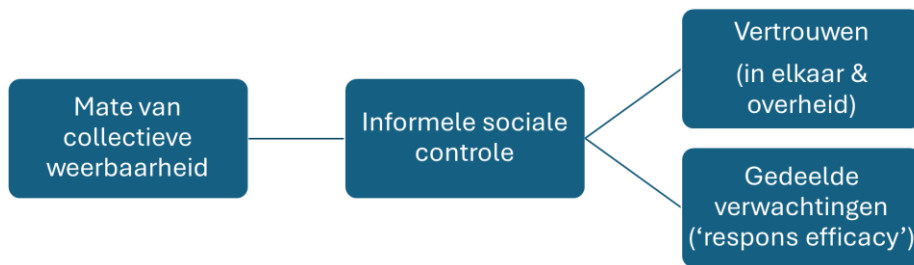
Allereerst bespreken we enkele theorieën die mogelijk een onderbouwing geven voor het ontwikkelen van interventies gericht op collectieve weerbaarheid van gemeenschappen (paragraaf 4.1).⁵⁵ Daarna wordt ingezoomd op wat ‘versterking van weerbaarheid’ in de praktijk betekent (paragraaf 4.2) en welke werkzame elementen en methoden weerbaarheid van een gemeenschap binnen een interventie kunnen vergroten (paragraaf 4.3). Tot slot wordt gekeken welke interventies als inspiratie kunnen dienen ten aanzien van lokale (hechte) gemeenschappen (paragraaf 4.4).

4.1 Theoretische inzichten over collectieve weerbaarheid

Als het gaat om het versterken van weerbaarheid op gemeenschapsniveau geeft de collectieve weerbaarheidstheorie van Sampson, Raudenbush & Earls (1997) belangrijke basisinzichten. Deze theorie stelt dat een veilige en leefbare (criminaliteit vrije) wijk één van de belangrijkste collectieve doelen van een gemeenschap op wijkniveau is. De mate waarin gemeenschapsleden dat doel realiseren is afhankelijk van de mate waarin een wijk of buurt collectief weerbaar is. Dat wil zeggen vanuit de aanwezigheid van informele sociale controle. De bereidwilligheid van bewoners om informele sociale controle uit te oefenen is op haar beurt weer afhankelijk van: (1) het vertrouwen en (2) gedeelde verwachtingen ten opzichte van het uitoefenen van informele sociale controle.

---

⁵⁵ Er zijn weinig tot geen studies die zich richten op hoe de weerbaarheid van de moeilijk bereikbare gemeenschappen te versterken in relatie tot ondermijning. De kennis die in dit hoofdstuk besproken wordt is in de eerste instantie gericht op de weerbaarheid van alle gemeenschappen. We hopen waar het kan, de vertaalslag te maken voor de lokaal hechte gemeenschappen.

De collectieve weerbaarheidstheorie is gebaseerd op de 'efficacy theory' van Bandura (1977;1997) die ervan uitgaat dat gemeenschapsleden, bewoners van een wijk of buurt niet snel geneigd zijn bij te dragen aan het realiseren van het collectieve doel als de verwachtingen met betrekking tot de uitkomst(en) ervan negatief zijn (wat levert mijn actie op?). Dit kan bijvoorbeeld het geval zijn wanneer er geen duidelijke sociale normen in de gemeenschap leven ten aanzien van (on)gewenst gedrag en/of op welke wijze ongewenst gedrag bestraft wordt, bewoners elkaar onderling niet vertrouwen of bewoners mogelijk zelfs bang zijn voor elkaar. Dit is een mogelijke keerzijde zijn van een relatief nauwe sociale verwevenheid van een lokale gemeenschap. De bereidheid om tot handelen over te gaan (bijvoorbeeld melden bij de politie) blijft dan uit.

Volgens de 'Community Engagement Theory' CET) (Paton, 2013) is echter actieve burgerparticipatie nodig om gedeelde risico's op gevaar, zoals criminele activiteiten, te verminderen ter bescherming van de gemeenschap. Die bereidheid om te acteren kan vanuit twee perspectieven worden gezien; iemand is slachtoffer geworden van een criminele activiteit, of iemand is getuige geweest/heeft vermoedens van een criminele activiteit(en). De CET gaat niet uit van slachtofferschap, maar juist van de gehele gemeenschap die actief moet bijdragen om gedeelde risico's te verminderen door te acteren op criminaliteit (bijvoorbeeld door melding te doen van criminele activiteiten). De CET-theorie maakt een onderscheid tussen individuele factoren, gemeenschapsfactoren en institutionele factoren als drijfveren voor burgerparticipatie.

Figuur 4.1: Factoren die van belang zijn bij burgerparticipatie vanuit de Community Engagement Theory (CET) en theorieën over slachtofferschap (Cauwels, 2021).

Er is, mede in het licht van voornoemde theoretische inzichten, onderzoek gedaan naar meldingsbereidheid van delicten in buurten (Cauwels, 2021; Schreurs, 2020). Mede aan de hand van drie community engagement (CET)-niveaus (zie **figuur 4.1**) zijn diverse factoren getoetst.⁵⁶ Daaruit komt in ieder geval naar voren dat een viertal factoren significant samenhangt met meldingsbereidheid:

- (1) kennis over eigen handelingsopties ('self-efficacy'),
- (2) vertrouwen in (adequate opvolging van) eigen handelen ('response-efficacy'),
- (3) een ondersteunende sociale omgeving
- (4) vertrouwen in instituties

Met name 'vertrouwen in instituties' en het vertrouwen in (adequate opvolging van o.a. overheid na het) eigen handelen ('response-efficacy') kennen een sterke samenhang met meldingsbereidheid van gemeenschapsleden (Cauwels, 2021; Schreurs, 2020). Daarnaast blijken gemeenschapsleden echter ook te willen melden vanuit meer altruïstische waarden (rechtvaardigheid, om de samenleving of gemeenschap te helpen en daders te bestraffen).

De burger inzetten als *crime fighter* en inzetten op meldingsbereidheid is echter een beperkt perspectief op wat weerbaarheid van gemeenschappen betekent. We benadrukken dat het

⁵⁶ Factoren die meldingsbereidheid vergroten zijn (1) zekerheid/ bewijs over daderschap, (2) bewustzijn over de ernst van problematiek, (3) vertrouwen in het optreden van politie en (4) vertrouwen in en kennis over anoniem melden (Broekhuizen, Meulenkamp, Stoutjesdijk, Boutellier, 2018). Deze factoren zijn verweven in de genoemde factoren vanuit CET (in combinatie met een slachtofferschap theoretische basis).

wel een onderdeel van versterking van weerbaarheid (met name 'self efficacy') kan zijn wat met beleid moet worden toegepast in een breder geheel, maar waarin dus minimaal aandacht moet zijn voor het opbouwen van vertrouwen maar ook het verstevigen van sociale relaties, mobilisatie en empowerment van de gemeenschap zelf. Alleen inzetten op meldingsbereidheid kan immers mogelijk ook **averechtse effecten** creëren en het gevoel van veiligheid van gemeenschapsleden potentieel verkleinen. Bijvoorbeeld dat leden van een gemeenschap hierdoor veronderstellen dat de overheid deze taak zelf niet naar behoren kan vervullen, en of dat ze er in tekortschieten (gebrek aan 'respons efficacy'). Ook kan dit het algehele gevoel van onveiligheid vergroten, als leden zich meer bewust worden van de ervaren onveiligheid in hun plaats. Het omgekeerde kan natuurlijk ook beredeneerd worden: dat men zich juist veiliger voelt omdat er 'toch altijd wel een wakend oog dichtbij is'. **Daarom moet er vanaf het begin helder worden gecommuniceerd (zie ook paragraaf 3.3.4.) waarom de overheid de samenwerking met de gemeenschap opzoekt.** Bijvoorbeeld omdat de overheid het eigen vermogen van een gemeenschap wil vergroten, in wil zetten op hun sociaal kapitaal of omdat de overheid simpelweg afhankelijk is van een gemeenschap en hierin niet alleen kan optreden.

Uit de literatuur komen een drietal belangrijke aanknopingspunten voor effectiviteit van gemeenschapsinterventies naar voren. Het gaat om het investeren in het versterken van (1) sociale banden, (2) sociale mobilisatie van gemeenschappen en (3) community empowerment. We bespreken ze achtereenvolgens.

4.1.1 Sociale banden

Een studie die relevante empirisch bewezen inzichten biedt ten aanzien van gemeenschapsinterventies, is die van Charlotte Gill (2016).⁵⁷ Gill heeft in meerdere systematische evaluaties van gemeenschapsgerichte criminaliteitspreventie-interventies, 15 verschillende interventies met individuen, evenals gemeenschapsstraffen en re-integratiediensten voor veroordeelden bestudeerd. Volgens haar bevindingen kunnen interventies vanuit de gemeenschap effectief zijn. **Met name primaire preventieprogramma's lijken het meest effectief.** Voorbeeld hiervan zijn buurtwachtprogramma's die buurtbewoners betreft in een poging om problematische omstandigheden en of gedragingen te identificeren en of te verminderen. De interventies die als effectief naar voren komen in haar werk, richten zich op het onderhouden en of herstellen van sociale banden. Denk aan mentorprogramma's waarin risicojongeren of overtreders weer in contact gebracht worden met **sociaal positieve invloeden**; hetzij door het opbouwen van ondersteunende relaties met positieve rolmodellen en supporters, hetzij door de band van het individu met de maatschappij (en diens plek in de gemeenschap) te herstellen (Gill, 2016; p. 98). Ook onderschrijft Gill dat een proactieve samenwerking met de politie en andere partners die inzetten op het vergroten van de legitimiteit, collectieve zelfredzaamheid, sociale cohesie van een gemeenschap en een ondersteunend netwerk ('supportnetwerk') aan jongeren die risico lopen, op de lange termijn effectieve strategieën

---

⁵⁷ Dit is een artikel uit Weisburd et al; *What works in crime prevention and rehabilitation* (2016). Dit is het een van de meest uitgebreide overzichtsstudies van systematische reviews op het gebied van misdaadpreventie en rehabilitatie.

zijn om gemeenschappen te mobiliseren tegen criminaliteit (Gill, 2016). **Overheden en professionals zouden daarom interventies moeten ontwikkelen met de gemeenschap die strategieën omvatten waar de focus ligt op het onderhouden en of herstellen van sociale banden** (Gill, 2016; p. 104).

Het is goed te realiseren dat er ook gesproken kan worden van een **paradox**, daar sociale organisatie en sociale banden versterken ook een keerzijde kent: het effect van collectieve weerbaarheid op criminaliteit blijkt namelijk ook te kunnen verminderen wanneer sociale verwevenheid hoog is, omdat ook criminelen hiermee juist sociaal kapitaal op kunnen bouwen. Het effect van collectieve weerbaarheid op criminaliteit in Rotterdamse buurten bleek uit de studie van Markus (2016) - anders dan wellicht doorgaans verwacht - minder in buurten met een hoge mate van sociale verwevenheid. Tegelijkertijd blijkt dat het investeren in interventies die inzetten op het vergroten van collectieve weerbaarheid 'in the end' en over het geheel bezien een effectief middel is om preventief op te treden tegen criminaliteit in gemeenschappen (Markus, 2016). De samenhang tussen een hoge mate van sociale verwevenheid en criminaliteit en/of andere ongewenste sociale effecten lijkt echter nog onvoldoende onderzocht.

Horjus & van Dijken (2017) deden in de Nederlandse context onderzoek naar sociaal kapitaal in het kader 'Vreedzame wijken'. Sociaal kapitaal kan opgesplitst worden in zogeheten '**bonding**' en '**bridging capital**'. 'Bonding capital' gaat over burgers die vergelijkbare socio-demografische kenmerken delen, zoals ras, religie, leeftijd, etniciteit en klasse. Zij onderhouden eerder relaties met elkaar dan wanneer dit tussen burgers verschilt. Interessant in de samenwerking tussen overheden met gemeenschappen is echter ook 'bridging' (overbruggend) sociaal kapitaal, dat ontstaat wanneer sociale groepen verbindingen leggen met andere groepen. Het gaat feitelijk om interacties op mesoniveau uit het PPCT-model dat in paragraaf 2.1.1 is beschreven. 'Bridging capital' beschrijft de, in termen van macht, verticale relaties tussen individuen en (overheids)instituties en gaat dus puur om relaties *tussen burgers en professionals/ambtenaren*, waardoor ontwikkelingsmogelijkheden binnen bereik komen voor bijvoorbeeld (subgroepen uit) gemeenschappen die hecht zijn en een door mate van geslotenheid en/of wantrouwen in overheden gekenmerkt worden. Alhoewel het onderzoek van Horjus & van Dijken niet gespitt is op weerbaarheid tegen (ondermijnende) criminaliteit, komt wel naar voren dat het **overkomen van ervaren machtsverschillen** en het durven spelen met verantwoordelijkheid (**ruimte geven aan burgers**) belangrijke indicatoren zijn voor het wel/ niet versterken van 'bridging capital'.

'Parents were often unable to take initiatives or deal with the, in their eyes, more powerful and competent professionals. Professionals had difficulties in giving up responsibility. As a result of the Peaceable Neighbourhood activities, networks of parents with the same migrant background became stronger (bonding social capital), but the strengthening of relationships with members of other populations remained behind. Practical experiences teach us that with adequate and personal commitment of professionals, trust can be gained from (groups of) parents, who can, subsequently,

connect with other (groups of) parents with more confidence.’ (Horjus & van Dijken, 2017, p. 119).

4.1.2 *Sociale mobilisatie*

Sociale mobilisatie interventies zijn interventies waarbij gemeenschappen gestimuleerd worden om in actie te komen om een gemeenschappelijk doel te bereiken. Deze interventies hebben aan populariteit gewonnen als strategie om complexe en veelzijdige problemen aan te pakken. Denk bijvoorbeeld ook aan ondermijnende criminaliteit. De gemeenschap te zien als directe actoren ten aanzien van misdaadpreventie is gestoeld op ideeën van de sociale ecologie die uitgaat van een wisselwerking tussen individuen en hun nabije omgeving (zie ook het PPCT-model zoals benoemd in paragraaf 2.1). Denk bijvoorbeeld aan demografie, huisvesting, sociale diensten en gezinsgedrag. Zo hebben interventies weinig kans van slagen in plaatsen waar gemeenschappen veel te maken hebben met criminaliteit, waar huisvesting een probleem is, huizen in slechte staat zijn (verloedering), er wantrouwen bestaat naar de overheid en politie en er veel angst is voor represailles door criminele figuren (Tilly & Sidebottom, 2017). Op hun beurt vormen structurele omstandigheden zoals armoede, verloedering en werkloosheid een voedingsbron voor criminaliteit (Morenoff, Sampson, & Raudenbush, 2001).

Sociale mobilisatie van leden van een gemeenschap zouden deze effecten kunnen omkeren. Het algehele doel van het mobiliseren van een gemeenschap is het faciliteren van verandering van binnenuit zodat er een gedragsverandering optreedt op een manier die de situatie aanzienlijk zal verbeteren. Bijvoorbeeld in de vorm van een collectieve actie, waar leden van een gemeenschap aan de hand van een gemeenschappelijk doel samenwerken en zich aan elkaar verbinden (Gill, 2016; Sampson et al, 1997).⁵⁸

Rogers, Goldstein en Fox (2017) stellen in hun theorie rondom sociale mobilisatie dat een vijftal principes het succes van een interventie bepalen. Deze principes gaan uit van de fundamentele behoefte van mensen om erbij te horen of zich sociaal verbonden te voelen met anderen (Rogers, Goldstein & Fox, 2017; blz. 359). Inspanningen voor sociale mobilisatie zijn meestal effectiever als ze gekenmerkt worden door:

- (1) **Persoonlijk contact:** er vinden in de interventies persoonlijke interacties plaats tussen mensen;
- (2) **Verantwoordelijkheid bij niet naleving:** het gedrag van mensen observeerbaar maken voor anderen, zodat ze het gevoel hebben dat handelen of niet-handelen gevolgen kan hebben voor hun reputatie en sociale status;
- (3) **Normatief zijn:** aangeven wat relevante mensen denken dat anderen zouden moeten doen of wat relevante mensen feitelijk doen;

---

⁵⁸ Een voorbeeld hiervan is de Italiaanse Libera beweging die een vuist maakt tegen maffia-activiteiten vanuit gedeelde zorgen en ervaren verlies van naasten als gevolg van ondermijnend maffia geweld. Hiervan is echter helaas geen (Nederlandstalig. Engelstalige) evaluatie voor handen. Zie ook: https://www.libera.it/schede-1326-libera_inglese

- (4) **Identiteitsrelevantie:** mensen stemmen gedrag af op de manier waarop mensen zichzelf zien of zouden willen zien;
- (5) **Verbondenheid;** maak gebruik van de structuur van de relatienetwerken van mensen (denk ook aan professionals) en de platforms die deze netwerken onderhouden.

Bovenstaande vijf principes hebben dus als uitgangspunt dat de meeste mensen bijzonder ontvankelijk zijn voor sociale mobilisatie-interventies als die persoonlijk zijn, sociale verantwoordelijkheid met zich meebrengen, positieve sociale normen hanteren, relevant zijn voor de identiteit en gebruik maken van sociale netwerken. De motiverende kracht van gemeenschapsleden wordt versterkt door het feit **dat alle leden kunnen profiteren van het aangemoedigde/ gewenste gedrag en dat ze ingebed kunnen raken in sociale netwerken.** Deze wisselwerking tussen sociale belangen (erbij horen) en sociale mobilisatie (gezamenlijk in actie komen) maakt dat een interventie op gemeenschapsniveau als effectief ervaren kan worden.⁵⁹ De mobilisatiebenadering van gemeenschappen blijkt veelbelovend als effectief middel, ook om meervoudig risicogedrag bij adolescenten aan te pakken (Trickett & Beehler, 2013). Op gemeenschap gebaseerde interventies voor individuen die risico lopen of veroordeeld zijn (met name jongeren) blijken bovendien effectiever te zijn dan programma's in een formele setting (Gill 2016; Lipsey, 1992, 1995, 2009).

4.1.3 'Community empowerment': buurtenergie

Eerder bespraken we inspirerende inzichten voor het versterken van weerbaarheid van gemeenschappen en interventies gebaseerd op 'community engagement theory' (paragraaf 3.2). Aiyer et al (2014) benadrukken overlappende elementen of componenten⁶⁰ ten behoeve van 'community empowerment'. Het gaat dan om een gezonde mate van **(1) interactie tussen buurtbewoners, sociale cohesie, gevoel te behoren tot een gemeenschap en 'collective efficacy' (intracommunity component), (2) individuele interactie met lokale instituties ter versterking van sociaal kapitaal en sociale controle van bewoners (interactioneel component) en (3) samenwerking tussen gemeenschapsleden/ buurtbewoners ter verbetering van de buurt (gedragmatig component).**⁶¹ Hiermee zien we bovendien het belang van interacties op verschillende niveaus zoals in het eerder geduide PPCT model besproken: het gaat bij de componenten immers om interacties op zowel micro-, exo- als mesoniveau (paragraaf 2.1.1).

---

⁵⁹ In onderzoeken naar wat werkt om de veerkracht van plattelandsgemeenschappen te vergroten blijkt empirisch vastgesteld dat o.a. de volgende elementen effectief zijn: de band van een persoon met het land, het gevoel van 'ik hoor bij deze gemeenschap' (McManus, 2011, p. 21), het vermogen van gemeenschapsleden om samen te werken in moeilijke tijden (Schwarz et al., 2011), en de aanwezigheid van verschillende soorten bedrijven en werkgelegenheid (Steiner & Atterton, 2015).

⁶⁰ "Busy streets for positive social exchange. The three components include the intracommunity component, which represents aspects of the social relationships among neighborhood residents; the interactional component, which represents individual and organizational social interactions that promote trust and social capital; and the behavioral component, which represents organizational collaborations between residents and organizations within communities and collective actions taken to improve a neighborhood." (Aiyer, et al. 2014, p. 4).

⁶¹ Hier is een overlap te zien tussen 'bonding' en 'bridging capital' uit paragraaf 4.1.2 in respectievelijk punt 1 en 2.

Aiyer et al (2014) stellen onder meer dat de **fysieke omgeving** op orde moet zijn (gebaseerd op de Broken Windows theorie) om veilige buurten te creëren **en stellen het belang van 'drukke straten' voorop**, die langs meerdere fysieke en sociale componenten gerealiseerd kan worden (zie ook Zahnow, Corcoran, Kimpton, & Wickes, 2022; Sam, 2019). Drukke straten duiden volgens de onderzoekers op veilige, stedelijke buurten met een zekere levendigheid, die op hun beurt sociaal gedrag bevorderen. Met drukke straten bedoelen ze vooral gebieden waar huizen bewoond en goed onderhouden zijn en bewoners sociaal betrokken zijn. Ze stellen dat hier ook een positieve energie uit kan gaan dat van invloed kan zijn op individueel gedrag. Met andere woorden, deze 'buurtenergie' zou volgens de onderzoekers bepalen hoe mensen zich gedragen in een omgeving. De onderzoekers stellen dat drukke straten een positieve sociale context creëren waar 'sociale cohesie, vertrouwen, sociaal kapitaal en collectieve zelfredzaamheid goed kunnen gedijen' (Aiyer et al, 2014). Zo zouden buurten met drukke straten weerbaarder zijn tegen criminaliteit omdat dergelijke buurten de condities voor positieve sociale interacties faciliteren en bevorderen.

Voorbeelden die door Aiyer et al (2014) genoemd worden zijn buurtwachtinitiatieven of het opzetten van een collectief bedrijf dat middelen recycleert binnen de gemeenschap. Net als de bevindingen van Gill (2016) met betrekking tot sociale banden, zijn de principes van sociale mobilisatie en 'community empowerment' beiden gestoeld op het idee van het versterken en of herstellen van onderlinge banden, sociale cohesie en sociaal kapitaal. Denk ook aan ruimte en mogelijkheden faciliteren om aan burgerbetrokkenheid, interpersoonlijk en institutioneel vertrouwen te bouwen en of te herstellen. **Een basisvoorwaarde van 'community empowerment' is dat leden van een gemeenschap betrokken worden bij zowel de planning als de ontwikkeling van interventies, om zo het gevoel van eigenaarschap onder de gemeenschap te vergroten** (zie ook paragraaf 3.3).

De onderzoekers stellen dat **'community empowerment' een basis is voor het ontwikkelen van interventies voor omgevingen waar er al sprake zou zijn van sociale onrust**. Het kan ook veelbelovend zijn wanneer er geen sprake is van sociale onrust. Drukke straten creëren betekent veel buurtactiviteiten die positieve interacties tussen burgers bevorderen, bijdragen aan meer gemeenschapszin en de collectieve zelfredzaamheid en sociale cohesie onderling versterken.⁶² Dergelijke activiteiten zouden bestaande buurtprogramma's kunnen omvatten, evenals projecten die door buurtleden kunnen worden geïnitieerd.

Volgens de onderzoekers bieden interventies gericht op 'community empowerment' een mogelijk effectieve theoretische onderbouwing voor het versterken van weerbaarheid tegen criminaliteit. Ook een recente studie van Nubani et al. (2023) bevestigt dit. Zij deden onderzoek in drie middelgrote Amerikaanse gemeenschappen waarbij zowel gemeenschapsleden als universitaire kennis bij elkaar werd gebracht, mede op basis van

---

⁶² Een kanttekening moet bij het woord sociale cohesie geplaatst worden. Doorgaans wordt met sociale cohesie bedoeld: de mate waarin (groepen) mensen zich met elkaar en met allerlei instituties verbonden voelen, en het gedrag dat hierbij vertoond wordt. Criminele activiteiten en crimineel normen en waarden kunnen ook bijdragen aan het ervaren van sociale cohesie. In dit kennisdocument wordt dus dit niet mee bedoeld. In dit kennisdocument wordt een vorm van cohesie omschreven die gestoeld is op normen en waarden die niet indruisen tegen wetten en regels van de overheid.

een lokale criminaliteitsanalyse en trendontwikkeling en het samenbrengen van ideeën van gemeenschapsleden. Door middel van de zogeheten 'Photovoice' methode, waarbij ze bewoners vroegen om foto's te maken en mee te nemen naar een aantal 'design workshops gebaseerd op de fysieke CPTED⁶³ principes', ontwikkelden zij samen met bewoners lokale criminaliteitspreventie strategieën- en beleid. De studie concludeert **dat het samenbrengen van gemeenschapsleden en overheidsinstuties ('bridging capital') met beslissingsbevoegdheid⁶⁴ effectief kan zijn ten aanzien van criminaliteitspreventie in algemene zin, als het zich richt op verbeteringen in de fysieke omgeving en programma's die gericht zijn op versterking van sociale relaties:**

'Our findings showed that bringing residents and stakeholders together with decision-makers and experts can be an effective tool to address environmental design and crime prevention policies especially in the postpolice defunding era. Additionally, successful crime prevention should be based on social programs and physical improvements to the built environment that are unique to the city. In summary, this participatory approach offers non-police driven crime prevention strategies and allows community members an opportunity to drive these strategies.' (Nubani, Fierke-Gmazel, Madill & De Biasi, 2023, p. 1).

Het is echter op basis van de bestudeerde literatuur niet vast te stellen of de besproken theoretische onderbouwing en wetenschappelijke inzichten ten aanzien van 'community empowerment' en de fysieke omgeving (Broken windows. CPTED) specifiek werkzaam zijn ten opzichte van *ondermijnende* criminaliteit(s-vormen)⁶⁵ en/of bijvoorbeeld wanneer een mate van geslotenheid of hechtheid speelt ten aanzien van een gemeenschap.

4.2 Methodisch werkzame elementen ten aanzien van jongeren

Een gemeenschap is het geheel van een collectief die invloed heeft op het gedrag, ervaringen en toekomst van individuen en of groepen in een specifiek omgeving.⁶⁶ Binnen een interventie kan een gemeenschap verschillende rollen hebben. Zo kunnen leden van een gemeenschap het doel van een interventie zijn. Maar de gemeenschap kan binnen een interventie ook de sociale omgeving betekenen waar een interventie plaatsvindt.

---

⁶³ CPTED staat voor crime prevention through environmental design en is een bestendigde theorie die stelt dat de fysieke omgeving van buurten en wijken invloed heeft op de mate van criminaliteit. CPTED gaat uit van een vijftal principes, te weten: (1) de aanwezigheid van 'sociale ogen'/sociale setting; (2) de mate van zichtbaarheid/natuurlijke surveillance; (3) de mate van betrokkenheid/markering en territorialiteit definiëring; (4) de attractiviteit/imago van de woonbuurt en (5) mate van toegankelijkheid en de aanwezigheid van eventuele vluchtwegen (Felson & Cohen,).

⁶⁴ Hieruit kan afgeleid worden dat het gaat om een samenwerking vanaf niveau 4 (co-creëren) op de participatieladder.

⁶⁵ Wel is effectiviteit van CPTED bijvoorbeeld plausibel aangetoond ten aanzien van roofovervallen (Casteel, & Peek-Asa, 2000).

⁶⁶ Dit is een aangepaste versie van de definitie van Magis (2010): 'Leden van veerkrachtige gemeenschappen ontwikkelen opzettelijk persoonlijke en collectieve capaciteit die ze inzetten om te reageren op veranderingen en deze te beïnvloeden, om de gemeenschap te ondersteunen, te vernieuwen en om nieuwe trajecten te ontwikkelen voor de toekomst van de gemeenschap' (Magis, 2010, p. 402).

In doorgaans de meeste studies wordt de gemeenschap vaak vertaald als de omgeving voor interventies dan dat gemeenschapsleden gezien worden als directe actoren of facilitators van criminaliteitspreventie (Weisburd et al; 2016). Er zijn daarnaast weinig onderzoeken die ingaan op de effectiviteit van gemeenschapsinterventies waarbij leden van een gemeenschap als actieve partners in de bestrijding van misdaad optreden, laat staan in de bestrijding van ondermijnend criminaliteit.

Uit de literatuuranalyse van Kovacs et al. (2021) komen zeven methoden als behulpzaam naar voren. Het gaat hier om methodieken die de werkzaamheid bij actieve deelnemers aan een interventie kunnen vergroten. Onderstaand (I tot en met VII) is in het geheel overgenomen uit de publicatie 'Wat werkt bij het versterken van weerbaarheid van jongeren' (Movisie, 2021):

- I. Kennisoverdracht: door kennis over te dragen over bijvoorbeeld psychologische processen of meer theoretische achtergronden krijgen deelnemers meer inzicht in hun eigen ervaringen of aan te leren vaardigheden (behulpzame methode bij interventie gericht op hulpbron familie);
- II. Ervaringskennis: door de ervaringen van deelnemers centraal te stellen en ze hierover te laten reflecteren (zelfreflectie) voelen deelnemers zich gehoord en gesteund. De trainer kan daardoor beter aansluiten bij de belevingswereld van de deelnemers (behulpzame methode bij interventie gericht op hulpbron rolmodel);
- III. Positieve bekrachtiging: door het bevestigen van de talenten, sterke punten en mogelijkheden van de deelnemers aan de interventie, zoomen we in op positieve aspecten van de deelnemers en van de situaties waarin zij zich bevinden (behulpzame methode bij interventie gericht op hulpbron rolmodellen en peers)
- IV. Peer onderwijs - en peer ondersteuning: door deelnemers met elkaar in gesprek te laten gaan, in dialoog of discussie, leren deelnemers van elkaar leren (peer onderwijs) en ervaren zij steun aan elkaar door vergelijkbare verhalen en worstelingen te horen (peer ondersteuning);
- V. Trainer als rolmodel: door de trainer een centrale rol te geven in de interventie. Doordat de trainer optreedt als coach en begeleider heeft deze ook een voorbeeldfunctie. Het kan daarom belangrijk zijn een trainer in te zetten met eenzelfde achtergrond of taal waarmee deelnemers zich kunnen identificeren;
- VI. Oefenen van vaardigheden: door vaardigheden te oefenen worden de deelnemers meer bekwaam en zelfverzekerd in hun handelen (behulpzame methode bij interventie gericht op hulpbron familie, rolmodellen en peers);
- VII. Doelen formuleren: door deelnemers doelen te laten formuleren, krijgen ze beter zicht op hun eigen wensen, handelen en leerprocessen.

4.3 Behoeft inventarisatie

Om te weten welke methode behulpzaam is voor welk type interventie, gericht op welke hulpbron moet vooraf een behoefte inventarisatie plaatsvinden bij de specifieke

gemeenschap (zie ook hoofdstuk 3). Van der Zwet & de Groot (2018)⁶⁷ onderzochten een aantal werkzame elementen bij implementatie van sociale interventies en kwamen daarbij tot onderstaand rijtje:

- Zorg dat de interventie een goed, toepasbaar en toegankelijk product is dat aan te passen is aan de lokale context.
- Betrek de professionals bij zowel de ontwikkeling, selectie, aanpassing, evaluatie van de interventie, alsook bij het plannen van de implementatie.
- Doe een analyse van beïnvloedende factoren vóór de start van de implementatie om de bevorderende en belemmerende factoren die mogelijk van invloed zijn op de implementatie in kaart te brengen.
- Kies, op basis van de analyse, implementatie activiteiten die bevorderende factoren versterken en belemmerende factoren ontkrachten.
- Stem de implementatieactiviteit steeds specifiek af op de fase waarin de (sub) doelgroep zich bevindt.
- Monitor en evalueer tussendoor het resultaat en de uitvoering van de interventie en stel de aanpak bij op basis van de bevindingen.

Naast de inzet van de juiste methoden is het uiteindelijk onder meer belangrijk dat zowel het doel van de interventie als de daar aan gekoppelde activiteiten dus aanslaan bij de behoefte van de gemeenschap. Vragen die bij een behoefte inventarisatie centraal kunnen staan zijn: Wat betekent weerbaarheid voor hen in relatie tot criminaliteitspreventie? Is die gericht op het signaleren, aanpakken, voorkomen van ondermijning en of het inzetten op trainingen en of positieve activiteiten binnen een wijk?⁶⁸

Sleutelfiguren of rolmodellen uit de gemeenschap te vragen hier een rol in te spelen kan helpen om de gemeenschap te bereiken.⁶⁹ Sleutelfiguren kennen de gemeenschap vaak goed en kunnen als intermediair optreden tussen professionals en de gemeenschap. Bovendien kunnen zij het wantrouwen naar instellingen bij hun achterban verkleinen (Verandering van binnenuit, Movisie, 2019). Het werken met sleutelfiguren doet recht aan zowel het micro,- meso als exosysteem van het PPCT model omdat het gaat om personen die zowel direct (microsysteem) als meer indirect (via ouders van jongeren bijvoorbeeld/ exosysteem) contact kunnen hebben met gemeenschapsleden (denk ook aan jongeren) en zij als een betekenisvolle verbindingslaag (mesosysteem) kunnen fungeren tussen de behoeften van gemeenschapsleden en (vice versa) tegelijkertijd een vertaling kunnen maken vanuit overheidskaders richting lokale doelgroepen.

Tegelijkertijd moet de kanttekening geplaatst worden dat sleutelfiguren weliswaar vertrouwenspersonen kunnen zijn, maar daar niet altijd (voldoende) op toegerust zijn. Hierdoor bestaat het **risico op overbelasting** (Verandering van binnenuit, Movisie, 2019). Idealiter vervullen sleutelpersonen, veelal vrijwilligers, een autonome brugfunctie en dragen

---

⁶⁷ [Wat werkt bij implementatie van sociale interventies | Movisie](#)

⁶⁸ Zie ook Analyse, scan, response & assessment aanpak (SARA-Model) als tool om de situatie in kaart te brengen (Sutton et al, 2021).

⁶⁹ Het gaat om het benutten van de 'tussenruimte' zoals ook benoemd in de oratie van Kaulingfreks, december 2023 (zie ook paragraaf 3.1.1).

zij onder meer een betekenisvolle functie in de communicatie tussen overheidsprofessionals en het inventariseren van de behoefte van moeilijk te bereiken (sub)doelgroepen in de lokale gemeenschap. Wat ook onderdeel van deze behoeften inventarisatie kan zijn is **vooraf uitzoeken welke bestaande instellingen en of organisatie binnen de wijk breed vertrouwen van de gemeenschap hebben**. Zij kunnen dan wellicht het contact en de verbinding leggen. Ook door dit intern binnen de gemeente te bevragen bij andere collega's of bij samenwerkingspartners zoals een buurtwerker, een jongerencoach of een wijkagent. Tot slot kunnen straatinterviews door jongeren ook een interessante manier zijn om op een laagdrempelige wijze de meningen van de gemeenschap te peilen.⁷⁰

4.4 Ter inspiratie: enkele interventies & programma's onder de loep

Een van de doelen van dit onderzoek is om in kaart te brengen welke succesvolle of veelbelovende interventies er zijn ter versterking van weerbaarheid van (subdoelgroepen van) lokale gemeenschappen tegen ondermijnende criminaliteit. Bestudering van de databank 'effectieve sociale interventies'⁷¹ wijst uit dat er effectieve en/of (goed)onderbouwde/beschreven interventies zijn ter versterking van onder meer sociale relaties in gemeenschappen (paragraaf 4.1), maar **dat geen van deze interventies een specifieke focus heeft op gemeenschapsinterventies ten aanzien van specifiek ondermijnende (jeugd)criminaliteit**.⁷²

Dat wil uiteraard niet zeggen dat er niks gebeurt op dit vlak. Zo zijn er programma's die weliswaar (nog) niet bewezen effectief zijn of onderzocht zijn, maar wel elementen in zich dragen die belangrijke randvoorwaarden vormen voor de implementatie van interventies (ook) gericht op weerbaarheid tegen ondermijnende criminaliteit. Denk bijvoorbeeld aan de Rotterdamse Veiligheidskoers/ Wijk aan Zet (Wijkhubs) en 'Weerbaar Amsterdam'. Bij de Interventie 'Weerbaar Amsterdam'⁷³ ligt de focus op het **bouwen van een infrastructuur aan professionals** in het licht van het aanpakken van ondermijning (drugshandel, mensenhandel, witwassen en fraude), samen met gemeenschappen die immers de dagelijkse ogen en oren zijn op lokaal niveau. De focus ligt op het **alerter en bewuster maken van burgers door hen kennis bij te brengen over nadelige effecten en signalen van ondermijnende criminaliteit in combinatie met concreet handelingsperspectief**. Verder vermeld het programma dat het vertrouwen van bewoners en ondernemers wil vergroten omdat ook hun meldingen nodig zijn. Derhalve is er bewust voor gekozen om te **communiceren over zichtbare resultaten** in de stad. Bij de interventie Veiligheidskoers/ Wijk aan Zet (Wijkhubs)⁷⁴ valt op dat deze in de

---

⁷⁰ Hierbij is het wel belangrijk dat anonimiteit waarborgen wordt vooral als er vragen gesteld worden over ervaren veiligheid en criminaliteit in de buurt.

⁷¹ [Databank Effectieve sociale interventies | Movisie](#)

⁷² Wel zijn er individuele interventies beschreven in de databank die relateren aan delictgedrag van jongeren (Tools4U (Effectief), Topzorg (Goed Onderbouwd) & Sociale vaardigheden Op Maat (Effectief)). Echter in de beschrijving van de interventie komt niet direct betrokkenheid van de gemeenschap naar voren en zijn deze voor dit kennisdocument niet verder uiteengefeld.

⁷³ <https://www.amsterdam.nl/bestuur-organisatie/organisatie/overige/acvz/weerbaar-amsterdam-drugscriminaliteit/documenten-weerbaar-amsterdam/>

⁷⁴ <https://www.rotterdam.nl/veilig>

beschrijving van het programma al relatief hoog scoort op de participatieladder (zie ook paragraaf 3.2). De interventie beschrijft dat **burgers en gemeenschappen relatief veel ruimte en eigenaarschap hebben om mee te denken en zelf een actieve rol kunnen spelen in de opzet en uitvoering van interventies**. Er wordt ook sterk ingezet op het **versterken en de zelfredzaamheid van buurtbewoners**.

Bovengenoemde zaken vormen enkele belangrijke randvoorwaarden in termen van samenwerking met lokale gemeenschappen. In de praktijk komt vaker naar voren dat professionals met de beste bedoeling aan de slag gaan maar vastlopen **wegens een gebrek aan interne afstemming, continuïteit in professionals, visie, deskundigheid en capaciteit** om interventies daadwerkelijk uit te voeren. Tijdens de kennissessie van 7 maart 2024 is, aanvullend hierop, ook naar voren gekomen dat het **hebben van voldoende draagvlak en kennis van lokale projecten en activiteiten vanuit de eigen organisatie, maar ook in de samenwerking met partners, cruciaal is**. Voldoende draagvlak en kennis over wat er speelt voorkomt namelijk mogelijke (on)bedoelde interne en externe tegenwerking en zijn dus eveneens belangrijke randvoorwaarden.

Zoals gezegd zijn er geen erkende interventies en programma's die gericht zijn op het verminderen van specifiek 'ondermijnende criminaliteit' ten aanzien van lokale (hechte) gemeenschappen. Wel zijn er interventies die zijn onderzocht en iets zeggen over de effecten. Het zijn dan met name interventies die **inspiratie kunnen bieden** gelet op de gerichtheid op versterking van weerbaarheid van gemeenschappen (ook in relatie tot het weerbaar opvoeden van jongeren) en interventies gericht op het verminderen van criminaliteit in algemene zin op buurtniveau. In de praktijk blijken deze interventies op diverse manieren en met verschillende doelen te zijn vormgegeven. Weerbaar zijn tegen ondermijning kan daarbij een indirect doel van een interventie zijn. Bij het bestuderen van de interventies hebben een aantal indicatoren centraal gestaan (Noor, 2016) zoals de ontwikkelaar (wie heeft de interventie/ het programma ontwikkeld? (Wat houdt de interventie in?), doelgroep (voor wie is het bedoeld?), werkzame elementen (wat maakt het - naar verwachting of op basis van onderzoek - succesvol?), locatie (waar is het uitgevoerd?). Zo zijn er interventies die gericht zijn op specifiek ouders binnen gemeenschappen. Ook worden er in diverse interventies in meer of mindere mate gemeenschappen/ gemeenschapsleden betrokken. Hierbij is vooral gekeken naar aanpakken op wijk- en buurtniveau die reeds in Nederland of in het buitenland zijn uitgevoerd. Daarbij is ook gekeken naar aanwijzingen voor werkzame elementen (of een interventie of programma in de praktijk werkt en/of onderzocht is op effectiviteit).

Interventies tegen criminaliteit bestaan - zoals ook uit voorgaande hoofdstukken naar voren is gekomen - uit veelal een combinatie van het vergroten van toezicht en sociale controle, het verbeteren van de kwaliteit van de leefomgeving, sociaal kapitaal, het bieden van ondersteuning aan ouders bij opvoeden en het vergroten van zelfredzaamheid onder inwoners van een wijk. Er zijn ook interventies die iets meer gericht zijn op jongeren (en of in combinatie met ouders), op conflictbeheersing en het aangaan/herstellen van sociale banden. Welke vorm het beste werkt als interventie tegen ondermijnende criminaliteit kan

niet worden vastgesteld. **Wat opvalt is dat een integrale aanpak bestaande uit meerdere interventies op individueel, gezin- en gemeenschapsniveau mogelijk de beste resultaten kan bieden om de weerbaarheid van een gemeenschap, in de breedste zin van het woord, te vergroten.** In deze lijst is daarom bewust gekozen voor interventies die uiteenlopend zijn en net op een ander niveau aan de weerbaarheid van een gemeenschap werken. In onderstaand schema staan interventies (primair) gericht op ouders, interventies gericht op jongeren in gemeenschappen en interventies gericht op zowel jongere als ook oudere inwoners in een wijk. Tevens is een interventie opgenomen die primair gericht is op professionals op wijkniveau.

Interventie /programma	Communities That Care (CTC) (Gemeenschappen die zorgen) ⁷⁵
Ontwikkelaar	Onbekend, Verenigde Staten
Omschrijving	Communities that Care (CtC) is een wijkgerichte methode om probleemgedrag door jongeren aan te pakken in vijf stappen: <ol style="list-style-type: none"> 1) Voorbereidingsfase: de wijk of (deel)gemeente kiezen en sleutelfiguren identificeren. Steun en actieve betrokkenheid van sleutelfiguren is een voorwaarde voor het succesvol inzetten van CtC. Ook projectleider benoemen die CtC alles in kaart brengt. 2) CtC introduceren: het betrekken van alle belanghebbenden, een gezamenlijke visie op de toekomst van kinderen en jongeren formuleren; een organisatiestructuur opzetten met o.a. een preventieteam en een stuurgroep. 3) Wijkprofiel maken door het preventieteam. Het preventieteam analyseert deze gegevens en stelt gericht prioriteiten voor verandering vast, en plant die. 4) Uitwerking preventieplan: formulering doelen op basis van wijkprofiel en een samenhangend aanbod van programma's en voorzieningen in de wijk. Draagvlak is cruciaal voor het welslagen van het plan, maar ook of de programma's of projecten die worden ingezet bewezen hebben effectief te zijn in de aanpak van de geselecteerde risicofactoren. Hierbij wordt gebruik gemaakt van een gids en een databank effectieve interventies (NIWZ). 5) Uitvoering van het plan en de interventies. Om te meten of CtC inderdaad bijdraagt aan het terugdringen van probleemgedrag en het bevorderen van gezond gedrag van jongeren, wordt de scholierenenquête in de eindfase herhaald.
Doelgroep	Jongeren
Doelen	CtC wil probleemgedrag verminderen en een veilige, constructieve leefomgeving scheppen. Het doel op de lange termijn is om een veilige en gezonde wijk te creëren waarin kinderen en jongeren worden aangemoedigd om hun capaciteiten aan te spreken en om zich optimaal te ontwikkelen.
Methoden	De methode werkt met risico- en beschermende factoren die aan probleemgedrag ten grondslag liggen. Preventief ingrijpen wordt daardoor mogelijk. Coaching en training worden benoemd.
Werkzame elementen	Onduidelijk omdat dit vooral een strategische interventie is hoe een plan van aanpak te realiseren, waarna afhankelijk van de analyse van het wijkprofiel diverse interventies ingezet worden.
Effectiviteit	Het Verwey-Jonker Instituut heeft een vierjarig onderzoek gedaan naar de impact van CtC. Uit hun onderzoek blijkt dat de CtC-systematiek er in Nederland niet in slaagt om het gedrag van jongeren te beïnvloeden, maar bijdraagt aan: <ul style="list-style-type: none"> • Een effectieve en efficiënte samenwerking tussen de stakeholders;

⁷⁵ Een vergelijkbaar programma is 'Zicht op ondermijning'. Een voor gemeenten ontwikkeld aanpak om (lokale) ondermijnende criminaliteit in beeld brengen met behulp van data-analyse. <https://zichtopondermijning.nl/>

	<ul style="list-style-type: none"> • Een nauwkeurige probleemanalyse; • Concreet richting geeft aan een preventieve aanpak.
Locatie	Wijk- gemeente, is uitgevoerd in diverse steden in de VS en in Nederland
Samenwerkingspartners	CtC werkt met een uitgewerkt implementatieplan dat omschrijft wat, waar en wanneer moet gebeuren om de samenwerking tussen partijen te versterken en gericht werken mogelijk te maken.
Toepasbaarheid & randvoorwaarden	Overall, het kent bovendien een handboek. Belangrijke voorwaarden zijn: <ul style="list-style-type: none"> - Inzet sleutelfiguren - Draagvlak - Inzet van programma's of projecten die bewezen hebben effectief te zijn in de aanpak van de geselecteerde risicofactoren
Links	<ul style="list-style-type: none"> • https://wegwijzerjeugdveiligheid.nl/documenten/communities-that-care-in-nederland • https://www.verwey-jonker.nl/wp-content/uploads/2020/07/Communities-that-Care-in-Nederlandse-steden_2569_web.pdf
Kanttekening	Het is onduidelijk of en hoe de gemeenschap zelf wordt ingezet. Ook is het niet duidelijk of werkvormen die bijdragen aan weerbaarheid worden ingezet. Dat is afhankelijk van de keuze voor interventies. Wel zou CtC als sturingsprogramma goed kunnen functioneren om een wijkprofiel te maken op basis waarvan een plan van aanpak geformuleerd kan worden. Dit komt overeen met de bevindingen in dit kennisdocument. Er staat echter behalve het afnemen van een scholieren-enquête verder niet hoe de gemeenschap wordt betrokken en of en hoe er onder de gemeenschap draagvlak wordt gecreëerd.

Interventie /programma	Multi-Level Approach to Youth Violence Prevention
Ontwikkelaar	Michigan Youth Violence Prevention Centre, Verenigde Staten
Omschrijving	<p>Van 2010-2015 coördineerde MI-YVPC verschillende programma's binnen het interventiegebied die tot doel hebben geweld te verminderen en een ondersteunende en gezonde omgeving te creëren voor jongeren tussen 10-24 jaar. De zes programma's zijn gericht op het individu, relaties of de gemeenschap. De programma's zijn ook ontworpen om zowel jongeren met een laag risico als jongeren met een hoog risico te bereiken. Elk programma werd georganiseerd of geleid door een maatschappelijke organisatie uit de buurt; bijvoorbeeld een kerk, onderwijs- of een zorginstelling. De preventiestrategie wordt ingezet op drie niveaus:</p> <p><i>Individuegericht</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - (Empowermentoplossingen voor jongeren) Jongeren in staat stellen om veranderingen in de gemeenschap te creëren en hen in contact brengen met volwassen rolmodellen. Het programma stimuleert de positieve ontwikkeling van jongeren en voorkomt riskant gedrag door hen in staat te stellen hun fysieke en sociale omgeving te veranderen. Gedurende het hele programma worden de jongeren in contact gebracht met rolmodellen uit de gemeenschap en worden ze ondersteund door andere getrainde volwassen adviseurs die hulp en mentorship bieden. Er worden diverse activiteiten gevoerd om de gemeenschap te verbeteren, zoals openbare optredens, buurtschoonmaak, muurschilderingen, gemeenschapstuinen en opknappen van speeltuinen. - (Project Sync) Eén-op-één begeleiding bieden aan jongeren die behandeld worden op de spoedeisende hulp van het Hurley Medische Centrum. Op deze afdeling werd extra gekeken naar jongeren die mogelijk problematisch gedrag vertoonden of extra kwetsbaar waren. <p><i>Relatiegericht</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - (Vaders en zonen) Sterkere relaties opbouwen tussen adolescenten jongens en hun vaders tussen 10 en 14 jaar

	- (Mentorschap) Volwassen rolmodellen koppelen aan jongeren die zijn doorverwezen door de familierechtbank of de tienerjury
	<i>Gemeenschapsgericht</i>
	- (Schoon & Groen) Samenwerken met lokale organisaties om leegstaande panden te verbeteren en te onderhouden
	- (Gemeenschapsmobilisatie) Bewoners, gemeenschapsorganisaties en politieagenten helpen om samen te werken. Hierbij werd bijeenkomsten in de buurt georganiseerd over onderwerpen als buurtrelaties, criminaliteitstrends, perceptie van rechtshandhaving en burgerschap. Ook werd data rondom criminaliteit analyses met bewoners gedeeld en aanpakken besproken. Tot slot wordt er mogelijk ook technische ondersteuning gegeven aan de inwoners om te helpen met activiteiten ter verbetering van de gemeenschap en of misdaadpreventie.
Doelgroep	Jongeren, ouders en inwoners
Doelen	Verminderen van criminaliteit
Methoden	Inzet meervoudige methoden o.a. training, begeleiding, rolmodellen, vergroten betrokkenheid burgers, buurtschoonmaak, gemeenschapstuinen en onderhoud van de buurt.
Werkzame elementen	Inzet rolmodellen en community empowerment als theoretische onderbouwing
Effectiviteit	Uit een evaluatie van een uitgebreide reeks van alle zes preventieve strategieën bleek dat het aantal verwondingen als gevolg van geweld onder jongeren met 38% was gedaald en dat de kans dat jongeren slachtoffer werden van geweld in het interventiegebied met 25% was afgenomen ten opzichte van de jongeren in een vergelijkbaar gebied. ⁷⁶ Het gaat uit van de principes van een 'community empowerment' benadering. Het betreft partnerschappen in de gemeenschap bij de planning en implementatie. Daarnaast werken ze op verschillende niveaus: door het verbeteren van milieuomstandigheden en de buurtcohesie, het vergroten van de bewonersparticipatie, het versterken van relaties tussen ouders en kinderen en de samenwerking tussen stakeholders en inwoners, waarbij zowel jongeren als gezinnen in dit proces betrokken worden.
Locatie	Uitgevoerd in Michigan, Verenigde Staten
Samenwerkingspartners	Lokale onderwijs- en zorginstellingen, politie, ziekenhuis,
Toepasbaarheid & randvoorwaarden	Niet bekend
Links	• https://yvpc.sph.umich.edu/projects/
Conclusie	De integrale aanpak waarbij er op meerdere niveaus aan preventie wordt gewerkt, op individueel, familie- en gemeenschapsniveau kan veelbelovend zijn. De betrokkenheid van alle stakeholders waaronder jongeren en ouderen, naast lokale instellingen, kan het draagvlak vergroten. Uit de evaluatie blijkt ook in cijfers uitgedrukt dat de interventie na vijf jaar geleid heeft tot een vermindering van criminaliteit.

Interventie	Buurtvaders
Ontwikkelaar	Van oorsprong ontwikkeld door vaders met een Marokkaanse achtergrond in Amsterdam als preventie tegen kleine criminaliteit gepleegd door jongeren uit de buurt
Omschrijving	Buurtvaderprojecten zijn interventies gericht op toezicht en sociale controle van met name jongeren in een buurt. Er is hierbij sprake van vrijwillige vaders die toezicht houden op jongeren waarbij er nauw samengewerkt wordt met de gemeente en politie. Het idee is dat buurtvaders contact leggen met de jongeren en hen waar nodig aan spreken op hun gedrag. Daarnaast worden er ook allerlei andere activiteiten georganiseerd, zoals sportactiviteiten om het contact met de jongeren te versterken en hen alternatieve activiteiten aan te bieden.

⁷⁶ https://www.cdc.gov/violenceprevention/pdf/YV-Prevention-Resource_508.pdf

	De buurtvaders hebben zo ook een adviserende rol omdat de jongeren ook met vragen over school en werk bij ze terecht kunnen. Deze interventie is gericht op het versterken van de sociale omgeving waarbij de buurtvaders een brugfunctie vormen tussen de formele en informele omgeving.
Doelgroep	Jongeren die 's avonds in de buurt rondhangen en mogelijk voor incidenten, overlast of kleine criminaliteit kunnen zorgen.
Doelen	De buurtvaders willen de sociale controle in de wijk versterken en een vorm van toezicht uitoefenen op de eigen groep jongeren.
Methoden	Toezicht, controle en activiteiten
Werkzame elementen	De mogelijk werkzame elementen in buurtwachtprogramma's zijn collectieve zelfredzaamheid, sociale cohesie, routinematige activiteiten en informele sociale controle op gemeenschapsniveau.
Effectiviteit	Het project in Amsterdam met Marokkaanse buurtvaders was geëvalueerd. Na het eerste half jaar is er een aantal veranderingen in de wijk merkbaar: Zo had de aanwezigheid van buurtvaders een gunstig effect op o.a. het aantal meldingen van overlast die afgenomen was, nieuwe contacten die er waren ontstaan tussen bewoners onderling en bewoners, politie en overige instanties; betrokkenheid van bewoners die vergroot was en ook een verbetering van de leefbaarheid werd ervaren. Het is ook als effectief beschouwd door de databank Effectieve Jeugdinterventies van de Nederlandse Jeugdinstituut.
Locatie	Het is in diverse steden o.a. Amsterdam, Den Haag, Den Bosch, Rotterdam, Huizen, Lelystad uitgevoerd.
Samenwerkingspartners	Gemeente, politie, justitie, moskee, diverse welzijnsinstellingen, woningbouwcorporatie, winkeliersvereniging
Toepasbaarheid & randvoorwaarden	Voor het project moet draagvlak zijn bij potentiële vrijwilligers.
Links	<ul style="list-style-type: none"> • https://wijkplatformhoogenhof.nl/sites/default/files/Buurtpreventie%20-%20CCV%20Wijkveiligheid%202008.pdf • https://www.nji.nl/sites/default/files/2021-05/Versterken_eigen_kracht.pdf
Conclusie	Deze interventie is als effectief geëvalueerd en is ook opgenomen geweest in de databank Effectieve Jeugdinterventies. Er is echter online weinig te vinden over wat deze interventie effectief maakt en op grond van welke werkzame elementen.

Interventie	ouders van Tegendraadse jeugd (OvTJ)
Ontwikkelaar	JSO
Omschrijving	<p>Het programma OUDERS van Tegendraadse jeugd (OvTJ) richt zich op de ouders van jeugdigen tussen de 8 en 16 jaar met (verhoogd risico op) strafbaar gedrag. OvTJ is een programma bestaande uit 8 opvoedingsondersteunende interventies oplopend van licht tot zwaarder. Dit zijn de:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Opvoedworkshops • Opvoedgesprekken 12 min • Opvoedgesprekken 12plus • Oudercursus • Oudertraining • Individuele oudertraining 12 min • Individuele oudertraining 12 plus • OUDERS van een jeugdgroep. <p>Om ouders te motiveren en toe te leiden zijn er inleidende themabijeenkomsten. Met behulp van een toeleidinginstrument wordt bepaald welke interventie binnen het programma OvTJ het best past bij de ouders. Om ontwikkeling van delinquent gedrag bij jeugdigen en/of</p>

	recidive te voorkomen, intervenueert OvTJ op de volgende factoren in het gezinsdomein: opvoedingscompetenties van ouders en sociale steun. De interventies versterken de vijf voor de preventie van jeugdcriminaliteit relevante opvoedvaardigheden van ouders (ouderlijke betrokkenheid, positieve bekrachtiging, samen problemen oplossen, grenzen stellen en toezicht houden) en de inzet van sociale steun.
Doelgroep	Ouders van jeugdigen tussen de 8 en 16 jaar met (verhoogd risico op) strafbaar gedrag.
Doelen	Jeugdigen krijgen voldoende ondersteuning van hun ouders om (herhaling van) strafbaar gedrag te voorkomen. Het programma versterkt opvoedvaardigheden van ouders (toezicht houden, samen problemen oplossen, grenzen stellen, positieve bekrachtiging en ouderlijke betrokkenheid).
Methoden	Training, kennisoverdracht, workshops, individuele training
Werkzame elementen	OvTJ is gebaseerd op effectieve elementen als een systeemgerichte, gedragsgerichte en cognitieve aanpak, het versterken van sociale steun, vroegtijdig, positief en vasthoudend ingrijpen en een individuele aanpak indien nodig. Concreet worden kennisoverdracht en het vergroten van oplossingsvermogen genoemd.
Effectiviteit	Deze interventie is opgenomen geweest in de databank Effectieve Jeugdinterventies en is onderzocht op effectiviteit. Echter, het kennisdocument staat niet meer online omdat de ontwikkelaar de interventie niet heeft geherwaardeerd.
Locatie	Uitgevoerd op diverse locaties maar niet bekend waar
Samenwerkingspartners	Maatschappelijk werk, lokale zorginstellingen etc.
Toepasbaarheid & randvoorwaarden	Voor een goede uitvoering van de bijeenkomsten en interventies van OvTJ is inbedding noodzakelijk op alle niveaus: <ul style="list-style-type: none"> • Visie en missie van organisatie • Omzetting in beleid • Inbedding in werkproces • Gekwalificeerde ouderbegeleiders • Geborgde samenwerking met wijkteams/keten voor basisvoorzieningen.
Links	<ul style="list-style-type: none"> • https://www.ncj.nl/wp-content/uploads/media-import/docs/46bffb2e-37ae-4b29-954b-eae4bcbf7a83.pdf
Conclusie	Al gaat het niet specifiek over ondermijnende criminaliteit, deze interventie kan aangepast worden voor ouders wiens jongeren risico lopen om actief te worden in ondermijnende criminaliteit.

Interventie	Weerbaar opvoeden tegen radicalisering⁷⁷
Ontwikkelaar	Stichting Attanmia
Omschrijving	De interventie Weerbaar opvoeden tegen radicalisering is in Rotterdam ontwikkeld door Stichting Attanmia en wil islamitische moeders leren hoe zij hun kinderen weerbaar kunnen opvoeden, zodat zij minder vatbaar zijn voor radicalisering. De focus ligt op het creëren van meer bewustzijn over het belang van onderwerpen die met islamitische radicalisering samenhangen, het overdragen van kennis over deze onderwerpen, en het aanleren van vaardigheden die de moeders kunnen helpen. Dit gebeurt in een training van zes dagdelen, met ieder een ander thema: <ul style="list-style-type: none"> • Inzicht in de verschillende leefwerelden waar islamitische jongeren zich in bevinden. • Belang inzien van betrokkenheid bij de Nederlandse samenleving. • Het hebben van kennis over de internationale ontwikkelingen met betrekking tot radicalisering. • Het kritisch kunnen omgaan met informatie. • Open communicatie. • Het inroepen van hulp van anderen bij problemen.

⁷⁷ Deze interventie kan aangepast worden en op maat gemaakt worden voor het onderwerp ondermijning.

Doelgroep	Moeders
Doelen	De interventie Weerbaar opvoeden tegen radicalisering heeft als doel moeders te leren hoe zij hun kinderen weerbaar kunnen opvoeden, zodat hun kinderen minder vatbaar zijn voor radicalisering. Het creëren van bewustzijn staat centraal in de trainingen.
Methoden	Training, Kennisoverdracht, reflectie, discussie en dialoog,
Werkzame elementen	Bewustwording, zelfregulatie
Effectiviteit	De interventie is geëvalueerd. Daaruit blijkt dat zowel de moeders als samenwerkingspartners de inhoud en vorm van de training positief beoordelen. De moeders geven bovendien aan dat zij ten aanzien van de thema's die in de training zijn behandeld meer kennis hebben gekregen en zich bewuster zijn geworden van opvoedingsproblematiek en handelingsmogelijkheden. In die zin kunnen we vaststellen dat de training heeft bijgedragen aan meer weerbaarheid van moeders in het opvoeden tegen radicalisering en dat moeders zich vaardiger voelen om kwesties inzake opvoeding en radicalisering bespreekbaar te maken en ook vaker hierover met anderen praten, zowel thuis als met andere moeders (KIS, 2015)
Locatie	Is uitgevoerd in verschillende steden
Samenwerkingspartners	De projectleider en de opvoedambassadeurs werken samen met lokale organisaties en wijkteams
Toepasbaarheid & randvoorwaarden	o.a. belang van een vertrouwde locatie als een buurthuis, moskee of school in de buurt van de plek waar de moeders voor de training geworven zijn. De ervaring heeft geleerd dat een vertrouwde locatie de drempel om deel te nemen aan de trainingen verlaagt.
Links	<ul style="list-style-type: none"> • https://www.socialestabiliteit.nl/si-toolkit/interventies/weerbaar-opvoeden
Conclusie	Deze interventie is gericht op het vergroten van de weerbaarheid van moeders die op hun beurt hun kinderen weerbaar kunnen opvoeden. Dit sluit naadloos aan bij de situatie rondom ondermijnende criminaliteit. Wel zou de interventie aangepast moeten worden qua onderwerpen en wellicht uitgebreid moeten worden voor een combinatie met beide ouders.

Interventie	De Vreedzame wijk
Ontwikkelaar	De Vreedzame Wijk is een initiatief van de CED-Groep, een educatieve dienst voor onderwijs en educatie
Omschrijving	De Vreedzame Wijk komt voort uit De Vreedzame School. Dit is een methodiek waarin kinderen binnen de muren van de basisschool leren om conflicten op te lossen, verantwoordelijkheid te dragen en elkaar positief tegemoet te treden. In De Vreedzame Wijk wordt deze schoolaanpak verbreed naar de wijk. In 2 jaar tijd worden wijkpartners en bewoners getraind om samen actief aan de slag gaan om kinderen democratische oefenplaatsen te bieden en acties voor de wijk uit te voeren. Via een kindervijkrad, een vreedzame wijkcoördinator, lokale trainers, een werkgroep en een stuurgroep borgen ze de visie, betrokkenheid en het positieve ontwikkelklimaat in de wijk. De basis van de Vreedzame Wijk interventie bestaat uit 4 pijlers: <ol style="list-style-type: none"> 1. Positieve sociale gemeenschap (We horen bij elkaar, we hebben hart voor elkaar) 2. Conflicthantering en mediatie (We hebben oor voor elkaar, we lossen conflicten zelf op) 3. Taken en Verantwoordelijkheden (We dragen allemaal een steentje bij) 4. Omgaan met diversiteit (We zijn allemaal anders)
Doelgroep	Doelgroep 1: Alle kinderen en jongeren in de wijk (de toekomstige actieve burgers die de samenleving vormgeven). Doelgroep 2: Alle opvoeders in de wijk. Ze richten zich op pedagogisch professionals (leerkrachten, sportcoaches, wijkagenten etc.), maar ook op ouders en wijkbewoners.

Doelen	<p>Het doel van de interventie is om burgerschapsvaardigheden aan te leren aan kinderen uit de wijk (bewustzijn en gedrag) om actief vreedzaam met elkaar om te gaan op basis van gelijkwaardigheid, vrij van discriminatie en racisme.</p> <p><u>Subdoelen</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Opvoeders in de wijk organiseren zich rond een pedagogische visie. - Kinderen oefenen democratische vaardigheden, kinderen/jongeren hebben een stem in de wijk.
Methoden	Divers. Denk aan een kindervrij-raad of commissie, wijkmediatoren opleiden of een Fairplay Buitenspeeldag organiseren, gezamenlijke intervisie rondom het doel, trainingen of inspiratie via netwerkbijeenkomsten.
Werkzame elementen	<p>1. Sociale norm Gezamenlijk met mensen in de wijk worden afspraken gemaakt over hoe met elkaar om te gaan. Bijvoorbeeld bij wijkacties waarbij mensen uit de wijk samen komen.</p> <p>2. Scheidingslijnen verminderen Door de inwoners van de wijk wordt gezamenlijke verantwoording genomen en acties ondernomen, om zich zo in te zetten voor een gemeenschappelijk belang van de wijk. Er wordt een wijkgevoel gecreëerd.</p> <p>3. Inleving en empathie Door verbinding en activiteiten in de wijk komen mensen met elkaar in contact en leren mensen elkaar kennen. Ook mensen die van elkaar verschillen op bepaalde gebieden. Deze positieve ontmoetingen kunnen leiden tot een afname van vooroordelen over andere groepen.</p>
Effectiviteit	De interventie is onderzocht en theoretisch onderbouwd. De Vreedzame School is opgenomen in de Databank Effectieve Jeugdinterventies van het Nederlands Jeugd Instituut (NJI). De Vreedzame Wijk is opgenomen in de Best Practise-databank van het NJI.
Locatie	Het is uitgevoerd in diverse steden.
Samenwerkingspartners	Er wordt gericht samengewerkt met de partners in de buurt; o.a. wijkteams, maatschappelijk werk en of zorginstellingen en alle opvoeders in de wijk. Ze richten zich op pedagogisch professionals (leerkrachten, sportcoaches, wijkagenten etc.), maar ook op ouders en wijkbewoners.
Toepasbaarheid & randvoorwaarden	<p>Vooraf wordt een wijkanalyse gedaan: de interventies dienen aan te sluiten bij de situatie waarin de wijk zich bevindt. Verder worden o.a. de volgende randvoorwaarden genoemd:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Systematisch en langdurig - Doelen stellen op verschillende niveaus - Hanteren van een multi-niveau-perspectief - Combinatie van top-down en bottom-up-strategieën - Externe ondersteuning - De interventie biedt alle betrokkenen voordeel - Aanboren van interne krachten
Links	<ul style="list-style-type: none"> • https://stichtingvreedzaam.nl/kennisbank/publicaties/de-vreedzame-wijk/ • https://www.movisie.nl/tool/vreedzame-wijk#:~:text=De%20Vreedzame%20Wijk%20komt%20voort,schoolaanpak%20overbreed%20naar%20de%20wijk. • https://www.kis.nl/interventie-database-effectieve-aanpak-discriminatie-lokaal/de-vreedzame-wijk • https://stichtingvreedzaam.nl/kennisbank/
Conclusie	Deze interventie is en theoretisch onderbouwd en meerdere malen (en op verschillende onderdelen) op effectiviteit getoetst. Daarnaast heeft het de meeste basisrandvoorwaarden in zich. Het is als interventie kansrijk.

Interventie	Wijkacademie opvoeden
Ontwikkelaar	Stichting Bevordering Maatschappelijke Participatie (BMP)
Omschrijving	De Wijkacademie Opvoeden is een project van drie tot vier jaar op buurt- of wijkniveau. Een kerngroep van 12-14 ouders van verschillende leeftijden en achtergronden komt eens per drie weken bijeen. De groep bespreekt op basis van eigen verhalen, aan de hand van heldere startvragen, welke opvoedthema's belangrijk zijn voor henzelf en voor de wijk. Vervolgens bedenkt de groep creatieve programma's en producten om die thema's in de wijk bespreekbaar te maken. Daarbij wordt samengewerkt met andere ouders en organisaties uit de wijk. Per jaar bereikt de Wijkacademie minimaal 200 andere ouders en wordt er met tenminste drie organisaties samengewerkt. De Wijkacademie kent een gefaseerd programma met verschillende werkvormen, onderbouwd met een eigen programmatheorie. Na drie tot vier jaar zijn kerngroep leden duidelijk mondiger en zelfverzekerder, is het in de wijk makkelijker om over opvoeden te praten, hebben ouders en professionals nieuwe inzichten opgedaan en hebben ouders steunende netwerken ontwikkeld.
Doelgroep	Ouders van verschillende culturele achtergronden en leeftijden die in een multiculturele wijk wonen en die van – en met elkaar willen leren wat opvoeden in deze tijd inhoudt. De Wijkacademie kent een kerngroep van leden van de doelgroep die regelmatig bijeenkomt.
Doelen	Ouders hebben het vermogen (competenties en zelfvertrouwen) om met anderen verbindingen aan te gaan die ondersteunend zijn bij de opvoeding. Er zijn structuren in de wijk die ouders faciliteren in het aangaan van verbindingen met anderen.
Methoden	Zeer divers, training, kennisoverdracht, reflectie, creatieve opdrachten met concrete producten (bijvoorbeeld een theatervoorstelling, een tijdschrift etc.)
Werkzame elementen	o.a. community based werken – samenwerken met de wijk; werken vanuit het perspectief van ouders en jongeren; werken op basis van verhalen over persoonlijke ervaringen.
Effectiviteit	De interventie is onderzocht en uit de evaluatie blijkt dat ouders positief zijn; ze hebben zich gehoord gevoeld; ze hebben andere mensen leren kennen en hun eigen drijfveren ook beter. De interventie is opgenomen in de databank effectieve interventie bij Movisie.
Locatie	Het is uitgevoerd in diverse steden.
Samenwerkingspartners	Er wordt gericht samengewerkt met de partners in de buurt o.a. wijkteams, maatschappelijk werk en of zorginstellingen.
Toepasbaarheid & randvoorwaarden	Als de uitvoerende organisatie op meerdere niveaus (als daar sprake van is) overtuigd is van het belang en de meerwaarde van een Wijkacademie. De professionals die de Wijkacademie opzetten zich gesteund weten door hun organisatie. Ook moeten ze anderen uit de organisatie kunnen betrekken bij het werven van aanvullende financiën of het ondersteunen bij de uitvoering van activiteiten. De professionals zelf moeten echt geloven in de waarde van de methode en zichzelf niet boven maar naast de ouders kunnen plaatsen. Dit betekent ook dat ze bereid zijn om eigen verhalen en ervaringen te delen.
Links	<ul style="list-style-type: none"> • https://www.movisie.nl/sites/movisie.nl/files/2019-12/Methodebeschrijving-Wijkacademie-Opvoeden.pdf
Conclusie	Ook deze interventie werkt op het vergroten van de weerbaarheid van ouders. Binnen deze interventie kunnen grote groepen ouders binnen vier jaar bereikt worden en daarmee kan de impact van deze interventie mogelijk groot zijn.

4.5 Resume

Wat zijn onderbouwde inzichten ter versterking van weerbaarheid van lokale (hechte) gemeenschappen tegen ondermijnende criminaliteit?

- Het versterken van collectieve weerbaarheid kan het beste samen met de gemeenschap ontwikkeld worden, vanuit een inzet op het vergroten van de legitimiteit, collectieve zelfredzaamheid, sociale cohesie van een gemeenschap, en het versterken van een ondersteunend netwerk van jongeren die risico lopen ten aanzien van betrokkenheid bij ondermijnende (jeugd)criminaliteit. Daarbij leren de theoretische inzichten ons dat er daarbij oog dient te zijn voor een drietal componenten, te weten: strategieën waarbij de focus ligt op het onderhouden en of herstellen van (1) sociale banden, (2) sociale mobilisatie van gemeenschappen en (3) 'community empowerment'.
  1. In het versterken van *sociale banden* is het goed oog te hebben voor de paradox van sociale organisatie: wanneer sociale verwevenheid hoog is kunnen immers ook criminelen sociaal kapitaal opbouwen met het oog op het (laten) plegen van criminele activiteiten. Investeren in interventies die inzetten op het vergroten van collectieve weerbaarheid en vergroten van (positieve) sociale relaties zijn echter 'in the end' wel effectief om preventief op te treden tegen criminaliteit in gemeenschappen (paragraaf 4.1), maar hoe dit uitpakt wanneer sprake is van een criminele dominante norm in gemeenschappen is (nog) onbekend.
  2. Ingrediënten voor effectiviteit van *sociale mobilisatie* zijn: (1) persoonlijke contacten/ interacties, (2) duidelijkheid over verantwoordelijkheid bij niet naleving van niet handelen (3) een normatieve basis, (4) identiteitsrelevantie en (5) verbondenheid (paragraaf 4.1.2).
  3. Ingrediënten voor effectiviteit van '*community empowerment*' zijn: (1) versterking van interactie tussen buurtbewoners/ gemeenschapsleden met het oog op het gevoel ergens bij te horen, (2) vergroten van individuele interactie met lokale instituties met het oog op sociaal kapitaal en (3) versterken en faciliteren van samenwerking tussen gemeenschapsleden ter verbetering van sociale relaties en fysieke gesteldheid van de buurt. Daarbij is bijvoorbeeld het creëren van 'drukke straten' een mogelijke incentive die positieve buurtenergie kan opleveren.
- Interventies met als doel het vergroten van de weerbaarheid van gemeenschappen tegen ondermijnende criminaliteit zijn contextsensitief. Effectiviteit van interventies variëren van gemeenschap tot gemeenschap, afhankelijk van hun doelstellingen, hun middelen en het vermogen van overheden en professionals om samen te werken met leden van een gemeenschap. Het is belangrijk gemeenschappen zelf te betrekken bij zowel de planning als verdere ontwikkeling van interventies om het gevoel van eigenaarschap te vergroten.
- De 'Community Engagement theory' (Paton, 2013), kent diverse factoren die in onderzoek zijn getoetst ten aanzien van meldingsbereidheid (figuur 3.1). Daaruit komen een viertal factoren als significant naar voren. Burgers blijken eerder verdachte zaken (die onder meer kunnen relateren aan ondermijnende criminaliteit) te melden wanneer zij:

- (1) kennis hebben over de eigen handelingsopties ('self-efficacy'),
- (2) vertrouwen hebben in (adequate opvolging van o.a. overheden na) eigen handelen ('response-efficacy'),
- (3) een ondersteunende sociale omgeving ervaren en
- (4) vertrouwen in instituties hebben

De burger of gemeenschap inzetten als 'crime fighter' en inzetten op meldingsbereidheid alleen is echter een beperkt perspectief op wat weerbaarheid van gemeenschappen betekent. We benadrukken dat het wel een onderdeel van versterking van weerbaarheid (met name 'self efficacy') kan zijn, wat weloverwogen moet worden toegepast in een breder geheel, waarin ook aandacht is voor het verstevigen van sociale relaties, mobilisatie en empowerment (zie ook hoofdstuk 4).

- Gemeenschapsinterventies ter versterking van weerbaarheid tegen ondermijnende criminaliteit zou zich het beste in beginsel kunnen richten op de fundamentele behoefte van mensen om erbij te horen of zich sociaal verbonden te voelen met anderen. Dit betekent dat het zich zal moeten richten op een gemeenschappelijk doel, onderlinge verbinding, het versterken van hun gemeenschappelijke identiteit, normen en waarden, en het zelfbeeld van een gemeenschap. Zowel 'bonding capital' (groep onderling) alsmede 'bridging capital' (tussen overheid en groepen in een gemeenschap) zijn daarin belangrijke aandachtspunten. Het moeten vooral interventies zijn die positieve sociale normen hanteren, waaronder collectieve zelfredzaamheid en verantwoordelijkheid op basis van persoonlijk contact (onderling en met de overheid) en (institutioneel) vertrouwen, wat vraagt om een langdurige, duurzame inzet in plaats van losse inzet van effectieve interventies.

Hoofdstuk 5 Conclusies, kennislacunes & aanbevelingen

In voorgaande hoofdstukken is ingezoomd op risico- en beschermende factoren op gezins- en gemeenschapsniveau ten aanzien van ondermijnende (jeugd)criminaliteit (hoofdstuk 2), inzichten ter versterking van samenwerking met lokale (hechte) gemeenschappen (hoofdstuk 3) en inzichten ter versterking van (effectiviteit van) gemeenschapsinterventies (hoofdstuk 4). In dit hoofdstuk schetsen we langs een aantal belangrijke conclusies de contouren van de samenhang uit de resumés zoals beschreven in paragraaf 2.4, 3.4 en 4.5. Daarmee geven we een integraal antwoord op de centrale hoofdvraag die in de inleiding is besproken: *Welke onderbouwde wetenschappelijke & praktijkgerichte inzichten geven voeding aan (de advisering van ESS ten aanzien van) het handelingsperspectief van gemeenten ter versterking van samenwerking met en vergroting van weerbaarheid van lokale (hechte) gemeenschappen in relatie tot het voorkomen van betrokkenheid van jongeren bij ondermijnende (jeugd)criminaliteit?*

We bespreken hiertoe allereerst de voornaamste conclusies (paragraaf 5.1). Daarna zoomen we in op een aantal kennislacunes (paragraaf 5.2) en delen we aanbevelingen voor de praktijk (paragraaf 5.3).

5.1 Conclusies

Allereerst concluderen we dat gezins- en gemeenschapsinterventies gericht op versterking van weerbaarheid tegen ondermijnende criminaliteit inbedding behoeft in een brede, krachtgerichte holistische visie op de lokale opgroeicontext van jongeren.

De inzichten van dit kennisdocument leren ons onder meer dat het belangrijk is om krachtgericht te werken aan het versterken van weerbaarheid van (jongeren in) gemeenschappen. In de uiteenzetting van de risico- en beschermende factoren valt echter op dat (met name kwantitatief) wetenschappelijk onderzoek naar beschermende factoren tegelijkertijd nog relatief onderbelicht zijn. Het PPCT-model (paragraaf 2.1.1) leert dat een krachtgerichte benadering op gezond opgroeien effectief is naarmate sprake is van gezonde interacties *tussen* verschillende contextniveaus, rekening houdend met de ontwikkeling van een jongere (individueel niveau) door de tijd heen (chrononiveau). Dit betekent dat interventies of programma's met een focus op 'louter' het gezin dan wel de gemeenschap effectief kunnen zijn, maar ook dreigt het gevaar dat dit een te beperkt perspectief vormt om een duurzame aanpak ter versterking van weerbaarheid tegen ondermijnende (jeugd)criminaliteit te laten beklijven. Het model benadrukt expliciet ook andere actoren en instituties die binnen één contextniveau (denk aan vrienden, sport en school in het microniveau) naast het gezin (microniveau) of de bredere gemeenschap (exoniveau) in een wijk of buurt van invloed zijn op de individuele ontwikkeling van jongeren. Dit onderstreept het belang van een meer holistische, integrale aanpak die sensitief is voor met name de

kwaliteit en frequentie van contact en interacties tussen de verschillende contextlagen om jongeren heen (mesoniveau).

Aandacht voor de besproken risico- en beschermende factoren op gezins- en gemeenschapsniveau ten aanzien van georganiseerde (jeugd)criminaliteit (zie **bijlage 1 en 2**) dienen dus nooit op zichzelf gezien te worden maar zijn een onderdeel van een duurzame holistische visie op wat gezond opgroeien lokaal betekent. De besproken factoren maken ook duidelijk dat een aantal overstijgende indicatoren zijn die op de verschillende context- of systeemniveau's kunnen spelen en een verschillende uitwerking kunnen dragen. Een indicator kan - op een as van links naar rechts - in beschermende zin (links), dan wel in risicovolle zin (rechts) aanwezig zijn, afhankelijk van de lokale invulling en betekenis ervan. Onderstaand overzicht geeft vijf indicatoren op **gezinsniveau** weer en elf indicatoren op **gemeenschapsniveau**. Deze kunnen door PMG-gemeenten als aanknopingspunt gebruikt worden in de lokale probleem- en krachtgerichte verkenning van waar een inzet zich mogelijk op zou kunnen richten.

Indicatoren op gezinsniveau die samenhangen met risico/ beschermende factoren ten aanzien van (georganiseerde) (jeugd)criminaliteit	
beschermende factor	Opvoedvaardigheden (o.a. de mate van autoritair handelen, monitoring, positieve bejegening)
	Kwaliteit van de gezins relaties (o.a. de mate van warmte in het gezin, prevalentie van huiselijk geweld, verwaarlozing, mate van binding/hechting aan gezinsleden, openheid)
	Aanwezigheid van meer structurele aspecten (o.a. de mate van werkloosheid van ouders, aan/afwezigheid van een opvoeder, sociaaleconomische positie),
	Persoonlijke kenmerken van andere gezinsleden (denk aan criminele familierelaties, depressie bij ouders etc.),
	Mate van armoede/ financiële problemen in het gezin (schulden, lage SES, etc.)
risicofactor	

Ten tweede concluderen we dat het werken aan het opbouwen van vertrouwen een zeer belangrijke voorwaarde is voordat samengewerkt kan worden met lokale (hechte) gemeenschappen ter versterking van weerbaarheid tegen ondermijnende (jeugd)criminaliteit.

Uit onderzoek komt naar voren dat samenwerking met lokale (hechte) gemeenschappen in het licht van het aanpakken van ondermijnende criminaliteit vraagt om het investeren in vertrouwen. Dit kan bereikt worden door alert te zijn op een aantal factoren in het starten en bestendigen van lokale samenwerking:

SAMENWERKEN VERSTERKEN MET LOKALE (HECHTE) GEMEENSCHAPPEN

=

WERKEN AAN VERTROUWEN!

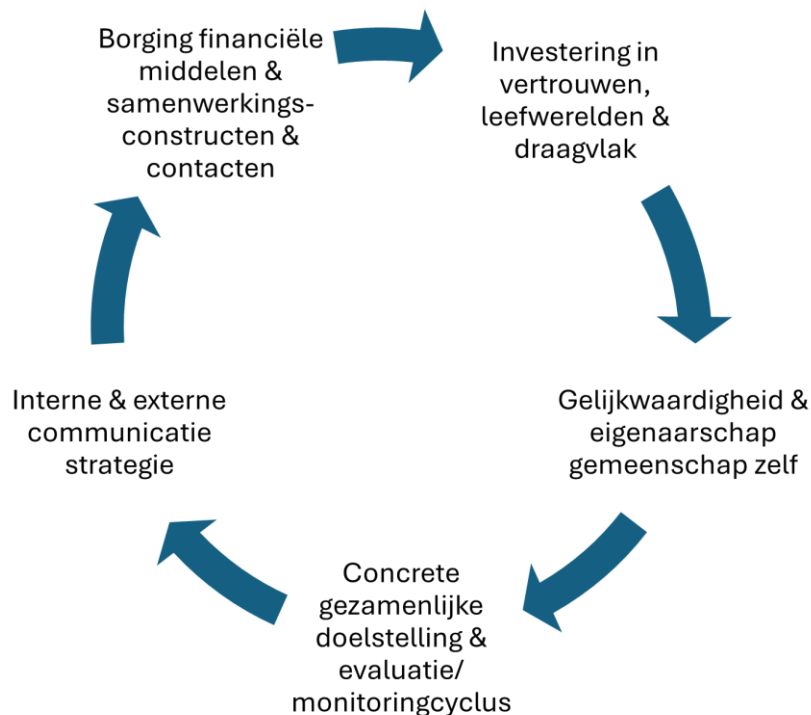
Inzichten uit onderzoek naar 'community engagement' (burgerparticipatie) wijzen erop dat met name (1) 'vertrouwen in instituties' maar ook (2) het vertrouwen in (adequate opvolging van de overheid na handelen/melden van burgers ('response-efficacy') sterk samenhangen met de mate van meldingsbereidheid van gemeenschapsleden. Vaak is op dit vlak nog winst te behalen wanneer het gaat om het investeren in (3) kennis over de potentiële handelingsopties ('self-efficacy') en (4) een ondersteunende sociale omgeving (zie ook hoofdstuk 3).

Een burger of gemeenschap inzetten als 'crime fighter' is tegelijkertijd een te beperkt perspectief op wat versterking van weerbaarheid van gemeenschappen tegen ondermijnende criminaliteit betekent. Inzet daarop kan wel een *onderdeel* zijn van een integraal perspectief ter versterking van weerbaarheid (met name 'self efficacy'). Daarbij dient vooral oog te zijn voor strategieën waarbij de focus ligt op het onderhouden en of herstellen van (1) positieve sociale banden, (2) sociale mobilisatie van gemeenschappen en (3) 'community empowerment' (zie ook hoofdstuk 4).

Ten derde kan geconcludeerd worden dat de inzet van (effectieve) interventies ter versterking van collectieve weerbaarheid van gemeenschappen vraagt om minimaal een co-creërende samenwerking vanuit een duurzaam perspectief.

Het is niet vanzelfsprekend dat gemeenschappen dezelfde betekenis geven aan 'het versterken van weerbaarheid tegen ondermijning' als overheidsinstituties. Er moet aandacht zijn voor het onderzoeken van elkaars leefwerelden om het sociale weefsel van wijken en buurten betekenisvol te kunnen versterken. Daarbij kan het beste eerst gekeken worden naar wat zich feitelijk afspeelt in een gemeenschap en vooral wat de behoefte daarvan is. Een ideale samenwerking ter versterking van weerbaarheid van gemeenschappen ten aanzien van ondermijnende criminaliteit zou minimaal een co-creërende participatie (niveau 4 op de participatieladder) van burgers moeten nastreven (zie paragraaf 3.2). Samenwerking is daarbij gestoeld op wederzijds vertrouwen, gelijkwaardigheid, vaste gezichten, persoonlijke interactie, en gezamenlijk uitgedragen doelen.

Een vijftal randvoorwaarden (paragraaf 3.3) voor effectieve samenwerking met gemeenschappen zijn mogelijk helpend in de uitvoering van interventies en versteviging van samenwerking. Het gaat dan met name om (1) het investeren in elkaars leefwerelden, onderling vertrouwen en draagvlak, (2) werken vanuit gelijkwaardigheid in samenwerking en eigenaarschap van de gemeenschap zelf, (3) werken vanuit een gezamenlijk gedragen, concreet geformuleerde doelstelling, verwachtingen en evaluatiecyclus, (4) het uitrollen van een gezamenlijk gedragen interne en externe communicatiestrategie en (5) zorgen voor voldoende financiële middelen en duurzame borging van interventies en samenwerkingsconstructen.

Last, but not least, concluderen we op basis van de opgedane inzichten dat er geen 'one-size-fits-all' benadering is als het gaat om interventies ter versterking van weerbaarheid tegen ondermijnende criminaliteit: (effectieve) interventies kunnen het beste duurzaam en samen met de gemeenschap ontwikkeld worden met oog voor zowel de gewenste als mogelijk ongewenste/ averechtse effecten.

Het gaat dan vooral om een gezamenlijke inzet op het vergroten van de legitimiteit, collectieve zelfredzaamheid, sociale cohesie van een gemeenschap en het versterken van een ondersteunend netwerk van jongeren die risico lopen ten aanzien van betrokkenheid bij ondermijnende criminaliteit.

Hierbij is het tegelijkertijd noodzakelijk om ook oog te hebben voor mogelijke averechtse effecten. Zo kan het effect van collectieve weerbaarheid op criminaliteit mogelijk verminderen wanneer sociale verwevenheid of cohesie hoog is, omdat dit ook (lokale) criminelen makkelijk(er) in staat stelt sociaal kapitaal ten behoeve van criminele doeleinden op te kunnen bouwen. Tegelijkertijd blijkt dat investeren in interventies die inzetten op het vergroten van collectieve weerbaarheid vooralsnog 'in the end' een effectief middel is om preventief op te treden tegen criminaliteit in gemeenschappen (paragraaf 4.1). Hoe dit echter daadwerkelijk uitpakt wanneer sprake is van specifiek ondermijnende criminaliteit - zeker indien dat ook belangrijke (bestaans)voordelen kent voor een gemeenschap - is (nog) relatief onbekend en vraagt nader onderzoek (zie ook paragraaf 5.2).

De theoretische inzichten leren ons dat bij het versterken van sociale weerbaarheid in ieder geval oog dient te zijn voor strategieën waarbij de focus ligt op het onderhouden en of herstellen van (1) positieve sociale banden, (2) sociale mobilisatie en (3) 'community empowerment'. Zowel 'bonding capital' (groepen onderling) alsmede 'bridging' capital' (tussen overheid en groepen in een gemeenschap) zijn daarin belangrijk. Anders gezegd, het moeten vooral interventies zijn die positieve sociale normen, verbinding en interacties op verschillende contextlagen promoten, alsook collectieve zelfredzaamheid en verantwoordelijkheid op basis van persoonlijk contact (onderling en met de overheid) en institutioneel vertrouwen. Dit laatste betekent ook het investeren in onder meer een langdurige, duurzame inzet, in plaats van losse inzet van (effectieve) interventies die te vroeg stoppen en daarmee averechts uit kunnen werken op het institutioneel vertrouwen.

5.2 Kennislacunes

Een onderdeel van dit onderzoek is ook het duiden van kennislacunes: *Welke kennislacunes resteren er in relatie tot de hoofdvraag en wat is het advies ten aanzien daarvan?* Lichten we hieronder enkele (niet uitputtende) punten uit die mogelijk interessant zijn voor vervolgonderzoek. Het advies ten aanzien daarvan beschrijven we in de aanbevelingen (paragraaf 5.3).

Allereerst weten we door dit kennisdocument dat er verschillende risico- en beschermende factoren betekenisvol zijn op zowel gezins- als gemeenschapsniveau ten aanzien van betrokkenheid bij algemene criminaliteit alsmede ondermijnende (jeugd)criminaliteit. Waar we nog geen zicht op hebben is de verdiscontering van de benoemde factoren op een

verdiepende laag. Zo weten we relatief weinig over hoe de risico- en beschermende factoren *veranderen gedurende de tijd/levensfase van jongeren* (het chrononiveau in het PPCT-model). Het is bijvoorbeeld niet ondenkbaar dat de mate van invloed van een (crimineel actieve) ouder verschilt en zich ontwikkelt kijkend naar een jongere van 12-jarige leeftijd tot aan een jongere van 17-jarige leeftijd. We weten nog maar weinig over dergelijke, meer longitudinale, invloeden. Ook weten we relatief weinig over *sekseverschillen* in relatie tot risico- en beschermende factoren (specifiek) ten aanzien van ondermijnende criminaliteit op gezins- en gemeenschapsniveau. Aandacht voor de rol of betrokkenheid van vrouwen/ meisjes is er wel, maar is nog relatief onderbelicht. Ook zijn er nog vragen over de *aard van specifieke delicten* in relatie tot de betekenisvolle risico- en beschermende factoren. Zo is bijvoorbeeld nog niet bekend of de besproken factoren uniek zijn als wordt ingezoomd op een specifieke vorm van ondermijnende criminaliteit (denk aan criminele uitbuiting waarbij de slachtofferrol meer benadrukt wordt in plaats van de daderrol van jongeren bijvoorbeeld bij cyberdelicten etc.). **Kortom; het is zaak met de overstijgende inzichten uit dit kennisdocument meer verdiepend onderzoek te doen naar de contextsensitieve betekenis van de gepresenteerde risico- en beschermende factoren: welke zijn wel/ niet van betekenis voor jongeren, gezinnen⁷⁸ en de gemeenschap gelet op de 'coulour locale' van de PMG-gemeenten? En wat is de lokale impact ervan?**

Ten tweede weten we dat een aantal factoren van belang zijn in het aangaan van samenwerking met lokale (hechte) gemeenschappen (hoofdstuk 3). Wat we (nog) niet weten is *hoe* deze inzichten ten aanzien van versterking van samenwerking op lokaal niveau nadere invulling en betekenis krijgen in de PMG-gemeenten. Er zijn relatief weinig studies die zich specifiek richten op hoe samenwerking met lokale (hechte) gemeenschappen versterkt kan worden in relatie tot (specifiek) ondermijnende criminaliteit. Met name over het samenwerken met gemeenschappen waarbij de interactie gekenmerkt wordt door een mate van (wederkerige) geslotenheid en afstandelijkheid. Wat de werkzame en niet-werkzame elementen in samenwerking -al naar gelang de mate van lokale hechtheid- nu precies zijn, gelet op de lokale ondermijnende problematiek, is niet bekend. Het is een kans voor de PMG-gemeenten om dit in de toekomst nader (vergelijkend) te laten onderzoeken. In dit kennisdocument zijn verschillende aanknopingspunten benoemd die op lokaal niveau toepassing verdienen en gevolgd of gemonitord kunnen worden vanuit een lerende houding in de samenwerkingsrelaties. **Kortom; Wat voor de ene gemeente wel werkt hoeft voor een andere gemeente niet te direct een oplossing te zijn. Wat werkt nu wanneer (onder welke randvoorwaarden) wel en niet? Mede gelet op verschillen in aard en omvang van problematiek en de mate van gehechtheid van de betreffende lokale gemeenschappen in de PMG-gemeenten.**

Ten derde is het interessant om op lokaal niveau te onderzoeken en/of te monitoren in hoeverre sprake is van mogelijke of daadwerkelijke averechtse effecten in het versterken van

---

⁷⁸ In de kennissessie (7 mrt jl.) is bovendien benoemd dat er nog relatief weinig in de praktijk bekend is over wat je bijvoorbeeld kunt doen om gezinnen waarvan een van de ouders in het gevangenis zitten, te ondersteunen. In termen van preventie zou daar ook concreet onderzoek gedaan naar kunnen worden om te achterhalen welke type interventies specifiek die gezinnen kunnen helpen om zich weerbaar op te stellen.

sociale weerbaarheid van gemeenschappen tegen ondermijnende (jeugd) criminaliteit. Algemene uitgangspunten voor het versterken van weerbaarheid zijn immers het versterken van sociale banden, mobiliteit en 'community empowerment' (hoofdstuk 4). Uit de literatuur blijkt dat er mogelijk ook een paradoxale uitwerking ten aanzien van versterking van sociale verwevenheid kan bestaan (Markus, 2016). Innige sociale banden kunnen het effect van collectieve weerbaarheid op criminaliteit immers ook verminderen omdat het niet ondenkbaar is dat versterking van sociale verwevenheid mogelijk ook (lokale) criminelen makkelijk(er) in staat stelt sociaal kapitaal -gericht op criminele doeleinden- op te bouwen. **Kortom: een belangrijke kennislacune is dat we nog niet weten in hoeverre een inzet ter versterking van weerbaarheid van gemeenschappen niet alleen bedoelde maar ook (mogelijk) onbedoelde of zelfs averechtse effecten op lokaal niveau draagt.**

Tot slot benoemen we nog dat in dit kennisdocument geen aandacht is besteed aan een ander belangrijk punt dat tijdens de kennissessie van ESS (7 maart jl.) ter tafel is gekomen. In de praktijk blijkt namelijk dat in sommige gevallen niet zozeer de samenwerking met gemeenschappen als problematisch wordt ervaren, maar eerder *de interne en/of benodigde samenwerking in en tussen overheidsinstellingen en professionals*. Onderlinge uitwisseling met professionals (regisseurs, wijkmanagers, jongerenwerker etc.) laat zien dat er op lokaal vlak soms in de eigen organisatie (intra) maar ook in de verbinding met andere (overheids)organisaties (inter) te weinig verbinding is. Professionals op beleidsniveau, maar ook in de frontlinie, weten niet altijd van elkaar wie zich waar mee bezighoudt, welke interventies nu in een bepaald gebied uitgerold zijn en op welke wijze men elkaar daarin kan versterken. Er wordt in dit licht onder meer gesproken van een gebrek aan coördinatie en soms ook verschillen in visie 'van bovenaf' (beleid). Zowel intra- als interrelationele overheidssamenwerking en onderlinge steun wordt als een belangrijke voorwaarde benadrukt voor het opbouwen van een constructieve samenwerking met een gemeenschap. Daarbij is een kritische blik op samenwerking ook goed: wanneer is bijvoorbeeld samenwerking juist *niet* nodig, valt er bijvoorbeeld ook winst te behalen door 'niks te doen' of een pas op de plaats te maken? Wanneer gaat samenwerking een effectieve aanpak van ondermijnende criminaliteit in de weg zitten of heeft het zelfs mogelijke averechtse effecten? En wat zijn de ervaren faal- en succesfactoren en randvoorwaarden van (lokale) samenwerking in en tussen de betrokken overheidsorganisaties in het licht van versterking van weerbaarheid van de lokale gemeenschap? **Kortom; alhoewel dit kennisdocument zich niet focust op de samenwerking in en tussen de lokale PMG gerelateerde organisaties en instanties, benadrukken we dat dit wel een belangrijk punt van aandacht is in de uitrol van interventies en eventueel lokaal vervolgonderzoek.**

5.3 Aanbevelingen

Met inachtneming van de conclusies (paragraaf 5.1) en de kennislacunes (paragraaf 5.2) delen we, tot slot van dit hoofdstuk, nog enkele aanbevelingen die van belang zijn voor

professionals die werken aan het versterken van weerbaarheid mede in het licht van het tegengaan van ondermijnende (jeugd)criminaliteit.

1. Onderzoek wat de behoefte is van een gemeenschap en welke betekenis 'weerbaar zijn tegen lokale ondermijnende (jeugd)criminaliteit' vanuit perspectief van de gemeenschap zelf draagt. Vertaal daarbij samen met de gemeenschap de betekenisvolle indicatoren (paragraaf 5.1) en de risico- en beschermende factoren op gezins- en gemeenschapsniveau (bijlage 1 en 2) naar de lokale PMG-context.

Het verdient aanbeveling om samen met gemeenschappen in de PMG-gemeenten te onderzoeken welke behoefte leeft en in hoeverre 'de problematiek' op het vlak van ondermijnende criminaliteit ook als zodanig ervaren en gedragen wordt door een gemeenschap zelf. Het is in dit kader zaak niet klakkeloos uit te gaan van een 'gedragen probleembesef'. Zeker bij zeer hechte lokale gemeenschappen waarbij opbrengsten uit ondermijnende criminaliteit ook een manier zijn om tegemoet te komen aan de 'overlevingsmodus' van gezinnen, zal dit besef verschillen. Ondermijnende criminaliteit kent, met andere woorden, onwenselijke uitwassen, maar kan ook goed bijdragen aan daar waar overheden falen en gemeenschappen hun eigen boontjes hebben leren doppen.

Het is dus zaak (de onderliggende) behoefte van gemeenschappen op tafel te krijgen alvorens weerbaarheid tegen ondermijnende criminaliteit versterkt kan worden. Dit maakt helder wat bewerkstelligd zou moeten worden en vooral wat leden van een gemeenschap zelf denken over wat weerbaarheid tegen ondermijnende criminaliteit nu voor hén betekent. Er is nu eenmaal geen 'one-size-fits-all' oplossing als het gaat om het versterken van weerbaarheid van gemeenschappen. Het is altijd tijd-, plaats- en contextgebonden. Verken tegen welke problemen een gemeenschap aanloopt, en vooral welke oplossingsrichtingen zij ziet.

Denk bij het ontrafelen van de behoefte bijvoorbeeld aan interactieve workshopsessies met (lokale) professionals, belangrijke sleutel- of tussenpersonen uit de gemeenschap die hun wijk en buurt in woord en beeld brengen middels door hen aangedragen foto's van belangrijke locaties in de wijk voor de betreffende gemeenschap.⁷⁹ Ook kan bijvoorbeeld een gezamenlijke scan ondernomen worden langs de vijf indicatoren op gezinsniveau en de elf indicatoren op gemeenschapsniveau (paragraaf 5.1) en/of een buurtsessie, waarbij de besproken risico- en beschermende factoren⁸⁰ vanuit gezamenlijke visie besproken worden (zie ook hoofdstuk 2 en **bijlage 1 en 2**). In **bijlage 3** zijn enkele hulpvragen 'Samen weerbaar' opgesteld die in dit kader van belang zijn.

⁷⁹ Denk aan bijvoorbeeld de 'photovoice' methode zoals kort benoemd in paragraaf 4.1.3.

⁸⁰ Bij de lezing van de risico- en beschermende factoren is het goed in ogenschouw te nemen dat het wel of niet vertonen van delict gedrag niet kan worden verklaard door louter de aan-of afwezigheid van één risico- of beschermende factor. Het gaat om een complex samenspel van meerdere factoren die zich op een dynamische wijze tot elkaar verhouden binnen verschillende levensdomeinen en contextlagen zoals ook het PPCT-model uitwijst (paragraaf 2.1.1).

2. Richt gezins- en gemeenschapsinterventies tegen ondermijnende (jeugd)criminaliteit in met een focus op concretisering van positief toekomstperspectief van jongeren, een duurzame holistische visie op gezond opgroeien met aandacht voor de kwaliteit van interactie tussen de verschillende contextlagen om een jongere heen.

Uit de bestudeerde literatuur weten we dat er een plausibel temperend effect van het investeren in positief toekomstperspectief uitgaat ten aanzien van geweldsdelicten (die overigens mogelijke weer ingebed of gerelateerd zijn aan ondermijnende (jeugd)criminaliteit). Dit geeft onderbouwde input om verder te verkennen wat dit lokaal voor invulling kan krijgen in de PMG-gemeenten. Het PPCT-model (paragraaf 2.1.1) leert daarbij dat een krachtgerichte benadering effectief is naarmate sprake is van gezonde interacties *tussen* verschillende contextniveaus. Het onderkent tevens een variëteit aan actoren en instituties binnen een contextniveau (denk aan vrienden, sport en school binnen het microniveau), die naast het gezin of de bredere gemeenschap in een wijk of buurt van invloed zijn op individuele ontwikkeling van jongeren. Dit onderstreept het belang van een meer holistische, integrale aanpak die sensitief is voor de kwaliteit en frequentie van contact en interacties tussen de verschillende contextlagen om jongeren heen (individueel, familie- en gemeenschaps-niveau). Interventies of programma's met een focus op 'louter' het gezin dan wel de gemeenschap kunnen effectief zijn wanneer ze voldoen aan bepaalde voorwaarden en uitgangspunten maar zijn in dit licht een te beperkt perspectief op een duurzame aanpak ter versterking van weerbaarheid tegen ondermijnende (jeugd)criminaliteit. Het is zaak samen met de gemeenschap te bespreken welke bronnen van (veer)kracht aan te boren zijn in het licht van het concretiseren van positief toekomstperspectief.⁸¹ Denk bijvoorbeeld aan het faciliteren van positieve contacten op mesoniveau, bijvoorbeeld tussen lokale werkgevers en jongeren, maar ook aan het contact dat ouders met scholen van hun kinderen hebben, in het licht van vroeg signalering en (naschoolse) talentontwikkeling en dagbesteding.

3. Zet in op samenwerking vanuit een duurzame visie op de wijk en gemeenschap: voorkom 'losse' inzet van (effectieve) interventies en werk vanuit een gedragen verbinding tussen het sociale en het veiligheidsdomein als twee communicerende vaten.

Uit deze studie blijkt dat een effectieve samenwerking met lokale (hechte) gemeenschappen in de eerste plaats leunt op het creëren en onderhouden van wederzijds vertrouwen. Dit hangt samen met een aantal factoren (paragraaf 3.2) waaronder het overkomen van 'contact-of drempelvrees' en het werken vanuit van neutrale 'mindset' in de bejegening van lokale

---

⁸¹ Denk aan de interventie 'Wijk aan zet' waar in combinatie met Wijkhub en wijkraden gewerkt wordt met gemeenschappen samen in het bedenken van aanpakken die op meerdere niveaus uitgevoerd kunnen worden.

(hechte) gemeenschappen. Ook betrouwbaarheid, gelijkwaardigheid, eigenaarschap en veiligheid in de samenwerking met een gemeenschap zijn relevant om institutioneel vertrouwen te kunnen versterken. Dit betekent het investeren in onder meer een duurzame inzet dat ingebed is in een brede, holistische visie op de wijk en gemeenschap in plaats van 'losse' inzet van (effectieve) interventies die veelal te vroeg stoppen (om financiële, dan wel andere bureaucratische redenen). Dit kan averechts uitwerken en institutioneel wanvertrouwen (in plaats van vertrouwen) bewerkstelligen.

Het is hiernaast goed om vanaf het begin helder te onderbouwen *waarom* de samenwerking met een gemeenschap gezocht wordt, welke aannames er leven ten aanzien van de gemeenschap in relatie tot ondermijnende problematiek, waarom inzet op dit onderwerp urgent is en waartoe een samenwerking zou moeten leiden.⁸² Het veiligheidsdomein ontvangt (deels) de rekening van wat vaak in het sociale domein niet goed ingeregeld is voor burgers. Een ideale samenwerking op het onderwerp ondermijning zou coproducerende en adviserende participatie van burgers betekenen, die gestoeld is op communicerende vaten tussen het sociale- en veiligheidsdomein, wederzijds vertrouwen tussen gemeenschappen en overheidsinstuties, gelijkwaardigheid in die betreffende samenwerking, vaste gezichten, persoonlijke interactie en gezamenlijk uitgedragen doelen. Dit kennisdocument wijst uit dat het verdiepen in elkaars leefwerelden, verkennen van aannames en veronderstellingen belangrijke aandachtspunten zijn voordat vertrouwen en een constructieve samenwerking kan groeien. In **bijlage 3** zijn enkele **hulpvragen 'Samen weerbaar'** opgesteld die in dit kader helpend kunnen zijn.

4. Richt interventies ter versterking van weerbaarheid tegen ondermijnende criminaliteit op het onderhouden of herstellen van positieve sociale banden, sociale mobilisatie en gemeenschapsparticipatie binnen een gemeenschap.

Interventies die als effectief naar voren komen, richten zich op het onderhouden en of herstellen van sociale banden binnen een gemeenschap, sociaal mobiliseren en versterken van burgerparticipatie en weerbaarheid. Dit betekent dat interventies zich moeten richten op een gemeenschappelijk doel, verbinding, het versterken van een gemeenschappelijke identiteit, positieve sociale normen, collectieve zelfredzaamheid, verantwoordelijkheid op basis van persoonlijk contact (onderling en met de overheid) en (institutioneel) vertrouwen. Zo kan verkend worden in hoeverre bijvoorbeeld behoefte is aan buurtwachtprogramma's of mentorprogramma's waarin jongeren in contact gebracht worden met sociaal positieve invloeden, door bijvoorbeeld het opbouwen van ondersteunende relaties met positieve rolmodellen. De effectiviteit en doeltreffendheid van een interventie kan vergroot worden als het zich richt op het sociaal mobiliseren van een gemeenschap in de vorm van een collectieve actie, waar leden van een gemeenschap aan de hand van een gemeenschappelijk doel samenwerken en zich aan elkaar verbinden. Algemene uitgangspunten voor het versterken

---

⁸² Zie **bijlage 3** voor enkele (niet uitputtende) hulpvragen die van belang zijn bij het starten en onderhouden van samenwerking met lokale gemeenschappen in het licht van het versterken van weerbaarheid op gemeenschapsniveau tegen ondermijnende criminaliteit.

van weerbaarheid zijn immers het versterken van sociale banden, mobiliteit en 'community empowerment'. Het acteren op de behoefte is een eerste start van samenwerking en versterken van weerbaarheid. Daarna volgt het doorpakken naar de rol die tussenpersonen of sleutelfiguren uit een gemeenschap kunnen en willen dragen in het versterken van de eigen weerbaarheid, inclusief het aspect van periodieke communicatie. Het gaat dan om constructieve communicatie over onder meer de voortgang, maar ook over de (on)gewenste opbrengsten voor het slagen van de gezamenlijke doelen van een interventie. Bespreek daarom met sleutelfiguren, rolmodellen en/of reeds bekende professionals die in de wijk een goede reputatie hebben opgebouwd (wijkagent, een straatcoach of een jongerenwerker etc.) niet alleen *hoe* en *wanneer* met de gemeenschap het beste gecommuniceerd kan worden (taalgebruik) maar ook *welke* communicatiekanalen en -vormen (naast directe gesprekken) goed zouden werken. In **bijlage 3** zijn enkele **hulpvragen 'Samen weerbaar'** opgesteld die in dit kader van belang zijn.

5. Voer lokaal verdiepend onderzoek uit naar de genoemde kennislacunes (paragraaf 5.2) en stel een monitor op die inzicht geeft in de lokale effecten, 'lessons learned' en mogelijk onbedoelde of averechtse effecten van een aanpak.

Vervolgonderzoek naar eerder benoemde aspecten (paragraaf 5.2) kunnen richting geven aan wat op lokaal niveau tot bedoelde als ook onbedoelde effecten leidt. Zo is het zaak de (1) lokale betekenis te onderzoeken ten aanzien van de benoemde risico- en beschermende factoren (bijlage 1 en 2) en indicatoren (paragraaf 5.1) en (2) de benoemde werkzame elementen uit dit kennisdocument te verkennen vanuit de lokale betekenis. In het licht van de mogelijke paradox van collectieve weerbaarheid is het tevens interessant (3) te onderzoeken in hoeverre versterking van sociale banden en verwevenheid ook een paradoxale uitwerking kan dragen. Denk aan het versterken van het sociale kapitaal en netwerk van criminele gemeenschapsleden met criminele doeleinden wat mogelijk ook tot averechtse effecten kan leiden bij gemeenschappen waar ondermijnende criminaliteit een belangrijke bron van inkomsten vormt om te kunnen (over)leven.⁸³

Het verdient in dit licht aanbeveling een lerend-werken, werkend- leren houding aan te nemen vanuit een actiegerichte benadering op implementatie van gezamenlijke gemeenschapsgerichte interventies. Denk aan het (laten) monitoren welke uitwerkingen (innovatieve) interventies en lokale allianties hebben op concrete doelstellingen middels (plan, proces- en effect) evaluaties. Dat geeft voeding voor wat wel werkt, maar ook wat niet werkt in de lokale PMG-gemeenschappen. Hiernaast biedt een monitor de mogelijkheid te werken aan 'giving back' aan de gemeenschap in het licht van duurzame effectieve samenwerking, bijsturen waar nodig en -niet onbelangrijk- het vieren van successen.

---

⁸³ In dit kader is de verbinding met het sociale domein (aanbeveling 3) cruciaal.

Literatuurlijst

- Adamse, I., Nguyen, Q., Boertien, E., van Deuren, S., Eichelsheim, V., & Blokland, A. (2023). EPIC: Explaining, Preventing, and Intervening in organized Crime involvement: Resultaten systematische literatuurreviews.
- Adjiembaks, S.D. (2018). (On)gemerkt bijzonder. Levensverhalen van resisters en het uitblijven van een criminele carrière. Den Haag: Boom Uitgevers.
- Aiyer, S. M., Zimmerman, M. A., Morrel-Samuels, S., & Reischl, T. M. (2015). From Broken Windows to Busy Streets: A Community Empowerment Perspective. *Health Education & Behavior*, 42(2), 137-147.
- Annison, J., Raynor, P., Ugwudike, P. (2019). Evidence-based skills in criminal justice: international research on supporting rehabilitation and desistance (Ser. Book collections on project muse). Policy Press. December 29, 2023,
- Arnstein, S. R. (1969). A ladder of citizen participation. *Journal of the American Institute of Planners*, 35(4), 216-224.
- Bacchini D, Dragone M, Esposito C, Affuso G. Individual, Familial, and Socio-Environmental Risk Factors of Gang Membership in a Community Sample of Adolescents in Southern Italy. *Int J Environ Res Public Health*. 2020 Nov 26;17(23):8791. doi: 10.3390/ijerph17238791. PMID: 33256190; PMCID: PMC7730211.
- Beijers, J., Bijleveld, C., van de Weijer, S., & Liefbroer, A. (2017). "All in the family?" the relationship between sibling offending and offending risk. *Journal of Developmental and Life-Course Criminology*, 3(1), 1-14. <https://doi.org/10.1007/s40865-017-0053-x>
- Bekken, F & Noteboom, F. (2021). Ouders aan het woord: een eerste verkenning naar de ervaringen van ouders van seksueel uitgebuite kinderen in Nederland. CKM en FIER.
- Berkes, F., & Ross, H. (2013). Community Resilience: Toward an Integrated Approach. *Society and Natural Resources*, 26(1), 5-20. <https://doi.org/10.1080/08941920.2012.736605>
- Bervoets, E. & Bruinsma, M. (2017). Horen, zien & zwijgen. Opsporing in dorpen en stadsbuurten met een gesloten gemeenschap. *Politie & Wetenschap*, nr. 97.
- De Boer, A., Ceulen, R., Moors, H., & Spapens, T. (2020). Intervenieren in criminele families (Politiewetenschap, 94a). Sdu Uitgevers.
- Broekhuizen, J., Meulenkamp, T., Stoutjesdijk, F., Boutellier, H. (2018). Ondernijende criminaliteit en de meldingsbereidheid van burgers: Een pilotonderzoek in drie buurten in Brabant-Zeeland.
- Boer, H. D., Ferwerda, H., Kuppens, J., & Kathmann, K. (2022). Do or don't. Bureau Beke

- Boutellier, H., M. Boelens & N. Hermens (2019) *Weerbare wijken tegen ondermijning. Contouren van een nieuwe strategie*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
- Boutellier, H., C. Hermans & F. van de Plas (2019) *Ontsporende vrijheid. Over de maatschappelijke betekenis van ondermijning en het belang van een onorthodoxe aanpak daarvan*. Den Haag: Boom bestuurskunde.
- Boutellier, J. C. J., Broekhuizen, J., van Kapel, M., & Hermens, F. (2016). *Impulsen tegen ondermijning: De Taskforce Brabant - Zeeland wetenschappelijk tegen het licht gehouden*. Verweij-Jonker Instituut.
- Broekhuizen, J., van Stokkom, B. A. M., Maier, D., Broers, J., & Boutellier, J. C. J. (2015). *Serius nemen. Over het vertrouwen van burgers in de Amsterdamse politie*. (Veiligheid & burgerschap). VU Amsterdam.
- Bronfenbrenner, U. (1989). Ecological systems theory. *Annals of Child Development*, 6, 187-249.
- Bruinsma, M., R. Ceulen & T. Spapens (2018) *Ondermijning door criminele weldoeners. Inventariserend onderzoek*. Apeldoorn: Politie & Wetenschap.
- Butera, J.A. (2013). Younger siblings of gang members: risk factors and best practices. *Crime Prevention Ottawa*.
- Calderoni, F., Comunale, T., Campedelli, G. M., Marchesi, M., Manzi, D., & Frualdo, N. (2022). Organized crime groups: a systematic review of individual-level risk factors related to recruitment. *Campbell Systematic Reviews*, 18(1), 1218. <https://doi.org/10.1002/cl2.1218>
- Calderoni, F., Campedelli, G.M., Comunale, T., Marchesi, M. E. en Savona, E. U. (2020). Rekrutering into organised criminal groups: A systematic review. In: *Trends and Issues in Crime and Criminal Justice*, (583), 1-28.
- Cankor, E., & Noor, S. (2021). *Weerbare individuen, weerbare gemeenschappen. Een inventarisatie van interventies gericht op het versterken van weerbaarheid van individuen en gemeenschappen*. Utrecht/Den Haag: Movisie/ESS.
- Casteel, C., & Peek-Asa, C. (2000). Effectiveness of crime prevention through environmental design (CPTED) in reducing robberies. *American journal of preventive medicine*, 18(4), 99-115.
- Chen, P., Voisin, D. R., & Jacobson, K. C. (2016). Community Violence Exposure and Adolescent Delinquency: Examining a Spectrum of Promotive Factors. *Youth & Society*, 48(1), 33-57
- Cauwels, A. (2021). *Waarom melden burgers? Verklarend onderzoek naar factoren die invloed hebben op de meldingsbereidheid in de Gemeente Terneuzen*.
- Derks, T. (2023). *Coaches in de strijd tegen ondermijning. Een vergelijkend onderzoek naar de inzet van coaching als middel ter bestrijding van jonge aanwas in de ondermijnende criminaliteit*.

- Edelenbos, J. & Monnikhof, R.A.H. (2001). *Lokale interactieve beleidsvorming: een vergelijkend onderzoek naar de consequenties van interactieve beleidsvorming voor het functioneren van de lokale democratie*. Utrecht: Lemma.
- Elliott, M.C., Dupéré, V., Leventhal, T. (2015). Neighborhood Context and the Development of Criminal and Antisocial Behavior. In: Morizot, J., Kazemian, L. (eds) *The Development of Criminal and Antisocial Behavior*. Springer, Cham. https://doi-org.eur.idm.oclc.org/10.1007/978-3-319-08720-7_16
- Fagan, A. A., Hanson, K., Hawkins, J. D., & Arthur, M. W. (2009). Translational research in action: Implementation of the Communities That Care prevention system in 12 communities. *Journal of Community Psychology*, 37(7), 809-829. doi:10.1002/jcop.20332.
- Farrington, D. P. & Ttofi, M. M. (2011). Protective and promotive factors in the development of offending. In T. Bliesener, A. Beelmann & M. Stemmler, *Antisocial Behavior and Crime: Contributions of Developmental and Evaluation Research to Prevention and Intervention* (pp. 71-88). Cambridge Mass: Hogrefe Publishing.
- Farrington, D. P., Ttofi, M. M., & Piquero, A. R. (2016). Risk, promotive, and protective factors in youth offending: Results from the Cambridge study in delinquent development. *Journal of criminal justice*, 45, 63-70.
- Farrington, D. P., Gill, C., & Weisburd, D. (Eds.) (2016). *What works in crime prevention and rehabilitation: lessons from systematic reviews*. (Springer series on evidence-based crime policy).
- Felten, H., Booijink, M. & Janssens, K. (2016). *Do it right: Stappenplan voor ontwikkeling van interventies voor acceptatie van lesbische vrouwen, homomannen, biseksuelen en transgenders* Utrecht: Movisie.
- Felten, H. & Broekroelofs, R. (2022). *Wat werkt bij het verminderen van discriminatie?* Utrecht: Kennisplatform Integratie & Samenleving /Movisie.
- Frualdo, N. (2019). A systematic review of factors leading to rekrutering into organized crime (Thesis). Evanston, IL: Northwestern University
- Glowacz, F., Born, M. (2015). 18 Away from Delinquency and Crime: Resilience and Protective Factors. In: Morizot, J., Kazemian, L. (eds) *The Development of Criminal and Antisocial Behavior*. Springer, Cham. https://doi-org.eur.idm.oclc.org/10.1007/978-3-319-08720-7_18
- Gubbels, J., Assink, M. & van der Put, C.E. Protective Factors for Antisocial Behavior in Youth: What is the Meta-Analytic Evidence? *J. Youth Adolescence* 53, 233-257 (2024). <https://doi.org/10.1007/s10964-023-01878-4>
- Hanrath, Joep, Eveline van der Herberg & Andrea Donker (januari 2024). *Vroegtijdig ingrijpen op antisociaal gedrag 0-15-jarigen: Wat als je het de praktijk vraagt?* Utrecht: Hogeschool Utrecht, Lectoraat Kennisanalyse Sociale Veiligheid.

- Harris-McKoy, D., & Cui, M. (2013). Parental control, adolescent delinquency, and young adult criminal behavior. *Journal of Child and Family Studies*, 22(6), 836-843.
- Hawkins, J. D., Catalano, R. F., & Arthur, M. W. (2002). Promoting science-based prevention in communities. *Addictive Behaviors*, 27(6), 951-976.
- Hawkins, J. D., Oesterle, S., Brown, E. C., Abbott, R. D., & Catalano, R. F. (2014). Youth problem behaviors 8 years after implementing the Communities That Care prevention system. A community-randomized trial. *JAMA Pediatrics*, 168(2), 122-129.
- Horjus, B., & Van Dijken, M. (2017). Op zoek naar verbinding in de samenleving: Lessen uit acht jaar onderzoek naar De Vreedzame Wijk. *Pedagogiek*, 37(2), 119-130.
- Huijsmans, T., Eichelsheim, V., Weerman, F., Branje, S. & Meeus, W. (2018). The Role of Siblings in Adolescent Delinquency Next to Parents, School, and Peers: Do Gender and Age Matter? *Journal of Developmental and Life-Course Criminology*.
- Ince, D., van Yperen, T., & Valkestijn, M. (2013). Top tien positieve ontwikkeling jeugd. Beschermende factoren in opvoeden en opgroeien. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.
- Joustra, A., Driessen, Z., & Nieuwbeerta, P. (2023). De relatie tussen criminaliteit in de familie en criminaliteit van Nederlandse jongeren. *Proces*, 2023, 84-98.
- Joustra, J. (2016). Gezocht: Collectieve Weerbaarheid. Op welke wijze kan de overheid bewoners faciliteren om de weerbaarheid van hun wijk te verhogen? Master's thesis. Universiteit Utrecht.
- Kemp, L., Zolghadriha, S. en Gill, P. (2019). Pathways into organized crime: comparing founders and joiners. In: *Trends in Organized Crime*, 1(1), pp. 1-24.
- Kenis, P. N., & Provan, K. G. (2008). Het network-governance-perspectief. In T. Wentink (editor), *Business Performance Management. Sturen op prestatie en resultaat*. Boom Academic.
- Kennedy, T. D., Detullio, D., Millen, D. H. (2020). Juvenile delinquency : theory, trends, risk factors and interventions (Ser. Springerbriefs in psychology. Behavioral criminology). Springer. December 29, 2023,
- Kesselring, M., de Winter, M., van Yperen, T., & Horjus, B. (2015). De pedagogische civil society in praktijk: Een studie naar de effecten van de activiteiten binnen het programma Allemaal Opvoeders. *Pedagogiek*, 35(3), 263-284.
- Kim, B.K.E., Gilman, A.B., Hawkins, J.D. (2015). 28 School- and Community-Based Preventive Interventions During Adolescence: Preventing Delinquency Through Science-Guided Collective Action. In: Morizot, J., Kazemian, L. (eds) *The Development of Criminal and Antisocial Behavior*. Springer, Cham. https://doi-org.eur.idm.oclc.org/10.1007/978-3-319-08720-7_28
https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-319-08720-7_28#Sec2
- Kleemans, E., & Eichelsheim, V. (2019). Children of organized crime offenders: like father, like child? an explorative and qualitative study into mechanisms of intergenerational (dis)continuity

- in organized crime families. *European Journal on Criminal Policy and Research*, 25(4), 345-363.
<https://doi.org/10.1007/s10610-018-9381-6>
- Kleemans, E. en Koppen, V. van (2020). Organized crime and criminal careers. In: *Crime and Justice*, 49(1), 385-423.
- Kovács, Z., & Noor, S. (2021). Grensoverschrijdend gedrag aanpakken. *Wat werkt bij het activeren van omstanders?* Movisie.
- Kovács, S., Noor, S., Çankor, E. & Geerlings, E. (2021). Wat werkt bij het versterken van weerbaarheid van jongeren? Movisie. Infographic: <https://www.movisie.nl/publicatie/infographic-wat-werkt-versterken-weerbaarheid-jongeren>
- Kubrin, C.E. & Wo, J.C. (2015). ' Social Disorganization Theory's Greatest Challenge Linking Structural Characteristics to Crime in Socially Disorganized Communities.' Book Editor(s): Alex R. Piquero. First published: 29 August 2015
- Lam, J., R. van der Wal & N. Kop (2018) *Sluipend gif. Een onderzoek naar ondermijnende criminaliteit*. Den Haag: Boom criminologie.
- Livesy, S., *Juvenile Delinquency Probation Caseload* (2009). Gedownload op 10 november 2023 van <https://ojjdp.ojp.gov/library/publications/juvenile-delinquency-probation-caseload-2009>
- Magis, M. (2010) Community Resilience: An Indicator of Social Sustainability, *Society & Natural Resources*, 23:5, 401-416.
- Markantoni, M, Steiner, AA & Meador, JE 2019, 'Can community interventions change resilience? Fostering perceptions of individual and community resilience in rural places', *Community Development*, vol. 50, no. 2, pp. 238-255.
- Markus, A. A. M. (2016). Weerbaarheid en Criminaliteit: een onderzoek naar de invloed van collectieve weerbaarheid op de criminaliteit in Rotterdamse buurten (Master's thesis universiteit Utrecht).
- Mercera, G., Kooijmans, R., Leijdesdorff, S., Heynen, E., & van Amelsvoort, T. (2023). Risk and Protective Factors for Sexual Exploitation in Male and Female Youth from a Cross-Cultural Perspective: A Systematic Review. *Trauma, Violence, & Abuse*.
<https://doi.org/10.1177/15248380231201815>
- McGuire, J., Evans, E., & Kane, E. (2021). Evidence-based policing and community crime prevention (Ser. *Advances in preventing and treating violence and aggression*). Springer.
<https://doi.org/10.1007/978-3-030-76363-3>
- Mehlbaum, S., Akker, K. van den, Verweij, A., Wester, A., Borden, R. van der, & Dekker, M. (2021). Zuiver op de graat? Over de betrokkenheid van de visserij bij maritieme drugsomroep. (Ser. *Politiekunde*, 114). Sdu.
- Moerland, R., Bisschop, L., van Wingerde, K., & Nelen, H. (2023). Koers bepalen: Over de lessen van de versterking aanpak georganiseerde drugsomroep. *Koers bepalen*, 1-206.

- Moors, H & Spapens, T. (2017). *Criminele families in Noord-Brabant. Een verkenning van generatie-effecten in de georganiseerde misdaad*. Amsterdam: Reed Business.
- Morenoff, J. D., Sampson, R. J., & Raudenbush, S. W. (2001). Neighborhood Inequality, Collective Efficacy, and the Spatial Dynamics of Urban Violence. *Criminology*, 39, 517-558.
- Movisie (2018). Het participatiewiel. Gedownload op 12 november 2023 van <https://www.movisie.nl/publicatie/participatiewiel>
- Movisie (2019). Verandering van binnenuit. Gedownload op 9 november 2023 van <https://www.movisie.nl/verandering-binnenuit>
- Nelen, H., van Wingerde, C. G. K., Bisschop, L., & Moerland, R. (2023). *Koers bepalen: Over de lessen van de versterking aanpak georganiseerde drugscriminaliteit*. Boom Criminologie.
- Nederlands Jeugd Instituut (2012a). Kenmerken en risicofactoren van Multi probleemgezinnen (via: www.nji.nl).
- Ngo, H. V., Rossiter, M. J., & Stewart, C. (2013). Understanding risk and protective factors associated with criminal involvement in a multicultural society. *International Journal of Child, Youth and Family Studies*, 4(1), 54-71. <https://doi.org/10.18357/ijcyfs41201311838>
- Noor, S. (2016). *Zonder vooroordelen: Een inventarisatie van interventies gericht op preventie van etnisch profileren door het verbeteren van de relatie tussen jongeren en politie*. Utrecht: Kennisplatform Integratie & Samenleving.
- Nubani, L., Fierke-Gmazel, H., Madill, H., & De Biasi, A. (2023). Community Engagement in Crime Reduction Strategies: A Tale of Three Cities. *Journal of Participatory Research Methods*, 4(1). <https://doi.org/10.35844/001c.57526>
- Ozer, E.J., Lavi, I., Douglas, L. & Price Wolf, J. (2017). Protective Factors for Youth Exposed to Violence in Their Communities: A Review of Family, School, and Community Moderators, *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology*, 46:3, 353-378, DOI: 10.1080/15374416.2015.1046178
- Pardini, D.A., Waller, R., Hawes, S.W. (2015). Familial Influences on the Development of Serious Conduct Problems and Delinquency. In: Morizot, J., Kazemian, L. (eds) *The Development of Criminal and Antisocial Behavior*. Springer, Cham. https://doi-org.eur.idm.oclc.org/10.1007/978-3-319-08720-7_13
- Phillips, A. R. (2021). Composite risk: a criminological appraisal of community disorganization as a predictor for youth misconduct. *Acta Criminologica : African Journal of Criminology & Victimology*, 34(2), 88-102. https://doi.org/10.10520/ejc-crim_v34_n2_a5
- Rogers, T., Goldstein, N. J., & Fox, C. R. (2018). *Social Mobilization*. *Annual Review of Psychology*, 2018 (69), 357-81.
- Sam, J. C. (2019). Social and physical neighbourhood effects and crime: bringing domains together through collective efficacy theory, 8(5), 147-147. <https://doi.org/10.3390/socsci8050147>

- Sampson RJ, Raudenbush SW, Earls F. (1997). Neighborhoods and violent crime: a multilevel study of collective efficacy. *Science* (80-). 1997;277(5328):918-24. <https://doi.org/10.2307/2892902>.
- Santos, M. R., Caetano, L., Caminhas, D., & Jaynes, C. M. (2023). The protective role of caretakers in the delinquency of detained youth in São Paulo, Brazil. *Children and Youth Services Review*, 145. <https://doi.org/10.1016/j.chilyouth.2022.106792>
- Servaas, L., Weerman, F., & Fischer, T. (2021). Risico-, versterkende en beschermende factoren voor crimineel gedrag.
- Schreurs, W. (2020). Waarom melden burgers? *Tijdschrift voor Veiligheid* (19) 2-3, 8-28.
- Shuker, L. en Ackerley, E. (2017). Empowering parents. Evaluation of parents as partners in safeguarding children and young people in Lancashire Project 2014-2017. University of Bedfordshire.
- Sieckeling, S. & Gielen, A. (2021). Veerkracht bevorderen bij opgroeiende jongeren. Inzetten op beschermende factoren. Platform JEP, januari 2020.
- Simmons, C., Steinberg, L., Frick, P. & Cauffman, E. (2017). The differential influence of absent and harsh fathers on juvenile delinquency. *Journal of adolescence*. 62. 9-17. [10.1016/j.adolescence.2017.10.010](https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2017.10.010).
- Spapens, T., Moors, H. (2019). Intergenerational transmission and organised crime. a study of seven families in the south of the Netherlands. *Trends in Organized Crime*, 23(3), 227-241. <https://doi.org/10.1007/s12117-019-09363-w>
- Spapens, A. (2023). Kruipolie: aanpak criminele families tilburg. Tilburg University. Retrieved November 15, 2023, from <https://research.tilburguniversity.edu/en/publications/9b41a32a-3cb4-4f67-b11b-ad3f330de60a>.
- Steiner, A., Atterton, J., (2015). Exploring the contribution of rural enterprises to local resilience, *Journal of Rural Studies*, Volume 40, 30-45.
- Stone, N. (2018). Child criminal exploitation: 'County Lines', trafficking and cuckooing. *Youth Justice*, 18(3), 285-293.
- Thijs, F., Weerman, F. M., & van der Laan, P. H. (2018). Literatuuronderzoek naar de effecten van de inzet van ex-gedetineerden als 'ervaringsdeskundigen'.
- Tops, P. & H. Schilders (2016) Naar een meervoudige aanpak van ondermijning. *Tijdschrift voor de Politie*, 78(7), 12-15.
- Tops, P. (2018) Een ongetemde buurt. *Achterstand, ondernemingszin en criminaliteit in een volksbuurt*. Amsterdam: Balans.
- Tops, P. & J. Tromp (2017) *De achterkant van Nederland. Hoe onderwereld en bovenwereld verstregeld raken*. Amsterdam: Balans.

- Tilley, N., & Sidebottom, A. (Eds.). (2017). *Handbook of Crime Prevention and Community Safety* (2nd ed.). Routledge.
- Trickett, E. J., & Beehler, S. (2013). The ecology of multilevel interventions to reduce social inequalities in health. *American Behavioral Scientist*, 57(8), 1227-1246.
- Van Dijk, A.M.M. (2015). Kinderen van beroepscriminelen: Valt de appel ver van de boom? Een exploratief onderzoek naar de mate van, de mechanismen achter en de mechanismen ter voorkoming van intergenerationale criminaliteit binnen de georganiseerde misdaad. Afstudeerscriptie VU Amsterdam.
- Van, Dijk., A. M. M., Kleemans, E. R., & Eichelsheim, V. I. (2019). Children of organized crime offenders: like father, like child? an explorative and qualitative study into mechanisms of intergenerational (dis)continuity in organized crime families. *European Journal on Criminal Policy and Research* Vol.25 (2019) Nr.4 P.345-363 [Issn 0928-1371]. <https://doi.org/10.1007/s10610-018-9381-6>
- Van Dijk, A.M. M., Eichelsheim, V., Kleemans, E., Soudijn, M. en Weijer, Van de S. (2021). Intergenerational continuity of crime among children of organized crime offenders in the Netherlands. In: *Crime, Law and Social Change*, 1-21
- Van Houwelingen, P., Boele, A., & Dekker, P. (2014). *Burgermacht op eigen kracht? Een brede verkenning van ontwikkelingen in burgerparticipatie*. Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Van Hulst, M. & Matelski, M. (2021). Mensen die een verschil maken in kwetsbare wijken. Best persons, tien jaar later (Tilburg University).
- Vanassche, S., Sodermans, A. K., Matthijs, K., & Swicegood, G. (2014). The effects of family type, family relationships and parental role models on delinquency and alcohol use among flemish adolescents. *Journal of Child and Family Studies*, 23(1), 128-143. <https://doi.org/10.1007/s10826-012-9699-5>
- Visser, V., van Popering-Verkerk, J. & van Buuren, A. (2019). *Onderbouwd ontwerpen aan participatieprocessen: Kennisbasis participatie in de fysieke leefomgeving*. GovernEUR, Erasmus Universiteit Rotterdam
- Yoon, S. H. (2022). Family risk and protective factors and child development. MDPI - Multidisciplinary Digital Publishing Institute. December 29, 2023,
- Yule, K., Houston, J., & Grych, J. (2019). Resilience in children exposed to violence: A meta-analysis of protective factors across ecological contexts. *Clinical child and family psychology review*, 22, 406-431.
- Walters, G. D. (2018). Sibling delinquency as a risk factor for future offending: an exploratory analysis. *Youth Violence and Juvenile Justice*, 16(4), 343-357. <https://doi.org/10.1177/1541204017713255>

- Walters, G. D. (2021). Weak parental supervision and lack of child remorse as predictors of proximal crime continuity in early-to-mid adolescent delinquents. *Journal of Criminal Psychology*, 11(1), 59-71. <https://doi.org/10.1108/JCP-10-2020-0043>
- Van Wijk, A., Van Esseveldt, J., Broekhuizen, J., & Bervoets, E. (2022). Jongeren en georganiseerde drugsriminaliteit in de regio Den Haag: Een onderzoek naar aard, omvang, voedingsbodems en preventie. Bureau Beke.
- Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (2006). *Lerende overheid. Een pleidooi voor probleemgerichte politiek*. Gedownload op 10 november 2023 van <https://www.wrr.nl/publicaties/kennisdocumenten/2006/09/12/lerende-overheid.-een-pleidooi-voor-probleemgerichte-politiek>
- Wickes, R., Britt, C., & Broidy, L. (2017). The resilience of neighborhood social processes: A case study of the 2011 Brisbane flood. *Social Science Research*, 62, 96-119. <https://doi.org/10.1016/j.ssresearch.2016.07.006>
- Wolff, K. T., Baglivio, M. T., & Intravia, J. (2023). Dynamic risk trajectories, community context, and juvenile recidivism. *Journal of Criminal Justice*, 86. <https://doi.org/10.1016/j.jcrimjus.2023.102070>
- Zahnow, R., Corcoran, J., Kimpton, A., & Wickes, R. (2022). Neighbourhood places, collective efficacy and crime: a longitudinal perspective. *Urban Studies*, 59(4), 789-809. <https://doi.org/10.1177/00420980211008820>
- Zimmerman, M. A., Stoddard, S. A., Eisman, A. B., Caldwell, C. H., Aiyer, S. M., & Miller, A. (2013). Adolescent resilience: promotive factors that inform prevention. *Child Development Perspectives*, 7(4), 215-220. <https://doi.org/10.1111/cdep.12042>

Websites:

- Geraadpleegd op 9 januari 2024, van https://wegwijzerjeugdveiligheid.nl/fileadmin/user_upload/Bestanden/Publicaties/Infosheet_JV_Tijdig_ingrijpen_2015.pdf
- Geraadpleegd op 9 januari 2024, van <https://zichtopondermijning.nl/>
- Geraadpleegd op 9 januari 2024, van <https://wegwijzerjeugdveiligheid.nl/documenten/communities-that-care-in-nederland>
- Geraadpleegd op 9 januari 2024, van https://www.verwey-jonker.nl/wp-content/uploads/2020/07/Communities-that-Care-in-Nederlandse-steden_2569_web.pdf
- Geraadpleegd op 10 januari 2024, van <https://www.rotterdam.nl/veilig>
- Geraadpleegd op 10 januari 2024, van <https://gemeenteraad.rotterdam.nl/Agenda/Document/27e3d66a-c8c1-43e7-9c2a-87cf0182b9b5?documentId=9f344dbc-7dcd-4de7-87d0-00989964e6e2&agendaltemId=02e163a5-4cdf-4ec0-a27b-c562c84298d8>
- Geraadpleegd op 10 januari 2024, van <https://www.amsterdam.nl/bestuur-organisatie/organisatie/overige/acvz/weerbaar-amsterdam-drugsriminaliteit/documenten-weerbaar-amsterdam/>
- Geraadpleegd op 10 januari 2024, van <https://yvpc.sph.umich.edu/projects/>

- Geraadpleegd op 10 januari 2024, van https://www.cdc.gov/violenceprevention/pdf/YV-Prevention-Resource_508.pdf
- Geraadpleegd op 11 januari 2024, van <https://wijkplatformhoogenhof.nl/sites/default/files/Buurtpreventie%20-%20CCV%20Wijkveiligheid%202008.pdf>
- Geraadpleegd op 11 januari 2024, van https://www.nji.nl/sites/default/files/2021-05/Versterken_eigen_kracht.pdf
- Geraadpleegd op 11 januari 2024, van <https://www.ncj.nl/wp-content/uploads/media-import/docs/46bffb2e-37ae-4b29-954b-ee4bcbf7a83.pdf>
- Geraadpleegd op 11 januari 2024, van <https://www.socialestabiliteit.nl/si-toolkit/interventies/weerbaar-opvoeden>
- Geraadpleegd op 11 januari 2024, van <https://www.movisie.nl/sites/movisie.nl/files/2019-12/Methodebeschrijving-Wijkacademie-Opvoeden.pdf>
- Geraadpleegd op 11 januari 2024, van <https://vistikhetmaar.nl/dossiers/je-komt-er-niet-van-af/>
  - Geraadpleegd op 25 april 2024, van <https://stichtingvreedzaam.nl/kennisbank/publicaties/de-vreedzame-wijk/>
  - Geraadpleegd op 25 april 2024, van <https://www.movisie.nl/tool/vreedzame-wijk#:~:text=De%20Vreedzame%20Wijk%20komt%20voort,schoolaanpak%20verbreed%20naar%20de%20wijk.>
  - Geraadpleegd op 25 april 2024, van <https://www.kis.nl/interventie-database-effectieve-aanpak-discriminatie-lokaal/de-vreedzame-wijk>

Bijlage 1: Risico- en beschermende factoren op gezinsniveau

niet dikgedrukt: benoemd ten aanzien van algemene jeugdcriminaliteit.
<i>schuin niet dikgedrukt</i> : benoemd maar kent geen robuustheid in kwantitatieve zin. Wel kwalitatief betekenisvol gebleken ten aanzien van algemene (jeugd)criminaliteit.
dikgedrukt : benoemd ten aanzien van algemene (jeugd)criminaliteit maar ook geëxpliciteerd ten aanzien van georganiseerde (ondermijnende) criminaliteit.
<i>schuin dikgedrukt</i> : benoemd maar geen statistische robuustheid in kwantitatieve zin. Wel kwalitatief betekenisvol ten aanzien van (o.a.) ondermijnende (drugs)criminaliteit.

Gezinsniveau

(1) Opvoedvaardigheden (o.a. de mate van autoritair handelen, monitoring, positieve bejegening), (2) Kwaliteit van de relatie (o.a. de mate van warmte in het gezin, prevalentie van huiselijk geweld, verwaarlozing, mate van binding/hechting aan gezinsleden, openheid), (3) Aanwezigheid van meer structurele aspecten (o.a. de mate van werkloosheid van ouders, aan/afwezigheid van een opvoeder, sociaaleconomische positie), (4) Persoonlijke kenmerken van andere gezinsleden (denk aan criminele familierelaties, depressie bij ouders etc.), (5) Mate van armoede/SES in het gezin

Risicofactoren	Beschermende factoren
Gebrekkige opvoedvaardigheden/ fysieke/ emotionele verwaarlozing	Ouderbetrokkenheid/ ondersteunende en affectieve opvoeding
Slechte kwaliteit van gezinsrelaties	Ouderlijke controle op gedrag/ kennis van het kind/ co-ouderschap factoren
Negatieve structurele aspecten in het gezin/opgroeien in onstabiele gezinssituatie/ conflicten/problemen in het gezin	Sterke, warme ouder- kind relaties
Persoonlijke problemen van gezinsleden (crimineel actief, verslaafd etc.)/ opgroeien met criminele gezinsleden	Ondersteuning/support vanuit het gezin/ de familie
Lage SES van het gezin	Relatief oudere moeder hebben
Armoede (schulden/ financiële problemen)	Familiecohesie & organisatie
Bendelidmaatschap van oudere broer	Kwaliteit van relatie met moeder, familieleden, ouders
	Stimulerende derde in het gezin
	Erkenning voor talenten/successen krijgen van gezinsleden
	Delegatperspectief: leren hoe het niet moet van (crimineel actieve) gezinsleden

Bijlage 2: Risico- en beschermende factoren op gemeenschapsniveau

niet dikgedrukt: benoemd ten aanzien van algemene jeugdcriminaliteit
<i>schuin niet dikgedrukt</i> : benoemd maar kent geen robuustheid in kwantitatieve zin. Wel kwalitatief betekenisvol gebleken ten aanzien van algemene (jeugd)criminaliteit.
dikgedrukt : benoemd ten aanzien van algemene (jeugd)criminaliteit maar ook geëxpliciteerd ten aanzien van georganiseerde (ondermijnende) criminaliteit
<i>schuin dikgedrukt</i> : benoemd maar geen statistische robuustheid in kwantitatieve zin. Wel kwalitatief betekenisvol ten aanzien van (o.a.) ondermijnende (drugs)criminaliteit

Gemeenschapsniveau

(1) de mate van aan/afwezigheid van institutionele bronnen, (2) normen en collectieve effectiviteit en (3) kwaliteit van relaties met anderen/ mate van binding met anderen, (4) de mate van werkloosheid onder bewoners, (5) sociaal economische /fysieke gesteldheid van de buurt, (6) mate van aan/afwezigheid van drugs en wapens in de buurt, (7) mate van binding met de buurt, (8) mate van verloop/ verhuisbewegingen in de buurt, (9) mate van aan/afwezigheid van criminele volwassenen in de buurt, (10) mate van pro/anti criminele attitude in de buurt en (11) mate van negatieve mediaberichtgeving over geweld in de buurt.

Risicofactoren	Beschermende factoren
Relatief hoge mate van werkloosheid onder bewoners	Hoge SES
Slechte sociaaleconomische fysieke gesteldheid van de buurt (verloedering etc.)	Relatief hoge niveaus van pro-sociale binding met gemeenschap
Aanwezigheid van drugs in de buurt	Erkenning van talenten/ successen krijgen vanuit gemeenschap/ anderen (o.a. voor pro sociale binding met school)
Weinig/ geen binding van jongere met de buurt	Prosociale leeftijdsgenoten hebben/ pro-sociaal kapitaal
Veel verhuisbewegingen	Werken aan prosociaal toekomstperspectief (met name in gemeenschap waarin veel geweld voorkomt)
Aanwezigheid van crimineel actieve volwassenen/ rolmodellen in de buurt/ in de georganiseerde misdaad	Stimulerende derde in gemeenschap hebben /mentoring relationships/support krijgen vanuit gemeenschap
Aanwezigheid van een pro criminele attitude op buurtniveau	Goede sociaaleconomische/ fysieke gesteldheid van de buurt /kwaliteit van de buurt
Aanwezigheid/ voor handen zijn van wapens in de buurt	Bewustwording & geloof in kracht van gemeenschap (collective efficacy)
Negatieve mediaberichtgeving van geweld in de buurt	
Lage buurtbinding onder buurtbewoners/ gebrek aan sociale controle	
Banden hebben met vrienden/kennissen in georganiseerde criminaliteit/ geïntroduceerd worden door lid in georganiseerde criminaliteit	
Wonen in een buurt waar een criminele groep actief is	
Etnische homogeniteit & marginalisering	

Bijlage 3: Hulpvragen 'Samen weerbaar'⁸⁴

1 Verken: Wat is het daadwerkelijke probleem en de behoefte van de gemeenschap?
Stel vooraf een wijkprofiel of scan op door kwalitatieve gegevens (wijkbijeenkomsten bewoners en sleutelfiguren, en of straatinterviews door jongeren etc.) aan te vullen met kwantitatieve bronnen (demografie, gezinssamenstelling,
Expliciteer aannames
v Hoe zien we als overheid de gemeenschap? (als probleemdragers, oplossers of veroorzakers?)
v Welke aannames en veronderstellingen hebben wij waar we niet bewust van zijn?
v Hoe worden we daar bewust van en hoe zorgen wij ervoor dat dat niet doorsijpelt in de samenwerking met de gemeenschap?
Ga in gesprek met de betreffende gemeenschapsleden en zoek uit waar ze tegenaan lopen, wat zij als probleem ervaren, waar ze behoefte aan hebben en hoe ze daar zelf denken een rol in te kunnen spelen.
v Wat is de behoefte als het gaat om versterking van hun weerbaarheid als gemeenschap?
v In hoeverre is de gemeenschap bewust van ondermijnende criminaliteit in hun leefomgeving? Welke vormen van ondermijnende criminele activiteiten leven bij hen? Verschaf kennis over het wijkprofiel of de wijkscan ten behoeve van bewustwording.
v Tot welke gevolgen leidt ondermijnende criminaliteit in zowel negatieve als positieve zin voor jongeren, gezinnen als de hele gemeenschap?
v (Hoe) relateert de geduide behoefte aan de aard van de geduide ondermijnende problematiek?
v Wat verstaat de gemeenschap onder 'weerbaarheid in relatie tot de ondermijnende problematiek?' (Gaat het bijvoorbeeld om meldingsbereidheid en opvolging daarvan versterken of bijvoorbeeld zelf kunnen/willen interveniëren vanuit gemeenschapsinitiatieven?)
v Wat gebeurt er als we niks doen? (doem/ongewenst scenario tbv urgentieschaal van de aanpak)
2 Schets het gewenste/droom scenario ten aanzien van punt 1.
Bespreek samen met gemeenschapsleden:
v Wat is het ideale plaatje als we mogen dromen samen?
v Wat betekent versterking van weerbaarheid tegen ondermijning vanuit gemeenschapsperspectief (droom/gewenst scenario tbv doelen in de aanpak) Wat betekent weerbaarheid voor hen in relatie tot criminaliteitspreventie? Is die bijvoorbeeld gericht op het signaleren, aanpakken, voorkomen van ondermijning en meldingsbereidheid en/of het inzetten op trainingen, faciliteren van positieve ontmoetingen of bijvoorbeeld positieve activiteiten binnen een wijk?
v Wat is een succesvolle aanpak/samenwerking? Hoe ziet dat eruit?
v Hoe wordt nagedacht over sociale cohesie, solidariteit en saamhorigheid binnen een gemeenschap?
3 Op welk vlak is versterking van weerbaarheid nodig? Stel gezamenlijk doelen op.
Bespreek samen met gemeenschapsleden:
v Welk niveau van de participatieladder is reëel na te streven over de genomen periode?
v Wie zien de jongeren binnen de gemeenschap als rolmodellen? Tegen wie wordt opgekeken en waarom?
v Welke sociale banden, soort mobilisatie en/of empowerment moeten volgens de gemeenschap herstelt en of versterkt worden? Tussen wie? (Overheid gemeenschap, ouders jongeren, jongeren overheid etc.)
4 Wat vraagt dit van leden van gemeenschappen, gezinnen en overheidsinstanties qua houding en samenwerking?
Bespreek samen met gemeenschapsleden:
v Welke rol wil de gemeenschap nemen in het zich weerbaar kunnen opstellen tegen ondermijnende criminaliteit?
v Wat hebben ze nodig om die rol goed te kunnen vervullen?
v Welke voorwaarden voor samenwerking is voor hen belangrijk?
v Wat hebben zij nodig om hun eigenaarschap en eigen capaciteit en doorzettingskracht te vergroten?
v Welke verwachtingen heeft de gemeenschap ten opzichte van de gemeente?
v Hoe zou versterking van weerbaarheid het beste moeten plaatsvinden volgens de gemeenschap?

⁸⁴ Op basis van de inzichten uit dit kennisdocument geven we de volgende vragen mee aan de PMG-gemeenten om samen met gemeenschappen bij stil te staan als het gaat om interventies op gemeenschapsniveau gaat ten behoeve van draagvlak en een eenduidig startpunt en visie op doelen.

5 Bespreek planning, acties en borging (van wie wordt wat verwacht over tijd bezien?).
Bespreek samen met gemeenschapsleden:
<i>v Zijn er voldoende financiële middelen?</i>
<i>v Wat is de lange termijn visie en planning? En wie doet wat daarin?</i>
<i>v Is de planning helder voor zowel gemeente als gemeenschapsleden?</i>
<i>v Wat zijn verwachtingen over en weer in de planning tav gemeente en de tussen/sleutelpersonen uit de gemeenschap?</i>
<i>v Hoe worden (on)gewenste effecten/uitkomsten gemonitord? Wanneer is zijn mijlpalen bereikt (zowel in tijd als inhoud)? Hoe wordt dat gevierd?</i>
<i>v Hoe wordt geacteerd op ongewenste monitoringsuitkomsten? Wie doet wat wanneer?</i>
<i>v Op welke wijze worden behaalde/gewenste effecten geborgd en ongewenste effecten voorkomen?</i>
6 Monitor, communiceer en vier (kleine) successen.
Bespreek samen met gemeenschapsleden:
<i>v Hoe frequent wordt gecommuniceerd tussen gemeente en de gemeenschap?</i>
<i>v Welke toonzetting draagt de communicatie over de gemaakte afspraken?</i>
<i>v Hoe spreken gemeenschapsleden elkaar aan op het nakomen van de afspraken? Hoe spreken gemeente en gemeenschapsleden elkaar aan op afspraken?</i>
<i>v Welke communicatiestrategie wordt gehanteerd in het communiceren van (beoogde en niet beoogde) effecten en opbrengsten?</i>
<i>v Wat zijn escalatielijnen als zaken mis dreigen te lopen?</i>

-Einde document-

Deze publicatie is een bijdrage aan de ministeriele Preventie met Gezag plannen en tot stand gekomen door opdracht en financiering van de directie Samenleving en Integratie (S&I) van het ministerie van SZW vanuit de Expertise-unit Sociale Stabiliteit (ESS). Dit kennisdocument is het resultaat van samenwerking tussen ESS en onderzoeksbureaus ESSA Research en Sahar Noor Onderzoek Advies & Training.

© Het intellectuele eigendom ligt bij de auteur(s). De auteur(s) stemt/stemmen ermee in dat deze uitgave of delen uit deze uitgave (onvoorwaardelijk en zonder kosten) gebruikt kunnen worden door derden, zolang de context waarbinnen zaken worden gepresenteerd, behouden blijft.